

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lada Weissmannová

Vliv nesezdaného soužití na stabilitu manželství

The Impact of Premarital Cohabitation on Marital Stability

Praha 2009

vedoucí práce: Doc. PhDr. Lenka Šulová, CSc.

V úvodu této práce bych chtěla poděkovat své vedoucí práce doc. PhDr. L. Šulové, CSc. za odborné vedení a cenné připomínky.

Také bych ráda poděkovala všem svým respondentům, kteří byli ochotni spolupracovat.

Poděkovat bych dále chtěla Davidu Hanušovi za pomoc při statistické analýze dat a Martinu Benešovi za korekturu textu.

Chtěla bych též vyjádřit poděkování všem mým blízkým, kteří mi pomáhali a podporovali mě nejen při psaní práce, ale v průběhu celého studia. Největší poděkování patří mému příteli Tomášovi za pomoc s formálními úpravami práce, ale také za jeho podporu, péči, trpělivost a obětavost.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Praze dne 31. 7. 2009

Lada Weissmannová

Abstrakt

Cílem naší práce je prověření souvislosti mezi nesezdaným soužitím partnerů a stabilitou jejich pozdějšího manželství. Na základě analýzy odborných pramenů jsme dospěli ke konceptu stability. Definice stability manželství vychází z investičního modelu Caryl Rusbult. K měření hodnot stability manželství jsme použili její škálu investičního modelu. Realizovali jsme kvantitativní výzkum na vzorku 81 respondentů. Statistické analýzy neprokázaly jednoznačný vztah mezi nesezdaným soužitím a stabilitou manželství. Projevil se však náznak, že jedinci bez zkušenosti s nesezdaným soužitím na rozdíl od jedinců s touto zkušeností mají mírně vyšší hodnoty stability manželství. Pozorovaný rozdíl mezi oběma sledovanými skupinami byl těsně pod hranicí statické významnosti ($\alpha = 0,05$). Bližší analýza našich výsledků nás vede k domněnce, že by u jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím mohla existovat větší tendence ke stabilitě manželství. Tento rozdíl si vysvětlujeme větší ochotou jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím přijímat závazky a odpovědnost.

Klíčová slova: manželství, stabilita manželství, nesezdané soužití

Abstract

This study examines the relationship between premarital cohabitation and the stability of subsequent marriage. The concept of stability has been drawn from an analysis of diverse literary sources, while the definition of marital stability is taken from Caryl Rusbult's Investment Model. Her Investment Model Scale has been used for measuring degree of marital stability. This quantitative study is based on data from a sample of 81 respondents. Statistical analyses have not shown any significant relationship between premarital cohabitation and subsequent marital stability. An indication did appear, however, that noncohabitators have slightly higher values of marital stability than cohabitators. The difference in values observed between the two groups was slightly under the borderline of statistical significance ($\alpha = 0,05$). A more detailed look at the results indicates the possibility of a higher tendency among noncohabitators toward marital stability. We explain this difference as a result of a greater willingness among noncohabitators to accept duties and responsibility.

Key words: marriage, marital stability, cohabitation

OBSAH

I. ÚVOD.....	9
II. TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Vybrané aspekty lidského soužití v historických kontextech s důrazem na manželství ..	12
1.1 19. století.....	12
1.2 1. polovina 20. století.....	14
1.3 50. léta	14
1.4 60. léta	15
1.5 70. léta	16
1.6 80. léta	17
1.7 90. léta	17
1.8 Po roce 2000	18
1.9 Makrosociální aspekty v historickém vývoji manželství a rodiny	19
1.9.1 Funkce rodiny.....	19
1.9.2 Nezávislost jedince na rodině, posilování individualismu	20
1.9.3 Zahájení a formy soužití, cesta k rodičovství.....	20
1.9.4 Sexuální soužití, děti	21
1.9.5 Mužská a ženská role	22
1.9.6 Mezigenerační vztahy	23
1.9.7 Vztahy a vlivy mimo rodinu.....	24
1.9.8 Veřejné mínění, společenská pravidla, úpravy zákonů.....	24
1.9.9 Nedostatek času člověka v dnešní době.....	24
2. Definice pojmů	27
2.1 Manželství	27
2.2 Rodina	29
2.3 Nesezdané soužití	31
2.4 Jiné formy partnerského vztahu.....	35
3. Stabilita manželství	37
3.1 Náchylnost k rozvodu	37
3.2 Spokojenost manželství.....	40
3.3 Kvalita manželství.....	41
3.4 Interakce mezi manžely.....	44
3.5 Co udržuje blízké vztahy?	47
3.5.1 Akceptace	47
3.5.2 Alternativy.....	48
3.5.3 Atraktivita	49
3.5.4 Autenticita	49

3.5.5	Bariéry.....	50
3.5.6	Blízkost.....	50
3.5.7	Důvěrnost.....	51
3.5.8	Intimita	51
3.5.9	Investice (a zisky).....	52
3.5.10	Normy bránící v opuštění partnera.....	53
3.5.11	Odpovědnost.....	54
3.5.12	Otevřenost	54
3.5.13	Péče o druhé	55
3.5.14	Pochopení	55
3.5.15	Pozitivní smýšlení	55
3.5.16	Prožívání	55
3.5.17	Sdílení povinností.....	56
3.5.18	Sdílení vnitřního prožívání a myšlenek	56
3.5.19	Společně strávený čas	56
3.5.20	Spolupráce na různých činnostech.....	57
3.5.21	Spontánnost.....	57
3.5.22	Závazky	58
3.5.23	Závislost	59
3.6	Investiční model mezilidských vztahů	61
4.	Změny stability manželství v průběhu trvání manželství	65
4.1	Krize.....	65
4.2	Tranzitorní krize.....	66
5.	Vývojové etapy manželství, respektive rodiny	67
5.1	Některé periodizace manželství, respektive rodiny	67
5.2	Periodizace manželství, respektive rodiny podle Plaňavy.....	69
5.2.1	Etapa nultá – předmanželské (z)párování	70
5.2.2	Etapa první – od svatby k porodu.....	71
5.2.3	Etapa druhá – rodina s malými dětmi	71
5.2.4	Etapa třetí – rodina se školáky.....	72
5.2.5	Etapa čtvrtá – vylétání z hnízda	72
5.2.6	Etapa pátá – sami dva	73
5.3	Periodizace jiných forem soužití	73
III.	EMPIRICKÁ ČÁST	76
6.	Východiska	76
6.1	Výsledky výzkumů na obdobné téma	76
6.2	Definice použitých pojmů	78
7.	Hypotézy	80

7.1	Alternativní hypotézy.....	80
7.2	Nulové hypotézy	81
8.	Metoda.....	83
8.1	Vzorek	83
8.1.1	Základní data o respondentech	83
8.1.2	Kritéria rozdělení respondentů do zkoumaných skupin.....	84
8.1.3	Sběr dat.....	84
8.2	Metodika.....	85
8.2.1	Škála investičního modelu.....	85
8.2.2	Operacionalizace stability manželství.....	86
8.2.3	Použité proměnné.....	87
8.3	Průběh výzkumu	87
9.	Analýza dat a jejich interpretace	88
9.1	Podle nesezdaného soužití	88
9.1.1	Celková stabilita s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím	88
9.1.2	Spokojenost manželství s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím	89
9.1.3	Kvalita alternativ s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím	89
9.1.4	Investice s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím.....	90
9.1.5	Závazky s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím	91
9.2	Podle vývojových etap manželství	91
9.2.1	Stabilita manželství v jednotlivých etapách manželství s ohledem na předcházející nesezdané soužití.....	92
9.3	Shrnutí výsledků a interpretace	93
9.3.1	Souvislost nesezdaného soužití se stabilitou manželství.....	93
9.3.2	Souvislost nesezdaného soužití se stabilitou manželství v průběhu trvání manželství	94
10.	Diskuze.....	95
III.	ZÁVĚR.....	99
IV.	SEZNAM LITERATURY	101
V.	PŘÍLOHY	108

I. ÚVOD

V posledních desetiletích demografové zaznamenávají významné společenské změny. Z jejich širokého předmětu zájmu jsme se rozhodli blíže prozkoumat dílčí část, která se týká manželství. Demografové manželství zkoumají prostřednictvím ukazatelů sňatečnosti a rozvodovosti.

Z údajů Českého statistického úřadu je patrné, že celkové množství uzavřených sňatků se u nás v posledních letech drží na mnohem nižší úrovni, než tomu bylo dříve. Ještě v roce 1992 u nás do manželství vstoupilo 74 060 párů. O rok později uzavřelo sňatek už jen 66 033 párů a v následujícím roce počet klesl na 58 440 sňatků. Od té doby se sňatečnost u nás pohybuje na hodnotách v rozmezí 57 804 sňatků v roce 1997 a 48 943 sňatků v roce 2003 (Příloha 1). Kromě nižšího počtu uzavřených sňatků také dochází k přesunu prvního sňatku do vyššího věku (Fialová, 2008).

Co se týče rozvodovosti, podle Českého statistického úřadu se míra rozvodovosti pohybuje od roku 1993 na hodnotách přesahujících 30 000 rozvodů ročně, s výjimkou let 1999 (23 657 rozvodů) a 2000 (29 704 rozvodů). Snížení počtu rozvodů v těchto letech Kalibová vysvětluje v souvislosti s přijetím nového zákona o rodině, který zpřísnil vyřizování žádostí o rozvod manželství s nezletilými dětmi (Kalibová, 2008). Pokud nebudeme brát v potaz výjimky v roce 1999 a 2000, ročně se počet rozvodů od roku 1993 do současnosti pohybuje v rozpětí 30 227 v roce 1993 a 33 113 v roce 1996 (Příloha 2). S těmito mírami rozvodovosti se ČR řadí k zemím s největší rozvodovostí v Evropě. Vedle vysoké míry rozvodovosti došlo též ke zvýšení úrovně rozvodovosti ve všech věkových skupinách (Kalibová, 2008).

Pokles sňatečnosti a vysokou míru rozvodovosti demografové přirovnávají k populačním trendům západoevropských zemí. Považují je za přirozený důsledek pádu komunistického režimu v roce 1989 a následné orientace na demokracii a tržní hospodářství typické pro západní Evropu. Vedle různých makrosociálních vlivů

jsou pokles sňatečnosti a pokles vysoké míry rozvodovosti také spojovány s rozšířením nesezdaného soužití.

Přesné údaje o nesezdaných soužitích není možné z demografických ukazatelů získat, respektive uváděné hodnoty počtu nesezdaných párů jsou podhodnoceny, protože zahrnují pouze soužití osob, které jsou přihlášeny k trvalému pobytu v jednom bytě. Nejedná se tedy o počty všech nesezdaných soužití, pouze o počty svazků druha a družky. Na počet nesezdaných soužití demografové také usuzují z počtu svobodných osob. Ať už se porovnají počty soužití druha s družkou, nebo počty svobodných z posledního sčítání lidu v roce 2001 s předchozím sčítáním lidu v roce 1991, je zřejmý nárůst počtu druhů s družkami a počtu svobodných, což poukazuje na navýšení neformálních svazků a to především ve věku 20 až 34 let (Pištora, 2003; Kučera, 2005; Morávková, 2005). Podle Hamplové převážnou část nesezdaných soužití představují svazky partnerů, kteří s postupem času vstupují do manželství (Hamplová, 2003). Nesezdané soužití se tedy zdá být především přechodnou fází partnerského soužití před uzavřením sňatku.

Z demografických studií jsou patrné trendy nižší sňatečnosti, vyšší rozvodovosti a většího počtu nesezdaných soužití. Nižší sňatečnost bývá spojována jednak s posouváním sňatku do vyššího věku, jednak s jinými alternativami partnerských vztahů, především s nesezdaným soužitím. Vyšší rozvodovost bývá objasňována vysokou mírou individualismu, ale také nižší stabilitou dnešních manželství. Rozšíření nesezdaného soužití bývá vysvětlováno vyšší potřebou nezávislosti a množstvím dnešních možností.

Na základě zjištění, že nesezdané soužití u nás má především podobu vývojové fáze, po níž následuje manželství, a zjištění, že rozvodovost bývá spojována s nižší stabilitou manželství, si lze položit otázku, zda existuje souvislost mezi nesezdaným soužitím a stabilitou pozdějšího manželství. Přesněji řečeno, zda nesezdané soužití partnerů předcházející jejich pozdějšímu manželství ovlivňuje stabilitu tohoto manželství. Uvedená souvislost byla již

zkoumána v zahraničí. Některé studie dospěly k výsledku, že nesezdané soužití destabilizuje pozdější manželství (Hall, Zhao, 1995; Thomson, Colella, 1992; DeMaris, Leslie, 1984). V jiných, studiích se naopak zjistilo, že předmanželské soužití nesnižuje stabilitu pozdějšího manželství, respektive že tyto páry mohou mít v pozdějším manželství nižší rizika rozpadu manželství (Booth, Johnson, 1988). Vedle těchto zjištění se také objevují výsledky, podle nichž předmanželské nesezdané soužití páru nemá významný vliv na stabilitu jeho pozdějšího manželství (DeVaus, Qu, Weston, 2003).

Protichůdné výsledky zahraničních výzkumů nás vedou k tomu, že cílem naší práce bude prověření závislosti stability manželství na předchozím nesezdaném soužití partnerů v českém prostředí a následné porovnání našich výsledků s výsledky zmíněných zahraničních výzkumů.

Než přistoupíme k prověření uvedené souvislosti, uvedeme pro bližší porozumění současným trendům manželství a nesezdaného soužití stěžejní vlivy působící na jejich vývoj v průběhu historie. Dále si z důvodu nejednoznačnosti používaných termínů (manželství, nesezdané soužití a stabilita manželství) budeme definovat jejich významy. Jelikož je stabilita manželství dynamický fenomén, považujeme za nezbytné zabývat se také manželskými krizemi a vývojovými etapami manželství.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vybrané aspekty lidského soužití v historických kontextech s důrazem na manželství

Historický přehled lidského soužití a vývoje manželství či rodiny bychom mohli začít v pravěku a přes starověk postupovat k novověku. Účelem naší práce však není podat ucelený historický přehled. To již provedla Majerová (Majerová, 1993). Za cíl si klademe porozumět tomu, z čeho vychází současné trendy lidského soužití, a to především manželství a nesezdaného soužití. Zaměříme se tedy na období od 19. století do současnosti, neboť právě v průběhu 19. století byly průmyslovou revolucí odstartovány významné společenské změny, jež vedly k současným formám soužití.

1.1 19. století

V „předindustriální“ době, jak popisuje Možný, lidé žili v „rozvětvených rodinách“, jež byly pevně zakořeněné v rodinném domě, který patřil rodině a dědil se z generace na generaci. Dům symbolizoval rodinu a zajišťoval její trvání. Otec rodiny ho předával při své smrti svému prvorozenému synovi, „dědici“. Už za svého života ovšem svého nástupce vtahoval do záležitostí řízení rodiny a zasvěcoval ho do profesionálních tajemství, protože s domem se předávala rodinná profese. Otec také dohlížel na výběr nevěsty, která do domu přijde. Dcery se provdávaly mimo dům a mladší synové odcházeli vybaveni podílem z úroků rodinného kapitálu, aby ho neztenčovali, a zakládali vlastní rody. Pokud se jim to nepovedlo, pokud byli ve světě neúspěšní, nebo se vůbec neoženili, zůstávali v domě a spolu s neprovdanými sestrami pilnou prací rozmnožovali rodinný majetek (Možný, 1990).

Průmyslová revoluce šířící se z Anglie od konce 18. století do dalších evropských zemí v průběhu 19. století vyvolala množství společenských změn. Čeledíni, děvečky a potomci menších zemědělců odcházeli z venkova do velkých měst a průmyslových

oblastí, aby si tam našli práci. Zaměstnávat se nechávali nejen muži, ale nově i ženy, v té době však jen ženy z nižších vrstev. Tyto ženy si tedy ke svým povinnostem matky a hospodyně přibraly roli spoluživitelky, čímž se sice osvobodily ze závislosti na manželovi, ale dostávaly se do nezvládnutelné životní situace. V důsledku toho se odstartovala vysoká úmrtnost žen v plodném věku, případně jejich menších i větších dcer, které se snažily v domácnosti zastat pracující matku. Tato vysoká úmrtnost žen a dívek nesouvisela jen s nebezpečími úmrtí při porodu, jak se nejdříve myslelo, ale také s celkovou vyčerpaností organismu těžkou prací při nedostatečné výživě, se špatnými hygienickými podmínkami a malých možnostech tehdejšího lékařství čelit nemocem. Přetíženost žen též podpořilo oddělení bydliště jednotlivých generací, které by mohly vypomoci ve společné domácnosti tak, jako tomu bývalo dříve. Ženy tak byly odkázány pouze na pomoc svých větších či menších dcer, které s nimi žily (Horská a kol., 1990).

O společenských změnách, jež vyvolala průmyslová revoluce, jako první začal psát francouzský sociolog LePlay v polovině 19. století. Na základě studia stovek konkrétních rodin z nejrůznějších vrstev z Anglie, Německa, Itálie, Španělska, Rakouska-Uherska, Skandinávského poloostrova a Ruska dospěl k dnes již proslulému zjištění, že pravomoc otce je oslabena tím, že již není jediným živitelem rodiny, že děti opouštějí rodné hnízdo, aniž by se do něj vracely, a že odrostlé děti jsou málokdy po ruce, když rodiče ve stáří potřebují jejich pomoc. Soužití dětí a rodičů je tedy dočasné (Horská a kol., 1990).

Mohlo by se zdát, že soužití muže a ženy bez sňatku je novým jevem, historie rodiny ale takové svazky dobře zná již od středověku (Rabušic, 2001). Historicky byla nesezdaná soužití (konkubinát) spojena s nižšími a chudšími vrstvami společnosti (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003).

1.2 1. polovina 20. století

Zaměstnanost žen se z nižších vrstev postupně začala šířit i do vyšších vrstev, což vyvolalo potřebu zpřístupnit ženám také vzdělání. Pro ženy z majetných rodin se totiž nehodilo, aby dělaly manuální, natož pomocné či nekvalifikované práce, které muži nechtěli dělat. První vzdělání žen bylo zaměřeno na práce v domácnosti (šití, vyšívání, vaření) a na výchovu dětí. Širšímu výběru oboru studia paradoxně napomohla první světová válka. Když mladí muži odešli na frontu, ženy mohly zaplnit uvolněná místa v posluchárnách vysokých škol. S rostoucí odborností žen se zlepšovalo jak jejich společenské uplatnění, tak i životní standard (Horská a kol., 1990).

Dalším podstatným vlivem bylo na počátku 20. století novomalthuziánské hnutí, které propagovalo místo morálního příkazu sexuální zdrženlivosti všechny prostředky omezující porodnost, respektive přesvědčení, že člověk má právo si určit, kolik dětí chce a může vychovat (Horská a kol., 1990).

Neméně významné změny byly dovršeny v občanském i rodinném právu v období mezi oběma světovými válkami, což pro ženy představovalo rovnoprávnost. Z dalších právních změn je důležité zmínit přijetí liberálnějšího rozvodového zákonodárství. V rozpadu rodin se to prozatím masově neprojevalo, pouze docházelo ke snížení počtu dětí v rodinách nejprve ve středních a vyšších vrstvách, později i v nižších vrstvách ve městě i na venkově. Často však za cenu provádění nelegálních potratů. Zároveň přibývalo starších manželství, která po odchodu všech dětí z rodiny osaměla (Horská a kol., 1990).

1.3 50. léta

Od 2. poloviny 20. století se začaly připravovat podmínky pro další společenské změny evropské rodiny, jako bylo zvýšení podílu osob vstupujících do manželství, nárůst počtu rozvodů a zvýšení počtu opakovaných manželství, dále rozvoj antikoncepce, plánování rodičovství, liberalizace umělých přerušení těhotenství, a tím

snížení počtu dětí v rodinách, také prodlužování délky života a delší trvání rodiny po odchodu dětí z domova (Horská a kol., 1990). Plaňava se zmiňuje o zvyšování hodnot rozvodovosti již od roku 1950 (Plaňava, 2000). Podle Rabušice po druhé světové válce došlo v souvislosti s lepší péčí o děti k časnějším biologickému a pohlavnímu dospívání, zároveň se začala šířit legitimita předmanželského sexuálního styku ve vyspělých zemích i u nás (Rabušic, 2001). Došlo tak k nastartování nové normy, neboli k narušení standardního modelu rodinného startu. Pořadí 1. sňatek, 2. založení společné domácnosti a 3. narození dítěte ztratilo nutnou návaznost, zároveň nezanedbatelný podíl lidí přestal vstupovat do manželství, jejich preferovanou formou partnerského života se stala nesezdaná soužití (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003). S partnerskými svazky bez uzavření manželství (nesezdaná soužití, faktická manželství) vzrostl i podíl dětí narozených mimo manželství (Horská a kol., 1990).

1.4 60. léta

Za dobu vzniku novodobého nesezdaného soužití bývají považována 60. léta, respektive 2. polovina 60. let. Tehdy se tento „nový“ společenský jev objevil ve Švédsku jako alternativa „přežití“ instituce manželství. Z diskuzí té doby vyplývalo, že partneři žijící v takových svazcích si sice uvědomují menší jistotu, kterou na rozdíl od svazku manželského v soužití mají, ovšem na druhé straně zdůrazňovali, že je tato nejistota nutí chovat se k sobě stále velmi ohleduplně a odpovědně. Manželství tedy bylo vnímáno jako forma nedůvěry - jelikož si manželé nedůvěřují, že by spolu mohli dlouhodobě žít, zaváží se před Bohem či právem, že se budou milovat až do smrti (Rabušic, 2001). Rychtaříková a kol. na rozdíl od Rabušice nespojují polovinu 60. let se vznikem nesezdaného soužití, ale již s expanzí neformálních svazků ve většině vyspělých zemí. Podle nich bylo brzy zřejmé, že faktická manželství se také stávají alternativou legálního manželství, i když se zpočátku zdálo,

že volné svazky budou předstupněm legálního sňatku (Rychtaříková a kol., 1994).

Na popsané změny ve společnosti v 60. letech zareagovala Margaret Mead návrhem tzv. „dvoustupňového manželství“, což znamenalo, že manželé měli nejdříve žít v „individualizovaném manželství“, tedy v právně uznávaném svazku, v němž mohli setrvat tak dlouho, jak chtěli. Charakteristickým rysem tohoto vývojového stupně manželství měla být bezdětnost. Výhody měly spočívat v tom, že je svazek méně závazný než skutečné manželství. Partnerům by umožnil vzájemně se intimně najít. V případě rozchodu by partneři k sobě neměli žádné ekonomické závazky. Druhým stupněm pak mělo být „rodičovské manželství“, které by již bylo orientováno na založení rodiny. Podmínkou tohoto stupně mělo být předcházející uspokojivě fungující „individuální manželství“. (Mead, 1983, cit. podle Rabušic, 2001). Dva uvedené stupně manželství jsou dle našeho názoru obdobou nesezdaného soužití partnerů jako manželství na zkoušku, jež může, ale nemusí přerůst v manželství.

Od konce 60. let se v zemích severní a západní Evropy začal posunovat věk vstupu do prvního manželství do vyššího věku a narůstal podíl trvale svobodných osob, což byl důsledek řady souběžně působících faktorů, z nichž nejvýznamnější bylo asi šíření liberalismu, záměrný odklon od tradice (tj. odmítání sňatku a preferování kohabitací), rychlejší rozvoj vzdělávání žen a rozšiřování moderních forem antikoncepce (Fialová, 2008). U nás se v 60. letech na rozdíl od severní a západní Evropy nejprve zastavil dlouhodobý sestup průměrného věku sňatku a později se u mužů objevil i náznak jeho zvýšení (Možný, 1987).

1.5 70. léta

V průběhu 70. let se v zemích Evropské unie začaly významněji projevovat symptomy nového demografického chování, které se v průběhu dalšího desetiletí dále rozšiřovaly. Z důležitých projevů byl zřetelný pokles počtu sňatků způsobený odkladem vstupu do manželství do vyššího věku jak u mužů, tak i u žen, rovněž

zvyšujícím se podílem osob, které žijí trvale mimo legitimní manželské svazky (Fialová, 2008). Podle Rabušice nejprve došlo k rapidnímu nárůstu nesezdaného soužití ve Švédsku a Dánsku, odtud se následně rozšířilo i do dalších evropských zemí (Rabušic, 1986).

1.6 80. léta

Masovým jevem se nesezdané soužití v západních společnostech stalo již v 2. polovině 80. let, svým rozšířením vyvolalo pokles sňatečnosti, zvýšení průměrného věku mužů a žen v době prvního sňatku a také stoupající počet dětí narozených mimo manželství (Rabušic, 2001). V závěru 80. let, před rozpadem východního bloku, se sňatkové poměry v Evropě diferencovaly pravděpodobně dosud nejvíce. Zatímco v zemích severní a západní Evropy klesla sňatečnost, v zemích východní Evropy přetrvávala na hladině 90 %. Po rozpadu východního bloku se rysy chování ze západní a severní Evropy začaly rozšiřovat do zemí východní Evropy. (Fialová, 2008).

První česká data o nesezdaném soužití pocházejí právě z 80. let z průzkumu Možného mezi snoubenci uzavírajícími sňatek. V období 1985–1986 spolu žilo již nějakou dobu plných 46 % snoubenců (Možný, 1987). Zároveň Kalibová uvádí, že roční počet rozvodů překročil v polovině 80. let historickou hranici 30 000 (Kalibová, 2008). Respektive v roce 1984 tuto hranici poprvé překročil dlouhodobý růst počtu rozvodů v ČSR a na této vysoké úrovni se ustálil prakticky po celé další desetiletí (Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, 2002).

1.7 90. léta

Od začátku 90. let se u nás výrazně snižuje počet uzavíraných manželství. Ve vývoji míry sňatečnosti se ve sledovaném období přibližujeme k západoevropským zemím, kde největší pokles sňatečnosti proběhl již v 70. a 80. letech a od té doby stagnuje. Tento trend je shodný s ostatními postkomunistickými zeměmi (Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, 2002).

Hamplová dodává, že změna demografického chování české společnosti v 90. letech též způsobila odklon od tradičního modelu rodinného startu (tzn. 1. sňatek, 2. založení společné domácnosti, 3. narození prvního dítěte), respektive že tento tradiční model ztratil univerzální platnost. Rodinné starty jsou tedy rozmanitější – např. v podobě nesezdaného soužití nebo odložení svatby (Hamplová, 2003).

1.8 Po roce 2000

Současný trend v rodinném chování většiny evropských populací lze charakterizovat jako posun od univerzální sňatečnosti k jiným typům partnerského soužití. U evropských populací lze pozorovat směřování k pozdním sňatkům a k vysokému podílu osob žijících mimo manželství, ale spojených s „deinstitucionalizací manželství“, neboť se široce rozšířily faktické svazky zvláště v zemích severní a západní Evropy (Fialová, 2008). Soužití nesezdaných párů ve své současné formě, kterou nacházíme nejen v zemích severní a západní Evropy, ale také v USA, Kanadě a Austrálii, není novinkou, respektive pokud je novým jevem, pak jedinečně z hlediska kvality a především kvantity, protože je enormně rozšířeno. Rabušic uvádí, že přesné statistiky bohužel neexistují, neboť nesezdané soužití nepatří ke sledovaným demografickým údajům, nemohou tedy být předmětem statistické evidence. Data o kohabitaci proto pocházejí především ze sociologických a demografických průzkumů, které nejsou přesné, tudíž i obtížně mezinárodně srovnatelné. Nicméně z existujících dat je možné vyčíslit, že nesezdané soužití je dnes nejvíce rozšířeno ve Švédsku a v Dánsku, podobně na Islandu. K zemím se střední úrovní kohabitace patří Francie, Nizozemí, Belgie, Švýcarsko, Rakousko, Velká Británie. Výskyt rozšířené kohabitace byla potvrzena též v USA, Kanadě a Austrálii. K oblastem, v nichž je nesezdané soužití rozšířeno nejméně, patří především země jižní Evropy (Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko) (Rabušic, 2001).

Co se týče současné sňatečnosti v ČR, z dlouhodobého hlediska se jeví jako nízká. V mezinárodním porovnání však stále ještě mírně převyšuje sňatečnost západoevropských populací. Bezprostřední příčinou uvedeného vývoje sňatečnosti a rozvodovosti bývá označováno zejména odkládání sňatků a porodů do vyššího věku a tendence omezování počtu dětí v rodině, ale také ekonomické a bytové potíže i podstatně širší rejstřík zájmů mladých lidí (podnikání, cestování, dočasný pobyt v zahraničí, profesní kariéra) (Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, 2002).

1.9 Makrosociální aspekty v historickém vývoji manželství a rodiny

1.9.1 Funkce rodiny

Některé původní funkce rodiny převzaly některé specializované instituce. Ochranné a pečovatelské funkce rodinných sítí do značné míry přešly na instituce jako nemocnice, policie či charitativní organizace. Výchovná funkce rodině částečně zůstala v podobě primární socializace, i když ji stále více ovlivňují vrstevnické skupiny a média. Ekonomická funkce rodiny přetrvává, ale s tím, že se proměnila. Rodina se vyvinula od výrobní jednotky k jednotce spotřební (Rabušic, 2001). Předání problému a vlastních kompetencí institucím, tzn. odborníkům, v člověku vyvolává nejistotu, v čem se ještě může spolehnout na svůj úsudek a schopnosti a co už musí přenechat povolanějším. Poté, co předá svůj problém odborníkovi, doufá nejen ve spolehlivé, ale také v rychlé výsledky, vždyť proto si je platí (Možný, 1990). Vedle placených odborníků zodpovědnost přijal také moderní stát. Zajišťuje nejen přežití, ale i základní životní standard. Spoléhání na stát a odborníky způsobuje, že jedinec dnes nemusí dbát na vytváření blízkých vazeb a stálých vztahů v rodině. Naopak si může dovolit klást větší důraz na nezávislost, seberealizaci a sebevyjádření. (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003).

1.9.2 Nezávislost jedince na rodině, posilování individualismu

Individualismus posílil nejen moderní stát a odborné instituce, ale i vývoj lidských práv, který čím dál více směřoval k rozšiřování svobod jedince. Dříve byl člověk předurčen tím, kde a komu se narodil. S postupem času získal právo na seberealizaci, právo sám si zvolit partnera, založit rodinu a mít děti, právo na vzdělání atd., tzn. právo volit mezi variantami životních cest (Plaňava, 2000). Uzavření manželství jako jedna z možných životních cest přestalo stát na majetkovém kalkulu. Dnešní partneři se oba rozhodují podle své svobodné vůle (Tutterová, Voňková, Hartl, 1990). Kromě toho je nezbytnou součástí uzavírání dnešních sňatků také vzájemná láska partnerů na rozdíl od dřívějších dob, kdy něco tak křehkého a pomíjivého nemohlo rozhodovat o manželství a následně o reprodukci potomků (Možný, 1990).

V průběhu manželství dnešní partneři kladou důraz na osobní spokojenost až na štěstí a uspokojování osobních potřeb. Když přijde manželská krize – a ta s vysokou pravděpodobností nastane, pocítí jeden, druhý či oba manželé rozladění a nespokojenost. Jelikož je dnes manželský závazek vnímán jako méně závazný, manželé mají tendenci hledat štěstí jinde, a rychle tak spějí k rozvodu (Plaňava, 2000). Také Matoušek se zmiňuje o upřednostňování individuálních zájmů manželů před rodinnými zájmy (Matoušek, 1993). Individualismus partnerů vede také k tomu, že některé páry sňatek vůbec neuzavírají, místo toho žijí v nesezdaném soužití a mají méně dětí, případně jsou bezdětní (Rabušic, 2001). Kuchařová a Petrová se zmiňují o nezávislosti v přístupu k manželství a rodičovství, ale také o větší odpovědnosti nesezdaných partnerů za vztah, protože jejich vztah nechrání bariéra rozvodu (Kuchařová, Petrová, 1997).

1.9.3 Zahájení a formy soužití, cesta k rodičovství

Tradiční cesta k manželství a rodičovství ztratila svou jedinečnost. Dříve se totiž mladí lidé nejprve poznali. Když došli

k rozhodnutí, že jsou pro sebe ti praví, dávali to veřejně najevo tím, že se formálně zasnoubili. Se sňatkem museli čekat, až se alespoň muž stal ekonomicky nezávislým, případně než oba ukončili přípravu na budoucí povolání. Teprve pak se brali a až v den svatební se stěhovali do svého vlastního bytu a začínali spolu sexuálně žít, respektive pravidelně sexuálně žít. Brzy poté manželka otěhotněla, z manželů se stali rodiče, z páru rodina (Možný, 1990). Dnes může sňatku předcházet nesezdané soužití, které většinou slouží k pečlivějšímu poznání budoucího manželského partnera (Rabušic, 2001). Také je možné, že se nesezdané soužití v manželství nikdy nevyvine. Zdá se tedy, že manželství ztrácí monopol, který původně mělo na intimní vztah mezi mužem a ženou. Nelze však říci, že by manželství a s ním i rodina mizely. Jak manželství, tak rodina přetrvávají, spíše se vedle nich rozšiřují jiné typy soužití (Možný 1990). Podle Rabušice jde o posun od uniformních rodin a domácností k pluralitním formám rodin a domácností (Rabušic, 2001). Nové formy rodin však nevznikají jen neformálním způsobem (tj. bez sňatku), ale také v souvislosti se zvyšující se rozvodovostí (Matoušek, 1993). Sobotková uvádí další možné formy rodin: rodiny s jedním rodičem (rodiny vzniklé především rozvodem, ale i rozchodem nesezdaných partnerů, případně porodem mimo manželství, méně často ovdověním či adopcí), nevlastní rodiny (rodiny vzniklé druhým či dalším sňatkem aspoň jednoho z rodičů, kterému byly svěřeny do péče děti z předchozího manželství), s uzákoněním registrovaného partnerství též rodiny homosexuálních partnerů (Sobotková, 2001).

1.9.4 Sexuální soužití, děti

S ustoupením od tradiční cesty k manželství a rodičovství sňatek přestal být pro mladé lidi všeobecně nezbytným předpokladem sexuálního soužití, naopak se stal stále častěji jeho následkem, někdy i odkládaným (Možný, 1987). Obdobného názoru je i Rabušic. Sňatek již v současné době dávno není podmínkou pravidelného sexuálního života. Často bývá vynecháván, takže děti plodí i nesezdané páry (Rabušic, 2001). Jestliže sexuálně erotické

kontakty před svatbou přestaly být něčím zapovězeným či dokonce hříšným, lze mluvit o legitimizaci předmanželského sexu (Plaňava, 2000).

Další významnou změnou v sexuálním soužití párů bylo zpřístupnění a zkvalitnění antikoncepce. Původně antikoncepce sloužila jako prostředek ochrany před nechtěným těhotenstvím, později se také stala prostředkem, který umožňuje děti nemít vůbec (Rabušic, 2001). Sexuální kontakty se evidentně oddělily od početí. V naprosté většině nejsou prostředkem k zachování rodu, nýbrž snahou poskytnout a získat potěšení, rozvíjet či utvrdit vzájemnost (Plaňava, 2000).

Tendence odkládat početí dítěte na pozdější dobu nebo tendence omezovat počet dětí v rodině, případně dobrovolná bezdětnost bývají spojovány s tím, že rodičovství znamená nejružnější oběti jako zpomalení pracovní kariéry matky, finanční znevýhodnění, omezení osobní svobody (neustálá péče), dopad na manželský vztah (vyčerpanost), nezvratné rozhodnutí měnící život na dlouhou dobu (Kovařík, Šmolka, 1996; Matoušek, 1993; Sobotková, 2001). Mateřská dovolená jako doba strávená mimo vzdělání a trh práce je tak velkou finanční, ale i sociální ztrátou, že je třeba takovýto krok velmi důkladně zvažovat. Ve snaze minimalizovat tyto ztráty a v souvislosti s akcentem na individuální potřeby rodičů již není středobodem života rodičů dítě, ale rodičovský pár s jeho dítětem (Rabušic, 2001).

1.9.5 Mužská a ženská role

Tradiční model vícegenerační patriarchální rodiny s málo vzdělanou ženou setrvávající v domácnosti i po odchodu dětí z rodiny se staly neudržitelnými a byly nahrazeny modelem rodiny odpovídající společenské situaci, tzn. nukleární rodiny se vzdělanou a zaměstnanou ženou (kromě období péče o malé děti), s malým počtem dětí a s trvalou hrozbou rozpadu manželství rozvodem (Horská a kol., 1990). Za jednu z příčin hrozby bývá považováno otřesení mužské role v základech. Když muž totiž přestal být s to uživit rodinu, začal postupně přicházet i o další charakteristiky,

kterými manželce imponoval (rozhodnost, iniciativa, manuální dovednosti, podnikavost) (Kovařík, Šmolka, 1996). Další příčina hrozby bývá přičítána vzrůstající zaměstnanosti žen. Jejich rostoucí ekonomická nezávislost jim přináší větší zisky než setrvávání v domácnosti i mimo dobu mateřské dovolené (Rabušic, 2001). Zřejmě i právě proto dochází k odkládání mateřství po dosažení 35 let matky. Mateřství je součástí životního plánu žen, ale před ním se především ženy vzdělané a žijící ve městech snaží budovat svou kariéru (Sobotková, 2001). Se zaměstnáním ženy vzrůstá demokratizační tendence mezi manžely, podíl na chodu domácnosti se mezi nimi vyrovnává, někdy dochází i k záměně, kdy žena „dělá kariéru“, muž se stará o domácnost a děti (Kraus, 1998). Nicméně přetrvává dvojznačnost poměru mezi mužskou a ženskou rolí, neboť se stává, že navenek se oběma pohlavím přiznává rovnost, vedle ní však ve formě „tiché úmluvy“ působí tradicí zpevněná očekávání (Matoušek, 1986). Fialová a kol. porovnávali názory mladých lidí na rozdělení povinností v domácnosti a jejich skutečné rozdělení. Dospěli k závěru, že podle názoru jak mladých žen, tak mužů mají být domácí práce rozděleny spravedlivě na půl, zatímco skutečné rozdělení bylo v neprospěch žen (Fialová a kol., 2000).

1.9.6 Mezigenerační vztahy

Jak již bylo naznačeno výše, vícegenerační rodina se s postupem času proměnila v bydlíštěm oddělené nukleární rodiny, tzn. rodiny rodičů s jejich dětmi (Horská a kol., 1990; Kovařík, Šmolka, 1996). Došlo tak ke vzdálení generací nejen místně, ale také v názorech a způsobu života. Dříve také byli starší lidé váženi pro své zkušenosti, které s dnešní prudkou dynamikou nejrůznějších změn až příliš brzy ztrácejí na aktuálnosti. (Říčan, 2004; Trapková, Chvála, 2004). Změny pronikly i do nukleární rodiny v podobě prodlužování doby, po kterou děti žijí s rodiči, což platí jen v Evropě, nikoli v USA (Matoušek, 1993).

1.9.7 Vztahy a vlivy mimo rodinu

Současnou rodinu lze charakterizovat jako více uzavřenou a izolovanou. Zúžila se síť jejích sousedských, přátelských i příbuzenských vazeb (Kraus, 1998). Stejně tak Možný uvádí, že vliv nejbližší rodiny, přátel, sousedů a obce ztratil na váze (Možný, 1990). Fanta se sice zmiňuje o oslabení sousedských a rodových vztahů, ale podle něj se upevňují různé zájmové vztahy přátel (Fanta, 1977).

1.9.8 Veřejné mínění, společenská pravidla, úpravy zákonů

Donedávna hrály důležitou roli v udržení manželství právní normy znemožňující či znesnadňující rozvod a veřejné mínění v postoji k rozvedeným ženám i k rozvodu jako takovému (Fanta, 1977). Společenské normy a pravidla regulující jednání se však rozvolnily a nadále rozvolňují. Často se mluví o rozvolnění či přímo o ztrátě hodnot, popřípadě o absenci morálky. Spíše je dnes akceptováno, co pro naše prarodiče bylo nepřijatelné, hodné potrestání či odsouzení (homosexualita, rozvod, předmanželský i mimomanželský sex, nesezdané soužití, atd.), zároveň je dnes těžko akceptovatelné až trestné leccos z toho, co našim předkům procházelo (kruté tělesné tresty, zneužívání dětí, znásilňování, právo první noci atd.) (Plaňava, 2000). Co se týče manželství, objevila se tendence, že v případě potíží mezi manžely, vzniká dojem, že se k sobě partneři nehodí, a přirozeným řešením se pak zdá rozvod (Říčan, 2004). Na utváření představ o povaze intimních lidských vztahů dnes významně působí také média (Možný, 1990).

1.9.9 Nedostatek času člověka v dnešní době

Současník považuje za správné investovat čas, energii a peníze do něčeho jiného než lidé dříve, což je přirozené. Naši předkové ani nemohli přikládat hodnotu něčemu, nebo usilovat o něco, co neexistovalo, co bylo dostupné jen malému okruhu nejmajetnějších (Plaňava, 2000). Zrychlilo se životní tempo, a tak má současník kromě jiných hodnot také mnohem méně času než lidé v dřívějších dobách (Fanta, 1977). Kovařík se Šmolkou dokonce píše o

chronickém nedostatku času způsobeném ve většině případů preferováním práce na úkor rodiny (Kovařík, Šmolka, 1996). Omezený čas se v mezilidských vztazích podle Křivohlavého projevuje tak, že dnešní člověk nemá čas na vytváření dobrých vzájemných vztahů, respektive nemá čas na projevy vzájemné úcty, důvěry, nezištné pomoci, přátelství a lásky, jež jsou nepostradatelné k vytvoření mezilidských vztahů. Vzhledem k zrychlování životního tempa, tedy i sociálního styku je proto přirozené, že jsou vztahy „nabourávány“ (Křivohlavý, 1977). Se zrychlováním životního tempa je i méně času na zrání a plnění biologicky podmíněných úkolů (Trapková, Chvála, 2004). V této souvislosti se Plaňava zmiňuje o sekulární akceleraci, která způsobuje prodloužení období mládí a dospívání. Přesněji řečeno prodloužilo se období mezi biologicko-psychologickou a ekonomicko-profesní dospělostí, což se nejvíce ukazuje u vysokoškolských studentů, jejichž ukončení profesní přípravy a ekonomická schopnost založit a materiálně zabezpečit rodinu nastupují mnohem později, a tudíž se prodlužuje doba finanční závislosti na rodičích, což kontrastuje a může být v konfliktu s dokončenou emoční a postojovou emancipací (Plaňava, 2000).

Po prostudování pramenů historie lidského soužití a jeho makrosociálních kontextů souhlasíme s Rabušicem, který je toho názoru, že nesezdané soužití se zdá nevyhnutelným jevem v situaci, kdy dobře živená, a tudíž i rychle pohlavně dospívající mladá generace díky permissivním sociálním normám začíná zahajovat svůj sexuální život v poměrně časném věku. Na druhé straně se doba její adolescence díky delší přípravě na zaměstnání u obou pohlaví prodlužuje, zároveň antikoncepční prostředky dokážou spolehlivě ochránit před nechtěným těhotenstvím. Vyrůstající rozvodovost dále způsobuje, že poměrně značný podíl dětí ve svém životě zažívá traumatizující období rozpadající se rodiny, takže je logické, že mladí lidé vstupují do manželství váhavěji a že v životním cyklu této generace vznikly určité „mezistavy“, tzn. kohabitanace a další formy „předrodinných“ intimních životních stylů, které vyplňují

dobu mezi pohlavní zralostí a dospělostí v tradičním slova smyslu, tj. založením vlastní domácnosti a rodiny (Rabušic, 2001).

V této kapitole jsme se snažili porozumět současným trendům lidského soužití, a to především manželství. Setkávali jsme se tak s termíny jako manželství, rodina a nesezdané soužití, které používáme běžně a jejich význam považujeme za samozřejmý. Pro přesnost však raději uvedeme jejich definice.

2. Definice pojmů

Všichni víme, co se myslí slovy manželství a rodina, a přece si každý může tato slova spojovat s rozdílnými představami, proto je raději budeme definovat. Stejně tak budeme definovat nesezdané soužití, neboť se jeho význam vyskytuje pod různými termíny. Cílem definic je generalizace určitého jevu a vystižení jeho významu. Jednotlivé jevy mohou nabývat různých forem a typů, které zobecňující definice nemusí zachytit ve všech zvláštnostech, respektive pod obecnou definicí si různé formy a jejich specifika hůře představíme. Proto kromě definic pojmů uvedeme některé jejich typologie. Vedle typologií se se zmíněnými termíny setkáváme v rámci různých spojení, proto připojíme ty nejfrekventovanější z nich. Manželství a nesezdané soužití jsou nejrozšířenějšími formami partnerského soužití, nikoli však jedinými, proto se v krátkosti zmíníme i o dalších formách partnerského soužití.

2.1 Manželství

Manželství bývá chápáno jako svazek ženy a muže, kteří uzavřeli občanský nebo církevní sňatek. Hartl s Hartlovou manželství definují jako soužití muže a ženy, popřípadě několika partnerů vymezené zákonem nebo zvykovým právem (Hartl, Hartlová, 2000). Chapman o manželství píše jako o společenské instituci, která je v první řadě smluvním vztahem, v němž se muž a žena zavazují jeden druhému k celoživotnímu partnerství. Je to důvěrný vztah, který zahrnuje všechny oblasti života: oblast intelektuální, emocionální, sociální, duchovní i fyzickou. Manželé vidí sami sebe jako jednotu, jako tým. V jádru manželství leží touha a potřeba dosáhnout vzájemné blízkosti a důvěry (Chapman, 2007).

Podle Vágnerové lze manželství vymezit: 1. sociálně (manželství představuje dyádu, malou sociální skupinu, která spojuje dvě dosud cizí rodiny novým vztahem příbuzenství), 2. psychologicky (muž i žena si uvědomují svou příslušnost k tomuto manželství, v němž získali určité role a zvolili si určitý životní styl, pro jejich vztah je typický určitý styl komunikace, normy, hodnoty a

strategie řešení konfliktů) a 3. fyzicky (manželství má vymezen určitý prostor a čas, manželé spolu sdílejí společné teritorium domova a zatím nespecifikovaný časový úsek společného života) (Vágnerová, 2000).

Na manželství můžeme též nahlížet z hlediska různých forem manželství: monogamie (manželství jednoho muže a jedné ženy), polygamie (jednoho muže a více žen), polyandrie (jedné ženy s několika muži) a manželství skupinové (společné soužití několika mužů a žen) (Hartl, Hartlová, 2000). Další typologií manželství může být podle vnitřního uspořádání vztahů v manželství a podílu partnerů na moci ve společnosti (patriarchát, matriarchát, egalitární manželství), podle dědění jména a majetku (patrilinearita, matrilinearita), podle toho, kde nový pár zakládá domácnost (patrilokalita, matrilokalita, neolokální manželství) (Velký sociologický slovník, 1996).

Manželství se vyskytuje ve spojitosti s následujícími pojmy. Plzák zmiňuje mrtvé manželství neboli manželství s degenerovanou komunikací a s rozpadem emoční interakce. Také uvádí spojení formální manželství, což znamená, že manželé spolu nežijí, ale právně však manželství zachovávají (Plzák, 1988). V nedávné minulosti se značná pozornost věnovala extrémně mladým manželstvím, tedy manželstvím, jež byla uzavřena nezletilými, zároveň sociálně a emocionálně nezralými osobami – nejčastěji pod tlakem gravidity partnerky (Fanta a kol., 1980).

Kromě toho manželství bývá spojováno s pojmem rodina. Sice to jsou dva odlišné termíny s různým významem, nicméně jsou velmi úzce provázané, neboť problémy v rodině jsou v první řadě problémy manželského vztahu. Jestliže se manželská soudržnost naruší, případně dospěje do krizového stavu, nastává často krize celého rodinného společenství a rozpadá se nejen manželství, ale i rodina (Fanta, 1977). Rozdíl mezi manželstvím a rodinou tedy spočívá v přítomnosti dětí. Dvojice manželů bez dětí bývá považována za manželství a pár manželů s dětmi za rodinu (Plzák, 1973).

2.2 Rodina

Jak jsme právě uvedli, pod pojmem rodina obvykle rozumíme rodičovský pár s jejich dětmi. Sedláček a Sedláček za rodinu považují malou sociální skupinu lidí, jež je založena na manželství, na pokrevním příbuzenství a společné domácnosti, přesněji řečeno představuje celý komplex specifických vztahů mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi a také mezi rodinou a společností (Sedláček, Sedláček, 2002). Podobně Hartl a Hartlová pod pojem rodina zahrnují vztahy, odpovědnost a vzájemnou pomoc s širším příbuzenstvím, tj. s prarodiči, tetami a strýci, sourozenci s jejich případnými partnery a dětmi, nebo s původní rodinou manželského partnera (s tchánem a tchýní, příp. se švagry a švagrovými s jejich případnými dětmi) (Hartl, Hartlová, 2000). Možný podává výklad termínu rodina z dnešního pohledu i pohledu historického. Dnes tímto termínem označujeme především manželský pár s dětmi. Původní význam slova rodina však byl takový, jaký bychom dnes nazvali velkou domácností, tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a hospodaří pod jednou střechou, podléhají autoritě hlavy rodiny. Do rodiny se počítali nejen pokrevní příbuzní, ale vůbec všichni v domě tzn. otroci, služebnictvo, tovaryši, čeledíni apod., a to až do poloviny 19. století. Pojem rodina představoval též význam systému širokého pokrevního příbuzenství. Představa moderní rodiny je v kontrastu s těmito dvěma pojetími, odpovídá párové monogamické rodině, tedy domácnosti tvořené párem muže a ženy a jejich dětmi (Možný, 1990). Podobně o rozdílu dřívější a dnešní rodiny pojednává Fanta. Dřívější vícegenerační rodinné společenství se redukuje na jadernou rodinu, tj. rodiče a jejich děti (Fanta, 1977).

Na rozdíl od definic rodiny z pohledu historického vývoje Možného a Fanty Šulová definuje rodinu z interpersonálního hlediska. Rodina je univerzální sociální skupinou, ve které probíhají významné sociálně-psychologické jevy v životním kontinuu jedince. Modeluje se zde chování, regulační činitelé chování, předávání a interiorizace norem, seznamování se se sankcemi, identifikace se vzory, dochází k osvojení formy verbální i neverbální komunikace,

dovednosti pro plynulé začlenění do společnosti, formování společnosti, proces individuace (Šulová, 1998). Z interpersonálního úhlu pohledu na rodinu nahlíží též Satirová. Rodina je jediným místem na světě, které nám může poskytnout potřebnou péči a podporu, tj. ukonejšení zraněných duší, zvýšení sebevědomí a rovněž zajištění běžného chodu věcí (Satirová, 1994).

Horská uvažuje nejen o nukleární rodině, ale i o dalších možných formách. Rodina zahrnuje soubor společně bydlících a hospodařících manželů s dítětem nebo dětmi, případně jednoho rodiče s dítětem nebo dětmi. V případě soužití pouze jednoho z rodičů s dítětem či dětmi používáme pojmu neúplná rodina. S rodiči a jejich dětmi také někdy žijí i jiní příbuzní a též toto soužití bývá pojmenováváno jako rodina. Rozdíl mezi těmito dvěma formami můžeme vyjádřit pomocí termínu nukleární rodina, která představuje jen manžele s jejich dětmi (Horská a kol., 1990). Rozlišování různých forem rodin považujeme za užitečné, neboť značná část dnešních rodin se neskládá z obou rodičů a jejich dětí. Jednak bychom měli vzpomenout na neúplné rodiny vzniklé po rozvodu, dále na domácnosti bezdětných párů či jednočlenné domácnosti, jednak manželský pár, který i projde modelovou životní drahou, stráví jako rodina s dětmi méně než polovinu tohoto cyklu a jeho větší polovinu (tj. zhruba 25 let) dožívá bez dětí ve společné domácnosti (Možný, 1990).

Kromě již uvedených spojení jako nukleární či jaderná rodina a neúplná rodina se v odborné literatuře setkáváme s termínem rodina ve spojitosti s adjektivy funkční či dysfunkční. Šulová charakterizuje funkční rodinu jako tvořivou, s jasně vymezenými rolemi a se schopností jednotlivců zastupovat se v nich, s jasně vymezenou vedoucí rolí, s podporou její autority ze strany ostatních, s jasnou komunikací, se způsobem vyjadřování konfliktů a s účinností interakce při jejich řešení (Šulová, 1998). Plaňava ve svých výzkumech zachází s dichotomií funkční versus dysfunkční (tj. fungující versus nefungující), jež má původ u pojmu fungovat neboli být v náležité činnosti či čemkoli, co umožňuje plnit určité

úkoly nebo poslání uvažovaného systému, tedy manželství. (Plaňava, 2000). Dytrych a kol. se podobně zmiňují o nezdařených rodinách, tzn. o rodinách, kde je některá z funkcí částečně porušena. Do protikladu uvádějí rodiny řádné, v nichž jsou funkce rodiny nejen naplňovány, ale dokonce jejich naplnění odpovídá ideálu rodinného života (Dytrych a kol., 1981).

Co se týče zmíněných funkcí rodiny, bývají uváděny čtyři základní funkce, a to:

1. reprodukční funkce (rodina stále zůstává základní jednotkou plození nové generace, i když se děti rodí i mimo manželství),
2. hospodářská funkce (vedení domácnosti a hospodaření převážně v současné průmyslové společnosti představuje spotřebu, výrobní funkce je oproti dřívějším dobám značně oslabena),
3. emocionální funkce (rodina svým členům poskytuje emoční uspokojení) a
4. socializační funkce (rodina rozhodujícím způsobem uvádí dítě do lidské společnosti, učí ho základním způsobům společenského chování a předává mu kulturu společnosti) (Langmeier, Krejčířová, 1998).

2.3 Nesezdané soužití

Soužití dvou jedinců opačného pohlaví bez formálního uzavření sňatku bývá nazýváno různě. V odborných pramenech se nejčastěji setkáváme s názvem nesezdané soužití a kohabitace. Podle Možného mají nesezdaná soužití s výjimkou právního aktu sňatku podstatné znaky manželských soužití, neboť partneři společně bydlí, vedou pravidelný sexuální život, společně hospodaří a mají společné projekty do budoucna (Možný, 1987). Významný rozdíl mezi manželstvím a nesezdaným soužitím kromě svatby je i případné ukončení svazku. Pokud totiž manželství zanikne rozvodem, zákon určuje majetkové vyrovnání v souladu s jasně formulovanými právními nařízeními. Pro zánik nesezdaného soužití u nás však taková pravidla vytvořena nejsou (Rabušic, 2001).

Vžitá jsou i jiná označení „žít na hromádce“, „žít na psí knížku“ či faktická manželství (Pištora, 2003). Rychtaříková a kol. uvádějí též termín „manželství bez papírů“ (Rychtaříková a kol., 1994). Kovařík se Šmolka se zmiňují o „manželství na zkoušku“ (Kovařík, Šmolka, 1996). Stejně tak v zahraniční literatuře se pro partnerské soužití bez uzavření sňatku používá celá řada označení: „společné žití“ (living together), „konsenzuální svazek“ (consensual union), „dvoustupňový sňatek“ (two-step marriage), „kamarádké manželství“ (companionate marriage) atd. Většina však přijímá termín „nesezdané soužití“ neboli „nesezdaná kohabitace“ (unmarried cohabitation) (Rabušic, 1986).

Někdy bývá nesezdané soužití zaměňováno s významem „druh a družka“. Nelze však klást rovnítko mezi nesezdané páry a „druhy s družkami“, neboť stav „druh – družka“ od partnerů vyžaduje učinit jisté formální administrativní kroky (Rabušic, 2001). Tzn. mít stejnou adresu trvalého pobytu. Ve srovnání s nimi nesezdané páry nic takového nečiní.

Různí autoři uvádějí různé typologie nesezdaných soužití. Uvedeme alespoň některé z nich. Možný rozlišil tři vyhraněné a jednu přechodnou formu či skupinu kohabitantů:

1. faktické manželství (soužití osob středních a vyšších věkových skupin vesměs rozvedených, ovdovělých nebo právně vázaných k jinému partnerovi; formálně je tento vztah vyjádřen společným bydlením, tj. společným trvalým bydlištěm, jedná se tedy o vztah druha a družky s legislativně formulovanými důsledky, jež více či méně odpovídají právním důsledkům manželského svazku; nebývá přechodnou či přípravnou etapou předcházející manželství, tento způsob soužití je sám o sobě cílem a relativně stabilním uspořádáním vztahu),
2. snoubenecké soužití (část žen vstupuje do reprodukčního procesu už po určitém období pravidelného sexuálního života s perspektivním partnerem, jež je v určité části populace provázáno i vytvářením sdíleného životního způsobu budoucí rodiny, včetně větší či menší míry společného bydlení, ochrana

před početím s prohlubující se důvěrou mezi partnery slábne, po určité době se nesezdané soužití mění v manželství),

3. soužití svobodných párů (relativně stálé, avšak neorientuje se na pozdější sňatek a může být spojené s reprodukčním chováním),
4. soužití rozvedených, respektive nerozvedených (podle dalšího vývoje se později orientuje na jeden ze tří vyhraněných typů, tzn. že
 - a) se formalizuje přihláškou ke společnému bydlení ve faktické manželství,
 - b) pokud jde o soužití mladého rozvedeného páru, který ještě plodí děti, sňatek však neuzavírá, podobá se soužití svobodných bez orientace na manželství,
 - c) nejvýznamnější podíl párového soužití tohoto mezik typu se podobá snoubeneckým soužitím a při početí dítěte je obvyklá legitimizace vztahu sňatkem) (Možný, 1987).

Rabušic též hovoří o 4 podobách nesezdaného soužití, všechny však považuje za základní. Jde o:

1. soužití porozvodové (soužití lidí, kteří se již rozvedli a kteří nemíní uzavírat sňatek nový),
2. soužití snoubenecké (u párů, které v blízké či vzdálenější budoucnosti pomýšlejí na to, že se vezmou, jde o jakousi moderní variantu cesty do manželství),
3. soužití dočasné (může nastat v případě dvou mladých lidí, jež začínají svůj milostný a sexuální život a ještě nepomýšlejí na sňatek, je tedy obdobou „chození spolu“, nebo též vzniká v době po rozvodu, kdy rozvedený/á nepomýšlí na nové manželství, ale nechce žít sám/sama, a tak si dočasně nachází partnera/ku; tento vztah může skončit různě – manželstvím, rozpadem kohabitatione a navázáním kohabitatione další),
4. soužití namísto manželství (soužití mladých lidí, kteří nemíní uzavřít sňatek, je to forma vztahu rozvinutého skandinávského typu, v němž se rodí i děti) (Rabušic, 2001).

Dalším příkladem typologie nesezdaného soužití jsou čtyři typy nesezdaného soužití od Villeneuve-Gokalp podle plánů partnerů, který cituje Rychtaříková. Jedná se o:

1. soužití jako předstupeň sňatku (než spolu začali žít, si partneři slíbili sňatek, jejich soužití trvá méně než rok),
2. soužití je testem před sňatkem (pár spolu žije, přičemž toto soužití může a nemusí vyústit ve sňatek, délka soužití většinou trvá 1 – 3 roky),
3. pomíjivé soužití – pár se rozchází po krátké době (méně než tři roky),
4. stabilní nezávazný svazek (déle než tři roky) (Villeneuve-Gokalp, cit. podle Rychtaříková, 1994).

V uvedených typologiích se dle našeho názoru opakují tři základní typy nesezdaných soužití:

1. soužití partnerů, které po čase přechází v manželství, tedy bývá považováno za vývojovou etapu manželství či jeho předstupeň,
2. soužití partnerů jako alternativa manželství, tzn. že ke sňatku nedochází, v odborné literatuře bývá označováno jako faktické manželství, nebo soužití druh – družka,
3. soužití partnerů jako přechodná fáze končící rozchodem.

Nejfrekventovanějším typem nesezdaného soužití u nás, jak se shodují mnozí autoři, je soužití mladých párů, které později vstoupí do svazku manželského. Možný ve svém šetření dochází k závěru, že nesezdané soužití dnes u nás nemá povahu kohabitace „skandinávského typu“, ale vesměs je „snoubeneckým soužitím“ orientovaným na budoucí sňatek, u mladých lidí tudíž nenahrazuje manželství (Možný, 1987). Nesezdaná soužití v české společnosti představují spíše přechodnou fázi před uzavřením sňatku než alternativu manželství. Zdá se, že většina mladých lidí směřuje do manželství, i když začátek společného života a založení společné domácnosti přestává mít jasné hranice a předmanželské nesezdané soužití se stalo běžnou součástí rodinného startu (Hamplová, 2003). Nesezdané soužití v dnešní době prezentuje společné žití především

mladých párů, zatímco v minulosti se jednalo o četné páry starších osob hlavně v penzijním věku (Pištora, 2003).

Pro nesezdaná soužití v zahraničí jsou charakteristické jiné znaky. V USA v nesezdaných soužitích žijí lidé v horší ekonomické situaci, což poukazuje na to, že nesezdaná soužití jsou variantou partnerského života pro dvojice, v nichž muž není dostatečně ekonomicky atraktivní. Naopak ve Francii je možné nesezdaná soužití spojovat spíše s vyššími vrstvami společnosti než s dělnickými vrstvami. V některých evropských zemích (ve Francii, Rakousku či v Maďarsku) vstupují přímo do manželství bez předchozího nesezdaného soužití spíše ženy s nižším vzděláním, v jiných zemích (Německo, Švédsko) do přímého manželství vstupují ženy s nejnižším a nejvyšším vzděláním. Souvislost mezi vzděláním a tím, zda lidé žijí v manželství, nesezdaném soužití, případně sami, není univerzální, ale národně specifická (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003).

2.4 Jiné formy partnerského vztahu

V moderní společnosti se vedle manželství a nesezdaného soužití můžeme setkat s tzv. „odděleným soužitím (v angl. living apart together). Vyjadřuje stav, kdy dva lidé opačného pohlaví „patří k sobě“, jejich okolí ví, že spolu žijí, avšak každý z partnerů si ponechává své vlastní bydlení a své vlastní hospodaření. Přebývají chvíli u jednoho z partnerů, pak zase chvíli u druhého, ale také chvíli každý sám (Rabušic, 2001). Fialová se o této formě partnerského vztahu zmiňuje jako o „singles“. Charakterizuje je jako jedince odmítající omezení vlastní svobody, nezávislosti a přijetí odpovědnosti za partnera a děti (Fialová, 2008).

Za formu partnerského soužití lze v jistém smyslu považovat i trvale svobodné jedince. Svou četností se nejedná o široce rozšířený trend, avšak postupně se rozrůstá z nejrůznějších důvodů (Rabušic, 2001). Vágnerová rozlišuje tři skupiny mladých dospělých do 35 let, kteří žijí sami:

1. jedinec, který si takový styl života zvolil, protože mu vyhovuje a počítá s ním i pro budoucnost (možnými důvody mohou být osobnostní vlastnosti, dominance profesního zaměření, náboženské motivy, odlišná sexuální motivace atd.),
2. jedinec, který si takový styl života vybral pro období mladé dospělosti, ale považuje jej za dočasný (prozatím experimentuje s různými partnerskými vztahy, věnuje se profesi a svým zálibám) a
3. jedinec si tento styl nevybral, ale nemá jinou možnost (nemá žádného trvalého partnera, s nímž by žil, se svým způsobem života není příliš spokojený, ale nedovede jej změnit) (Vágnerová, 2000).

Další formou partnerského vztahu je soužití dvou lidí stejného pohlaví. Dnes už mají plnou legitimitu, neboť jejich sexuální orientace není považována za chorobu, zároveň mohou uzavírat registrovaná partnerství.

V rámci našeho tématu se také zabýváme stabilitou manželství, proto se dále budeme věnovat i její definici.

3. Stabilita manželství

Definovat pojem stability manželství není snadné, což dokládá fakt, že v některých studiích zkoumajících stabilitu manželství její operacionalizace chybí, respektive je považována za samozřejmou a že v mnoha dalších studiích si ji výzkumníci operacionalizují negativně jako nestabilitu. Nejčastěji spoléhají na snadno dostupné ukazatele, tzn. na ukazatele spojené s rozvodem případně odloučením manželů (Bumpass, Sweet, 1972; Furstenberg, 1976; Norton, Glick, 1979; Pope, Mueller, 1979). Ačkoli takové studie prezentují svá zjištění v rámci pojmu nestabilita manželství, zabývají se často spíše důsledky nestability než nestabilitou samotnou (Booth, Johnson, Edwards, 1983). Kromě toho jsou v některých studiích pod pojem stabilita manželství zahrnuty i další jevy jako kvalita manželství, spokojenost manželství či interakce mezi manžely atd. Je tedy evidentní, že stabilita manželství je sekundárním pojmem, který nemá jednoznačný význam. Považujeme proto za důležité si tento pojem definovat na základě analýzy odborných pramenů. Stabilita manželství bývá vysvětlována respektive spojována s těmito termíny: náchylnost k rozvodu, spokojenost v manželství, kvalita manželství a interakce mezi manžely.

3.1 Náchylnost k rozvodu

Jak už bylo uvedeno výše, stabilita manželství bývá nejčastěji definována negativně jako nestabilita manželství a následně zaměňována s ukazateli rozvodovosti. Jako výjimka se do jisté míry může zdát výzkum Larsona a Holmana, kteří stabilitu sice definovali pozitivně – jako „nepoškozený stav manželství“ –, nicméně se nevyhnuli vymezení bez souvislosti s rozvodem – „stabilita manželství nemá nic společného s rozvodem či odděleným bydlením“ (Larson, Holman, 1994).

V odborné literatuře se s ukazateli rozvodovosti konkrétně můžeme setkat v podobě termínů jako náchylnost k rozvodu, rozvodový potenciál či riziko rozvodu. Za těmito různými termíny se

skrývá obdobný význam. Např. podle Bootha a Edwardse jedinec vykazuje znaky nestability manželství, když přemýšlí o rozvodu a když k němu podniká nezbytné kroky. Tzn. jestliže:

1. zvažuje rozvod (je názoru, že manželství má problémy, promýšlí si možnost podat žádost o rozvod),
2. probírá otázku rozvodu s významnými osobami (s rodinnými příslušníky, přáteli či kolegy z práce),
3. si dá schůzku s duchovním či odborným poradcem a konzultuje možné ukončení manželství,
4. si promluví s manželem/kou o rozvodu, tj. o dosavadním společném bydlišti, o rozdělení majetku, o opatrování dítěte/dětí,
5. se odstěhuje od manžela/ky,
6. konzultuje možnost rozvodu s advokátem,
7. podá žádost o rozvod,
8. probíhá rozvodové jednání u soudu (Booth, Edwards, 1985).

Plaňava se zmiňuje o rozvodovém potenciálu, který chápe jako fenomén soužití, v němž narůstá či už existuje vysoká pravděpodobnost rozpadu manželství. Ve svém uvažování vychází z dotazníkové metody MSI (Marital Status Inventory), jejíž položky se týkají následujících oblastí:

1. časté myšlenky na rozvod (alespoň jednou týdně),
2. rozvodové myšlenky pouze při prudší manželské hádce či těsně po ní,
3. zvažování toho, co a jak by se v případě rozvodu dělo s dětmi, jak by se dělil majetek,
4. diskuze o manželských problémech a o eventuálním rozvodu s jinými lidmi (s důvěrnými přáteli, s psychologem, s knězem),
5. úmysl diskutovat s manželem/kou o rozvodu,
6. sdělení svého přání rozvést se nebo odejít ze společné domácnosti manželovi/ce,
7. oddělené bydlení manželů,
8. zřízení bankovního konta, k němuž manžel/ka nemá přístup, případně o něm ani neví,

9. kontaktování advokáta ve věci rozvodu (Plaňava, 2000).

Můžeme shrnout, že pod náchylností k rozvodu, rozvodovým potenciálem či rizikem rozvodu se v odborných pramenech rozumí zvažování možnosti rozvodu, jakékoli porady o rozvodu s blízkými či odborníky, představa o potřebných krocích k rozvodu a jejich realizace.

V rámci zmíněných citací se kromě rozvodu jako takového objevilo oddělené bydlení manželů či odstěhování se od manželské/ho partnera/ky. Booth, Johnson, Edwards jako možné ukazatele náchylnosti k rozvodu uvádějí kromě zmíněného rozvodu také opuštění či odloučení manžela/ky. Přesněji řečeno, v rámci pojmu manželská nestabilita rozlišují „narušení“ manželství (disruption) a „rozpad“ manželství (dissolution), opuštění manželského partnera a rozvod. Podle nich tyto termíny v některých případech poukazují na odlišné jevy, jindy na překrývání jejich významů. Např. rozpad manželství (dissolution) chápou jako právní úkon zrušení manželství rozvodem nebo trvalým odloučením a narušení manželství (disruption) podle nich představuje dobrovolný rozpad manželství v podobě rozvodu nebo odloučení, případně nedobrovolný rozpad manželství úmrtím jednoho partnera, nebo pokud jeden z partnerů opustí druhého (Booth, Johnson, Edwards, 1983). V jejich případě se zdá, že dochází ke sloučení pojmů rozvod a odloučení. Přitom dospěli ke zjištění, že většina odloučení mezi manžely jsou jen dočasná, nevedou k rozvodu ani k opuštění manžela/ky. Podle našeho názoru můžeme dobrovolně oddělené bydlení manželů (nikoli nedobrovolně oddělené bydliště např. z pracovních důvodů) považovat za ukazatel nestability manželství, nikoli však jistého rozvodu, protože ne všechna odstěhování se od manžela/ky končí rozvodem.

O souvislosti manželské nestability s rozvodem lze ještě uvažovat z vývojového hlediska. Booth a White jsou toho názoru, že rozvod je proces, jemuž předchází manželská nestabilita. Rozlišují několik stupňů tohoto procesu: rozpoznání nespokojenosti, přemýšlení o rozvodu, diskuze o rozvodu s manželem či blízkými,

konzultace s advokáty nebo poradci, odloučení, podání žádosti o rozvod, realizace rozvodu, přičemž všechny stupně nejsou nutné, případně pořadí stupňů nemusí odpovídat skutečnosti (Booth, White, 1980). Z praxe je zřejmé, že nejen pořadí stupňů nemusí probíhat v uvedeném sledu, ale také že jejich časové trvání může být značně individuálně odlišné.

Zároveň existuje mnoho manželů a manželek, kteří o rozvodu často přemýšlí, ale nikdy se nerozvedou. Proto se zdá nedostatečné sledovat jen jedince, kteří se rozvádějí či se již rozvedli. Většina studií manželské nestability totiž vychází z rozboru retrospektivních dat respondentů, kteří žijí odděleně nebo se již rozvedli, tudíž víme jen málo o jedincích, kteří zvažují rozvod. Jejich manželství je tedy zřejmě nestabilní, avšak nikdy se nerozvedou (Booth, White, 1980). Pro to, abychom blíže porozuměli manželské (ne)stabilitě, považujeme za užitečné sledovat i jiné ukazatele než jen ukazatele rozvodovosti.

3.2 Spokojenost manželství

Dalším pojmem, který bývá spojován či zaměňován s (ne)stabilitou manželství, je spokojenost manželství. Ke spokojenosti manželství jsme přiřadili i šťastné manželství, respektive štěstí v manželství, neboť se domníváme, že šťastné manželství odpovídá manželství s vysokou spokojeností. Stejně tak štěstí v manželství podle našeho názoru naznačuje vysokou spokojenost manželů. Co přesně si však pod spokojeností manželství představovat? Roach, Frazier, Bowden definují manželskou spokojenost jako větší či menší přízeň manželů k sobě navzájem (Roach, Frazier, Bowden, 1981). Spokojenost manželství v jejich podání odpovídá párové charakteristice vztahu. Naopak Booth, Johnson, Edwards uvažují o manželské spokojenosti ve vztahu k jednotlivci, nikoli ve vztahu k manželství. Zjistili totiž, že jeden z manželů může být se vztahem spokojený, zatímco druhý je nespokojený, snaží se o ukončení vztahu, protože chce být raději sám, nebo s někým jiným (Booth, Johnson, Edwards, 1983). V tom

případě lze nespokojenost manželství chápat jako ukazatel nestability. Booth, Edwards ale také uvedli, že manifestace nespokojenosti v manželství či s manželem/kou může posloužit úmyslu vyvolat změnu toho, s čím je jedinec v manželství nespokojen, z čehož naopak vyplývá, že nemůžeme spojovat nespokojenost v manželství s manželskou nestabilitou, ale spíše se snahou o stabilizaci manželství (Booth, Edwards, 1985).

Většinou byla spokojenost v manželství zkoumána v souvislosti se stabilitou manželství neboli s ukazateli rozvodovosti. Prověřovala se hypotéza, zda respondenti nespokojení nebo nešťastní v manželství více zvažují rozvod než respondenti ze spokojených či šťastných manželství. Bylo zjištěno, že respondenti z nešťastných manželství jsou více nakloněni zvažovat rozvod než respondenti ze šťastných manželství, zároveň se však ukázalo, že nepatrná část respondentů hodnotí své manželství jako „velmi šťastné“, přesto zvažovali rozvod. Také se ukázalo, že mnoho párů se rozvedlo, i když mělo šťastnější manželství, než páry, jež v manželském svazku setrvaly (Booth, White, 1980). Clark a Grote referují o obdobných výsledcích, k nimž dospěli Kelley a Thibaut; Rusbult, Van Lange; Rusbult, Arriaga, Agnew atd. (Clark, Grote, 2003).

Z výše uvedených zjištění plyne, že nelze spojovat stabilní manželství se spokojenými manželstvími, respektive nestabilní manželství s nespokojenými manželstvími. Místo toho bychom měli zvážit faktory, které působí tak, že některé nešťastné manželské páry zůstanou spolu, zatímco šťastné manželské dvojice povzbudí ke zvažování rozvodu, případně i k jeho realizaci. Nabízí se hledat podstatu toho, co k sobě manželské páry pojí, respektive toho, co je drží pohromadě, a zároveň podstatu toho, co je vede k ukončení manželství. V této souvislosti se nabízí zvážit tzv. bariéry rozvodu.

3.3 Kvalita manželství

Také kvalita manželství bývá spojována či zaměňována se stabilitou manželství. Z hlediska své definice se zdá poněkud problematická, neboť nejrůznější autoři či badatelé si ji vykládají

různým způsobem. Pro možnost porovnání uvádíme alespoň některé z jejích definic.

Podle Larsona a Holmana kvalitu manželství představuje subjektivní hodnocení vztahu páru (Larson, Holman, 1994). Spanier, Lewis jsou ve svém výkladu kvality manželství konkrétnější. Jsou toho názoru, že manželskou kvalitu tvoří kontinuum odrážející charakteristické rysy manželské interakce a manželského fungování (Spanier, Lewis, 1980). Pro zkoumání manželské kvality Spanier vytvořil Škálu dyadického přizpůsobení (DAS – Dyadic Adjustment Scale) se čtyřmi subškálami: párovou spokojeností, párovou kohezí, párovou shodou a vyjadřováním svých citů (Spanier, 1976).

Clark a Grote naopak o kvalitě manželství uvažují v souvislosti s manželskou spokojeností. Jeden z manželů může být ve vztahu velmi spokojený, zatímco druhý může být se vztahem nebo s manželem/kou výrazně nespokojený. Proto nevěříme, že posouzení spokojenosti jako součásti kvality vztahu není ideálním způsobem, jak posoudit kvalitu vztahu celkově (Clark, Grote, 2003). S uvedenými autorkami se shodujeme v tom, že odlišný pohled partnerů na spokojenost v manželství nelze považovat za spolehlivou míru ať už kvality, či stability manželství.

Dále uvádíme koncept kvality manželství podle Johnsona, Amolozy a Boothy, jenž zahrnuje 5 dimenzí: 1. náchylnost k rozvodu, 2. manželské problémy, 3. manželské štěstí, 4. manželská interakce a 5. manželské neshody. Vzhledem k tomu, že se některé pojmy opakují, raději zmíníme, co pod jednotlivými dimenzemi autoři mají na mysli.

1. Náchylnost k rozvodu definují jako tendenci rozvést se. Zahrnuje podle nich kognitivní komponentu (tzn. myšlenky, že je manželství v problémech, úvahy nad podáním žádosti o rozvod) a aktivitu (mluvení s přáteli nebo s manželem/kou o možnosti rozvodu, konzultování s duchovním, poradcem nebo advokátem o separaci od manžela/ky nebo o podání žádosti o rozvod).

2. Míru manželských problémů představují osobní vlastnosti a chování (např. snadno se rozzlobí, má snadno zranitelné city, je žárlivý/á, chová se arogantně, je kritický/á, je náladový/á, s jinými lidmi nemluví, měl/a sexuální poměr s někým jiným, rozčilují mě jeho/její zvyky, tráví doma nedostatečné množství času, pošetile utrácí peníze, pije nebo zneužívá drogy, měl/a problémy se zákonem) jednoho z manželské dvojice, který vytváří problémy v manželství. Vnímání problémů v manželství jedním z manželů je podle autorů sice subjektivní, do jisté míry však odráží stav jejich manželství.
3. Manželské štěstí vychází z individuálního pocitu spokojenosti v manželství u obou z manželů (tzn. z celkového pocitu (ne)spokojenosti, z přirovnání současného manželství k manželství o 3 roky dříve a z intenzity lásky) a z osobních citů vztahujících se ke specifickým aspektům jejich manželství (z množství porozumění, z množství lásky a citu, z míry souhlasu mezi nimi v různých záležitostech, z jejich sexuálního vztahu, ze vzájemné péče a věrnosti).
4. Manželská interakce se zejména pojí s rozsahem společně tráveného času a s rozsahem společných aktivit manželů (tzn. se společným stolováním, s nakupováním, se spoluprací v domácnosti a při zvelebování či opravách domova, se společnou zábavou mimo domov a s návštěvami přátel).
5. Míru manželského nesouhlasu lze vyjádřit tvrdostí a množstvím slovních, případně fyzických sporů (Johnson, Amoloza, Booth, 1992).

Landis kvalitu manželství charakterizuje obdobně, a to jako zhodnocení manželství z hlediska následujícího výčtu jevů: míry přizpůsobení partnerů sobě navzájem, spokojenosti a pocitu (ne)šťěstí, přičemž nižší kvalita manželství nutně neznamená vyšší

tendenci k rozvodu, k trvalému odloučení nebo k opuštění manželského partnera/ky (Landis, 1963).

Je evidentní, že výklady pojmu kvalita manželství se značně liší. Tyto výklady zahrnují hodnocení manželství z různých hledisek, což potvrzují i Clark, Grote, které uvádějí, že kvalita vztahu bývá zaměňována za stabilitu vztahu, spokojenost vztahu atd. Směšovat stabilitu vztahu s kvalitou vztahu se však nezdá užitečné, protože existuje mnoho stabilních vztahů, které se vyznačují tím, že jsou nešťastné (Clark, Grote, 2003). Pojem kvality manželství se proto jeví jako značně subjektivní a vzhledem k tomu, že se k většině jeho významových složek vyjadřujeme v jiných částech této kapitoly, nepovažujeme za opodstatněné zahrnovat tento pojem do našeho konceptu stability manželství.

3.4 Interakce mezi manžely

V odborné literatuře se lze také setkat se spojováním manželské stability s interakcí mezi manžely. Jednak se jedná o spojitost pozitivní interakce se stabilitou manželství a negativní interakce s nestabilitou manželství.

Pokud jde o pozitivní interakci, Birchler, Weiss, Vincent pod ní rozumí dohodu, pochvalu, humor, souhlas, usmívání se na sebe, příjemné fyzické kontakty a sdílení radosti (Birchler, Weiss, Vincent, 1975). Gottman et al. pozitivní interakci chápou jako cit k partnerovi a zájem o něj (Gottman et al., 1998). Charakteristiky pozitivní interakce by mohly vytvořit dojem, že v ideálním manželství probíhá jen pozitivní interakce, ale je tomu opravdu tak? Gottman et al. uvádějí, že stabilní manželství se na rozdíl od nestabilních vyznačují v průběhu konfliktního rozhodování empatickými výměnami a brání eskalaci negativních výměn (Gottman et al. 1998). Tzn. že ve stabilním manželství předpokládají nejen pozitivní, ale i negativní interakci, kterou manželé umí zvládnout, aniž by bylo ohroženo jejich manželství. Pozitivní interakci tedy mohou představovat nejen fenomény podporující interakci jako

pochvala, souhlas či projevování zájmu o druhého, ale také strategie napomáhající konstruktivnímu zvládnutí negativní interakce.

Co se týče negativní interakce, Gottman rozlišil negativní interakci nízké intenzity (smutek, hněv, lamentování, napětí, despotismus) a negativní interakci vyšší intenzity (opovržení, obrana, agrese). Pod pojem negativní interakce také zahrnul oplácení negativní interakce. Tzn. že inicializace negativní interakce jednoho partnera vede k negativnímu afektu či negativní reakci partnera druhého. V případě, že dojde k nárůstu intenzity negativní interakce, mluví Gottman o eskalaci negativní interakce (Gottman, 1994). Gottman s Levensonem dále zjistili, že páry směřující k rozvodu se několik let předtím vyznačují převahou negativních interakcí nad pozitivními interakcemi (Gottman, Levenson, 1992). Později s kolegy specifikovali, jaká interakce koreluje s nestabilitou manželství. Jedná se o následující situace:

1. manžel odmítá, že by na něj manželka měla vliv,
2. manželka inicializuje negativní interakci,
3. negativní interakce mezi manžely eskaluje a
4. manželka již pro svého muže není atraktivní (Gottman et al., 1998).

Christensen o negativní interakci uvažuje z hlediska jejích následků na chování manželů mezi sebou. Požadavky žen na muže, respektive jejich kritika u mužů vyvolávají emoční stažení neboli vyhýbavé chování, případně jinou negativní interakci (Christensen, 1990). Má se za to, že negativní interakce nemá příliš posilující vliv na stabilitu manželství, ale je tomu tak vždy?

Clark a Grote se sice vyjádřily ke kvalitě blízkých vztahů (tedy i k manželství), ale uvádíme jejich názor, protože kvalitu vztahu pokládají za rovnou stabilitě vztahu. Podle nich mnoho odborníků užívá nepřítomnosti konfliktu jako ukazatele vysoce kvalitních vztahů a existující konflikty jako ukazatel nekvalitních vztahů. Takové úvahy jsou prý špatné, a to ze dvou důvodů:

1. Existují vztahy charakteristické nízkým počtem konfliktů a současně nízkým podílem společných zájmů a vzájemné

podpory. V takovém případě autorky neuvažují o vysoce kvalitním vztahu, protože manželé mohou vést převážně nezávislé životy a sdílet jen stejný domov.

2. Konflikty často vznikají, když má jeden ve vztahu pocit, že jsou/byly jeho potřeby zanedbány. Jestliže je konflikt vyřešen ke spokojenosti obou, vztah bude zřejmě lepší, nejspíš se vrátí tam, kde byl před konfliktem. Tzn. že přítomnost nějakého konfliktu v blízkém vztahu, pokud má konstruktivní řešení, může být i pozitivním indikátorem vztahové kvality. (Clark, Grote, 2003).

Ukazuje se, že spojování pozitivní interakce se stabilitou manželství a negativní interakce s nestabilitou není adekvátní. Nepřítomnost negativní interakce totiž nemusí znamenat jen pozitivní interakci, ale i nezájem či odcizení mezi manžely. A přítomnost negativní interakce nemusí nutně vést k destabilizaci manželství, ale naopak k vyjasnění a k překonání neshod manželského páru. Z toho plyne, že sledovat pouhou přítomnost pozitivní či negativní interakce mezi manžely, pokládáme za nedostatečnou a do jisté míry zavádějící.

Analýza odborných pramenů ukázala, že termín stabilita manželství bývá nejčastěji spojován s náchylností k rozvodu, se spokojeností manželství, s kvalitou manželství či zmiňován v souvislosti s interakcí manželů. Nicméně žádný z těchto fenoménů ani jejich spojení dle našeho názoru plně nevystihuje význam stability manželství, proto jsme přistoupili k prostudování obecnějšího tématu.

Zaměřili jsme se na studium blízkých vztahů, jimiž se konkrétně rozumí manželství, partnerství, vztah rodičů a dětí, anebo přátelství. Vzhledem k předmětu našeho zájmu se budeme věnovat především blízkým vztahům s ohledem na manželství. Přesněji řečeno nás zajímá to, co blízké vztahy udržuje pohromadě, tedy to, co představuje námi zkoumanou stabilitu blízkého vztahu, respektive manželství.

3.5 Co udržuje blízké vztahy?

Bližší prostudování blízkých vztahů, respektive podle některých autorů též osobních vztahů ukázalo, že jde o téma mezi teoretiky a výzkumníky poměrně nové, tudíž není tolik propracované a frekventované, na rozdíl od témat, jako jsou výběr partnera či rozchod, případně rozvod. Kromě toho nám některé prameny bohužel nejsou dostupné, a tak jsme v některých případech museli vyjít jen ze sekundárních zdrojů. Na základě toho jsme dospěli ke zjištění, že existují různé názory na to, co udržuje blízké vztahy a umožňuje jejich další pokračování. Nejprve vyjmenujeme všechny zjištěné kategorie, poté je podrobněji rozebereme.

Ve spojitosti s udržením blízkých vztahů jsme se setkali s následujícími pojmy: akceptace, alternativy, atraktivita, autenticita, bariéry, blízkost, důvěrnost, intimita, investice (a zisky), normy bránící v opuštění partnera, odpovědnost, otevřenost, péče o druhé, pochopení, pozitivní smýšlení, prožívání, sdílení povinností, sdílení vnitřního prožívání a myšlenek, společně strávený čas, spolupráce na různých činnostech, spontánnost, závazky a závislost.

3.5.1 Akceptace

Partneři se vzájemně přijímají se svými chybami a nedostatky, jsou schopni se s nimi partnerovi svěřit bez obav ze ztráty přízně toho druhého. Tyto nedostatky jsou přijímány s empatií, vyvolávají sympatiemi podložené pochopení, podporu (Binarová, 2000).

Domníváme se, že jedinec je schopen akceptovat nedostatky partnera, pokud nejsou stěžejní. V případě že se tyto nedostatky ukazují jako podstatné, druhý je přijme tehdy, pokud jsou vyváženy nějakými přínosy. Nebo je možné, že jedinec nemá jiné reálné a přijatelné alternativy, nebo k partnerovi cítí závazek, pro nějž ho nemůže opustit. Akceptace má tedy úzkou spojitost se směnou investic a zisků, s alternativami vztahu či závazkem, jimž se věnujeme níže. Co se týče schopnosti svěřit se partnerovi se svými chybami bez obav ze ztráty přízně druhého, lze ji považovat za

součást intimity. Z toho plyne, že složky akceptace jsou obsaženy v jiných kategoriích a jejich dublování nepovažujeme za opodstatněné, proto se akceptací dále nebudeme zabývat.

3.5.2 Alternativy

Alternativy nebo by se dalo říci i jiné možnosti vedle stávajícího vztahu. Tzn. zda je aktuální vztah pro jedince nejlepší reálnou možností vztahu, respektive že neexistuje žádná jiná lepší a zároveň dosažitelná možnost vztahu. V takovém případě má jedinec tendenci ve vztahu zůstat. Naopak jakmile se nabízí zajímavá dosažitelná alternativa, převládají spíše tzv. odstředivé síly vztahu, tedy tendence ze vztahu odejít. To dokládá Rusbult, která se zmiňuje o jedincích, kteří opouští skvělé vztahy v honbě za dalšími vztahy, jež se zdají být ještě slibnější např. pro manželství s oslnivou filmovou hvězdou či s bohatým podnikatelem (Rusbult, 1983). Ve svém Investičním modelu mezilidských vztahů Rusbult uvažuje o rozpadu vztahu v souvislosti s existencí atraktivní alternativy, ale také s poklesem míry závazku či poklesem spokojenosti ve vztahu (Rusbult, 1980).

K alternativám dle našeho názoru patří i zvažování či kalkul, co by odstěhování se od manžela/ky, rozchod nebo rozvod znamenal v souvislosti s dětmi, se společným domovem, majetkem a finančním zabezpečením. Domníváme se, že v případě nabízející se jiné alternativy vztahu, bude před ukončením aktuálního vztahu jedinec žijící v manželství a s dětmi s větší pravděpodobností zvažovat, s kým zůstanou děti, kdo bude dál bydlet v dosavadním domově, jak si rozdělí majetek, zda vyjde se svými finančními zdroji. Obdobného názoru jsou i Rusbult, Martz, jež zkoumali ženy, jejichž muži je týrali. Zjistili, že ženy, které měly omezené příležitosti k alternativnímu uspořádání, se ke svým násilným mužům ve většině případů vrátily (Rusbult, Martz, 1995). Domácí násilí je pro ně zřejmě lepší varianta než nabízené alternativy (azylový dům s utajenou adresou, pomoc sociálních pracovníků atd.). Máme za to, že alternativy umožňují rozkrýt a porozumět vztahům, jež sice přetrvávají, ale v nichž je alespoň jeden z partnerů ve vztahu

výrazně nespokojený či strádá. Jelikož nás zajímá, co udržuje blízké vztahy, měli bychom zohlednit nejen to, co drží pohromadě funkční vztahy, ale i to, co udržuje přetrvávající dysfunkční vztahy, proto budeme o této kategorii dále uvažovat.

3.5.3 Atraktivita

Atraktivita neboli přitažlivost má 2 podoby: fyzickou a osobní. Fyzickou atraktivitu představuje vzhled člověka, osobní přitažlivost vyjadřují vlastnosti člověka, jeho názory, postoje a zájmy (Binarová, 2000). Atraktivita hraje důležitou roli především při vytváření vztahu, ale má svůj význam i v průběhu vztahu, kdy zisky z atraktivity upevňují vztah (Levinger, 1979, cit. podle Výrost, Slaměník, 2008). Možnost pozorovat fyzickou krásu přináší určitý druh estetického uspokojení. A když jedinec bývá spojován s atraktivním partnerem, dostává se mu odměny od svého okolí v podobě uznání a obdivu (Binarová, 2000). Zároveň zájem atraktivního partnera o jedince poskytuje potvrzení jedincovy atraktivity, neboť lidé si vybírají partnera přibližně stejné atraktivity. V jistém smyslu je tedy atraktivita partnera ziskem. Vzhledem k tomu, že s časem atraktivita ve vztahu ztrácí na významu, respektive bývá nahrazována jinými aspekty vztahu (např. vzájemnou znalostí a péčí mezi partnery), nemá dle našeho názoru významný vliv na udržení vztahu. Do našeho konceptu stability vztahu ji tedy nezahrneme.

3.5.4 Autenticita

Partneři mají možnost být k sobě i k partnerovi upřímní, nepřetvařovat se, projevit skutečné (po)city a názory (Binarová, 2000). Souhlasíme s tím, že je příjemné a osvobozující mít ve vztahu možnost chovat se autenticky, na druhou stranu absolutní autenticita může být na škodu, když si např. představíme, jak jeden z manželů tomu druhému do podrobností líčí svou nevěru. Autenticitu proto nepovažujeme pro udržení vztahu za plně výstižnou, a tak ji do našeho konceptu stability nezahrneme.

3.5.5 Bariéry

Bariéry někdy také bariéry rozvodu představují vše to, co jedinci brání v odstěhování se od partnera, v rozchodu či v rozvodu. Clark, Grote za bariéry považují horší alternativy stávajícího vztahu, vysoké investice do tohoto vztahu a přijetí norem, jež jedinci brání v opuštění partnera (Clark, Grote, 2003). Booth a White zmiňují náboženské hodnoty, jejichž zvnitřnění se pojí s přesvědčením, že manželství by mělo být zachováno, protože co Bůh spojil, člověk nerozpojí (Booth, White, 1980). Což je obdobou pravidla, jež brání v opuštění partnera, jak ho uvádějí Clark, Grote.

Jak zmiňují Cuber a Haroff, bariéry v souvislosti s udržením vztahu získávají na významu. Jestliže jsou bariéry zvláště silné, může vydržet i velmi špatné manželství, zatímco v případě slabých bariér rozvodu a zvláště atraktivních alternativ se může rozpadnout i docela dobré manželství (Cuber, Haroff, 1963).

Vyvstává otázka, zda alternativy vztahu jsou rovnocennou či podřazenou kategorií bariér. Přikláníme se na rozdíl od pojetí Cubera a Haroffa spíše k pojetí Clark a Grote, které alternativy chápou jako podřazené bariérám, protože v případě neexistujících alternativ jedinec zůstává ve vztahu, tzn. že chybějící alternativy jsou bariérou rozpadu vztahu.

Na základě těchto zjištění jsme došli k závěru (taktéž v části Spokojenost manželství), že bariéry dokážou vysvětlit pokračování nespokojeného a nevyhovujícího (manželského) vztahu. Zařadíme je proto mezi kategorie, jež dobře vypovídají o trvání a dalším pokračování vztahů, tedy do našeho konceptu stability.

3.5.6 Blízkost

Blízkostí se zabývali Berscheid, Snyder, Omoto, kteří čerpali z koncepce blízkosti Kelleyho et al. jako vysoké vzájemné závislosti, proto o tomto konceptu blíže pojednáme v části Závislost (Berscheid, Snyder, Omoto, 1989). Zdá se přirozené, že za pojmem blízkost se nachází jiný význam, neboť blízkost jako jedna z kategorií, které odpovídají za udržení blízkých vztahů, by vedla

k definici kruhem. Z tohoto důvodu nebudeme o pojmu blízkost dále uvažovat.

3.5.7 Důvěrnost

K pocitům důvěrnosti ve vztahu mezi partnery podle Clark, Grote přispívá, že si partneři věří, cítí se spolu bezpečně, mají pro sebe navzájem pochopení, pečují nejen o sebe, ale i o partnera, sledují potřeby druhého, pomáhají si navzájem a mají z toho dobrý pocit. Naopak se cítí špatně, když si nemohou pomoci. Dále si vyjadřují své emoce, obracejí se na sebe pro pomoc, jsou ochotní prominout partnerovi jeho provinění. Mají o partnerovi pozitivní představy, poukazují na to nejlepší z jejich partnera, partnerovy zjevné chyby spojují s jeho nebo jejími ctnostmi partnera či partnerky. Jsou připraveni aktivně chránit vztah a pohlížet na něj, jako by byl lepší než vztah všech ostatních (Clark, Grote, 2003). Zmíněný výčet se překrývá s některými ze složek intimity (viz níže), přičemž pojem intimity považujeme za obecnější, proto budeme raději uvažovat o intimitě než o důvěrnosti.

3.5.8 Intimita

Intimita patří k nejčastěji zmiňovaným kategoriím podílejícím se na udržení blízkých vztahů. Množství autorů se rozchází v její definici. Winstead, Derlega a Rose zmiňují vyjadřování svých citů a udržování intimního fyzického kontaktu (Winstead, Derlega, Rose, 1997). Reis a Patrick uvádějí tři podmínky intimity:

1. pečování (pocit, že nás druhý má rád, zajímá se o nás),
2. porozumění (touha po tom, aby nás druhý znal, věděl, co si přejeme, co prožíváme) a
3. vzájemná úcta (přijetí a uznání druhého, podpora názorů partnera) (Reis, Patrick, 1996, cit. podle Hewstone, Stroebe, 2006).

Baumeister a Bratslavsky uvádějí tři dimenze intimity:

1. vzájemné odhalování osobních informací vyúsťující v empatické a sympatiemi podložené vzájemné pochopení vyvolávající v jedinci pocit, že mu druhý rozumí,

2. příznivé postoje k druhému, které jsou manifestovány emocionální vřelostí a motivací konat ve prospěch druhého,
3. sdělování náklonnosti k druhému (vyjadřováním zájmu o druhého, věnováním pozornosti, dotýkáním, sexuální aktivitou) (Baumeister, Bratslavsky, 1999).

Výrost shrnul definice intimity takto: překročení hranic nebo privátních zón jedince, sebeodhalování, vyjádření nejhlubších citů jiné osobě a blízkost dvou lidí (Výrost, Slaměník, 2008). Na základě uvedených citací můžeme shrnout, že pod různými definicemi intimity se skrývají následující významy: vyjádření citů partnerovi, projevení zájmu o partnera, odhalení osobních záležitostí, porozumění pro partnera, akceptace a uznání partnera, jeho bližší poznání, udržování intimního fyzického kontaktu a vstup do osobního prostoru. Je evidentní, že toto shrnutí zastřešuje více pojmů výše i níže uvedených. Intimita, respektive její uvedené složky mohou být výstižné v plně funkčních vztazích. Nicméně ve vztazích, které jsou dysfunkční, případně mají podobu formálního manželství, tedy ve vztazích, jež přetrvávají bez intimity, se zdá, že intimita nemá vzhledem k udržení vztahu vypovídající hodnotu. Intimitu tedy nezařadíme do našeho konceptu stability vztahu, a proto nebudeme blíže rozvádět pojem intimity ani pojmy, jež zahrnuje.

3.5.9 Investice (a zisky)

Někdy se uvádí pouze investice, jindy investice a zisky. Jelikož se věnujeme analýze termínů, raději se budeme zabývat širším pojetím, tedy investicemi i zisky. Tzn. že v partnerské interakci dochází ke vzájemné výměně investic a zisků, a tak k uspokojení potřeb obou partnerů. Převaha zisků má tendenci vztah udržet, naopak převaha investic bez dostatečných zisků může působit jako odstředivé síly ze vztahu. Rusbult rozvinula teorii Investičního modelu, kde uvádí, že na udržení vztahu se podílejí 4 faktory. Jedním z nich je velikost investic (Rusbult, 1983). Za investice Rusbult považuje čas, lásku, péči, úsilí, oběti, děti, společné přátele, společné vzpomínky, zážitky a zájmy, společný majetek a

finanční investice. Investice rozlišuje na přímé (čas, úsilí, péči a lásku) a nepřímé (sdílení vzpomínek, společné přátelé, společný majetek) (Rusbult, 1980).

Na první pohled by se mohlo zdát, že směna investic a zisků má blíže k ekonomickým teoriím, nicméně tato směna má význam i v psychologii. Jak uvedla Rusbult, vysoké investice do vztahu udržují vztah, respektive jedinci brání tento vztah opustit, neboť by přišel o zisky plynoucí z předchozích investic (Rusbult, 1980). Domníváme se, že kromě toho dlouhodobá nerovnováha v naplňování potřeb obou partnerů má v dnešní individualistické kultuře tendenci narušovat vztah, případně vést až k jeho rozpadu. Naopak vyrovnanost ve vzájemném naplňování potřeb, nebo ještě lépe oboustranně převyšující zisky nad investicemi ve vztahu vedou k jeho posílení.

Významnou bariérou rozpadu vztahu může tedy být kalkul zisků plynoucích jak z vysokých investic, tak dle našeho názoru i ze situací, kdy zisky převyšují nad investicemi. O investicích (a ziscích) proto budeme dále uvažovat v rámci pojmu bariéry.

3.5.10 Normy bránící v opuštění partnera

Normy bránící v opuštění partnera odpovídají jakémukoli přesvědčení či pravidlu, které jedinci nedovoluje odejít ze vztahu. Jak jsme už uvedli v části Bariéry, Booth a White za takovou normu považují náboženské hodnoty (Booth, White, 1980). Gilovich, Keltner, Nisbett se zmiňují o společenské kritice z dnešního úhlu pohledu, podle něhož je společenská kritika rozpadu vztahu v současném západním světě relativně malá (Gilovich, Keltner, Nisbett, 2006). Souhlasíme s tím, že dnešní tlak veřejného mínění je mnohem menší než v dřívějších dobách. Také se domníváme, že klesá tlak různých sociálních skupin, jež by se snažily vztah zachránit. Např. rodiče zamýšlených partnerů jsou mnohem častěji než v dřívějších generacích rozvedení či žijí odděleně. Nejen že svým dětem nebudou bránit v rozchodu či rozvodu, možná je k takovému řešení naopak povzbudí. Pokud se rozvedení rodiče nesnaží ovlivňovat rozhodnutí svých dospělých dětí, bývají minimálně

příkladem pro to, jak krizi v manželství vyřešit. Svou roli mohou sehrát i skupiny přátel či kolegů ze zaměstnání, a to oběma směry – jak ve smyslu udržení, tak rozpadu vztahu. Může zde fungovat fenomén kognitivní disonance („buď budu jako oni, nebo nezapadnu“) i nápodoby („když oni, proč ne já“). Navzdory tomu u některých jedinců může dojít k silné internalizaci zmíněných norem, které pak brání v opuštění partnera za jakékoli situace, proto bychom o tomto pojmu měli dále uvažovat. Clark, Grote normy bránící v opuštění partnera považují za jednu složku bariér vedle alternativ vztahu a investic do něj (Clark, Grote, 2003). Stejně jako citované autorky považujeme tyto normy za součást bariér jen s tím rozdílem, že tyto normy zahrnujeme pod pojem závazek, jenž je podřazený bariérám (viz níže).

3.5.11 Odpovědnost

Odpovědnost přesněji řečeno odpovědnost nejen za své, ale i za partnerovy potřeby, přičemž jedinec odpovědnost vnímá jako příjemnou. Pevně věří, že druhý má podobný pocit odpovědnosti za své i jeho blaho, a počítá s tím, že se na druhého může obrátit pro podporu bez pocitu povinnosti splatit. Věřící, že druhý má z této odpovědnosti radost (Clark, Grote, 2003). Podobně o odpovědnosti uvažují Clark, Mills, jež se v rámci společenských vztahů (na rozdíl od směnných vztahů) zmiňují o odpovědnosti jednoho partnera za druhého (Clark, Mills, 1993). Pojem odpovědnosti je spojován s péčí o druhého, což uvádíme níže. Je tedy bezpředmětné zabývat se pojmem odpovědnost samostatně.

3.5.12 Otevřenost

Otevřenost ve smyslu sdílení svých vnitřních pocitů a myšlenek, nebo též rozhovor o vztahu uvádějí ve výčtu toho, co udržuje blízký vztah, Winstead, Derlega a Rose (Winstead, Derlega, Rose, 1997). Binarová píše o sebeotevření, tzn. o ochotě ke vzájemnému sdílení intimních problémů, ale také o postupném snímání „masky“, za kterou na počátku skrývali své slabiny (Binarová, 2000). Význam sdílení vnitřních pochodů, respektive

jejich odhalování jsme již zahrnuli k pojmu intimita, proto se pojmem otevřenost dále nebudeme zabývat.

3.5.13 Péče o druhé

Péče o druhé, respektive péče o sebe navzájem obnáší nejen potřeby naplňovat, ale také zjistit potřeby druhého, dokonce si na ně vyvinout citlivost (Gilovich, Keltner, Nisbett, 2006). Péče o druhého přináší dobrý pocit a vzájemnou pomoc (Clark, Grote, 2003). Pojmově i významově byl pojem péče o druhé zahrnut do intimity, proto se ani tomuto pojmu nebudeme věnovat zvlášť.

3.5.14 Pochopení

Pochopení neboli porozumění pro partnera jsme již zahrnuli do pojmu důvěrnost podle pojetí Clark, Grote, také jako součást konceptu intimity Baumeistera a Bratslavsky. Neshledáváme důvod věnovat se totožnému významu opakovaně, a tak kategorii pochopení do našeho konceptu stability nezahrneme.

3.5.15 Pozitivní smýšlení

Pozitivní smýšlení, respektive být pozitivní k partnerovi zmiňují ve svém výčtu toho, co udržuje blízké vztahy, Winstead, Derlega a Rose (Winstead, Derlega, Rose, 1997). Clark, Grote zahrnují pozitivní smýšlení o partnerovi do pojmu důvěrnost, což jsme uvedli výše. S tímto pojetím souhlasíme, a tak tento pojem nebudeme dále analyzovat.

3.5.16 Prožívání

Prožívání neboli emoce, které mají vliv na setrvání ve vztahu, Parkinson, Fischer, Manstead přirovnávají k pohybům, které páry k sobě přiblíží, jiné naopak od sebe vzdálí. Podle toho interpersonální emoce zmínění autoři rozdělili jednak na pozitivní emoce či přístup (např. láska, soucit, touha, úcta), jednak na negativní emoce nebo přístup (hněv, opovržení, strach, averze) (Parkinson, Fischer, Manstead, 2005). Jsme toho názoru, že emoce jedince působí na udržení vztahu, nedomníváme se však, že by tento

vliv byl natolik podstatný, abychom kategorii prožívání přiřadili k našemu konceptu stability. Vždyť jeden nebo oba partneři mohou vztah prožívat s negativními emocemi, a přesto ve vztahu setrvávají z jiných důvodů.

3.5.17 Sdílení povinností

Pod termínem sdílení povinností rozumíme obdobný význam jako u Spolupráce na různých činnostech, proto se zdá nadbytečné jej paralelně analyzovat.

3.5.18 Sdílení vnitřního prožívání a myšlenek

Sdílení vnitřního prožívání a myšlenek považujeme za významově totožné s výše uvedenou Otevřeností, jež jsme obsáhli v Intimitě, dále tedy tento termín nerozvíjíme.

3.5.19 Společně strávený čas

Společně strávený čas se podle Winstead, Derlegy a Rose podílí na pokračování vztahu a podle Berscheid, Snyder, Omoto se zase podílí na blízkosti vztahu (Winstead, Derlega, Rose, 1997; Berscheid, Snyder, Omoto, 1989). Jednou ze škál dotazníku blízkosti od Berscheid, Snyder a Omoto je škála frekvence neboli množství času, který partneři spolu stráví sami bez přítomnosti jiných lidí. Společně strávený čas o samotě považují za míru příležitostí k ovlivnění myšlenek a chování partnera. Tzn. čím více společně stráveného času, tím větší vliv na partnera a větší blízkost mezi partnery (Berscheid, Snyder, Omoto, 1989). Dle našeho názoru pozitivní vliv společně stráveného času není tak jednoznačný. Na jedné straně si představme pár, který spolu běžně tráví většinu času a odloučení jsou jen minimálně. Mohou si být velmi blízcí a závislí na sobě, ale také může být jejich vztah ubíjen každodenním stereotypem a vzájemnou přesyceností. Na druhé straně nalezneme „víkendová“ manželství, jež ve srovnání s jinými páry spolu stráví přirozeně méně času, což může narušit, případně až rozbít jejich vztah, nebo naopak může způsobit, že si partneři jsou vzácní, těší se na sebe, a tak nemají příležitost zažívat každodenní stereotyp.

Zmírnění negativních důsledků odloučení mezi partnery napomáhají i dnešní komunikační technologie dostupné široké veřejnosti, které umožňují kontakt mezi partnery i na velké vzdálenosti. Sice nejde o plnohodnotný kontakt, ale aspoň nějaký kontakt. Kromě toho se domníváme, že množství společně stráveného času není plně adekvátní mírou, neboť záleží na tom, jak intenzivně pár společný čas umí prožít, využít. Na základě toho jsme se rozhodli tuto kategorii do našeho konceptu stability neobsáhnout.

3.5.20 Spolupráce na různých činnostech

Spolupráci na různých činnostech Winstead, Derlega a Rose považují za jednu ze složek, jež odpovídají za udržení blízkého vztahu (Winstead, Derlega, Rose, 1997). Dále se tomuto termínu věnovali Berscheid, Snyder, Omoto. Jednou ze škál jejich dotazníku blízkosti je totiž diverzita neboli suma společně vykonávaných činností, která má být ukazatelem rozmanitosti partnerského vlivu. Součet této škály a dalších třech škál pak je ukazatelem blízkosti vztahu, respektive jeho závislosti (Berscheid, Snyder, Omoto, 1989). Stejně jako zmínění badatelé jsme názoru, že společná činnost partnerů utužuje vztah, na druhou stranu nespolupráce, případně méně častá spolupráce partnerů na těch samých činnostech ještě nemusí vést k narušení jejich vztahu. Když si např. představíme manželský pár s alespoň dvěma dětmi, manželé nejspíš nebudou spolupracovat na stejných činnostech, nýbrž se paralelně věnovat různým činnostem, aniž by byla výrazně ovlivněna soudržnost jejich vztahu. Proto budeme o spolupráci partnerů uvažovat ve smyslu spolupodílení se na zajištění všech potřebných činností, nikoli o spolupráci na jedné a té samé činnosti. Toto spolupodílení se na běžných povinnostech spojených s chodem rodinného života podle našeho soudu vede k vyrovnané směně investic a zisků ve vztahu, k čemuž se blíže vyjadřujeme výše v části Investice (a zisky).

3.5.21 Spontánnost

Spontánnost neboli schopnost dávat najevo své skutečné city, přitom akceptovat projevy skutečných citů toho druhého (Binarová,

2000). V obdobném významu spontánnost zmiňují i Winstead, Derlega a Rose (Winstead, Derlega, Rose, 1997). Uvedená definice se přibližuje vymezení autenticity a akceptace, jež uvádíme výše, a tak nepovažujeme za nutné se tímto termínem více zabývat.

3.5.22 Závazky

Rusbult a Buunk závazky zmiňují jako fenomén stability vztahu. Podle nich závazky vnášejí porozumění do vztahu párů, které se spolu cítily šťastné, přesto se rozešly, a párů, jejichž vztah je dlouhodobě plný konfliktů, napětí, a přesto zůstávají spolu. Pocit závazku vzniká na základě závislosti na partnerovi. Zmiňovaní autoři přitom uvádějí tři zdroje prožívání závazku k partnerovi:

1. úroveň uspokojení vlastních potřeb (pokud vztah k blízké osobě saturuje naše potřeby lépe než jeho absence, je to pádný důvod k jeho zachování, což vede k pocitu závazku vztah udržet a rozvíjet),
2. alternativy vztahu (snížení vnějších bariér problémového blízkého vztahu a narůst kvality nabízejících se alternativ vede k poklesu míry závazku, respektive jeho intenzity prožitku) a
3. míru investic (v rámci interakce dochází k vzájemnému uspokojování potřeb, interakce však přináší nejen zisky, ale i ztráty) (Rusbult, Buunk, 1993).

Podle Johnsona stojí motivace zachování aktuálního vztahu na třech proměnných:

1. na osobním závazku (touha člověka pokračovat v daném vztahu),
2. na morálním závazku (přesvědčení, že by vztah měl pokračovat) a
3. na strukturálním závazku (přesvědčení, že skutečná alternativa vztahu neexistuje (Johnson, 1991, cit. podle Výrost, Slaměník, 2008)).

Adams a Jones provedli recenzi odborné literatury týkající se termínu závazek. Na základě toho odhalili existenci tří primárních dimenzí manželského závazku:

1. komponenta přitažlivosti založená na oddanosti, spokojenosti a lásce,
2. morálně-normativní komponenta založená na smyslu osobní odpovědnosti za udržení manželství a na víře, že manželství je důležitá společenská a náboženská instituce a
3. omezující komponenta založená na strachu ze sociálních, finančních a emocionálních ztrát spojených s ukončením vztahu (Adams, Jones, 1997).

Rusbult a Buunk závazky chápou jako důsledek spokojenosti ve vztahu, alternativ vztahu a rovnováhy investic a zisků. Johnson také uvádí alternativy a přínos ze vztahu, kromě toho přidává závazek vyplývající z náboženského přesvědčení. Pojetí Adamse, Jonese shrnuje uvedené charakteristiky závazku a přidává jednu novou, dosud nezmíněnou charakteristiku. Stejně jako Rusbult, Buunk a Johnson berou v potaz zisky ze vztahu (spokojenost u Rusbult, Buunk a osobní závazek u Johnsona) a jako Johnson zahrnují závazky spojené s náboženskou vírou. Kromě toho přichází s otázkou strachu ze ztrát. Pouze nezahrnují alternativy vztahu, kterými se však věnujeme výše jako samostatné kategorii. Přikláníme se k pojetí závazku podle Adamse, Jonese, neboť se nám zdá z uvedených pojetí nejširší, zároveň zahrnuje charakteristiky norem bránících v opuštění partnera (náboženské hodnoty jako závazky spojené s náboženskou vírou a tlak veřejného mínění s tlakem sociálních skupin jako strach ze ztrát), jež považujeme za součást závazků, jak jsme uvedli výše. A jelikož závazky dokážou objasnit rozpad dobrých blízkých vztahů a udržení horších vztahů, zahrneme závazky do našeho konceptu stability.

3.5.23 Závislost

Jak už jsme uvedli výše, Berscheid, Snyder, Omoto se k pojmu závislosti dostali rozpracováním pojmu blízkost, který rozčlenili na následující ukazatele:

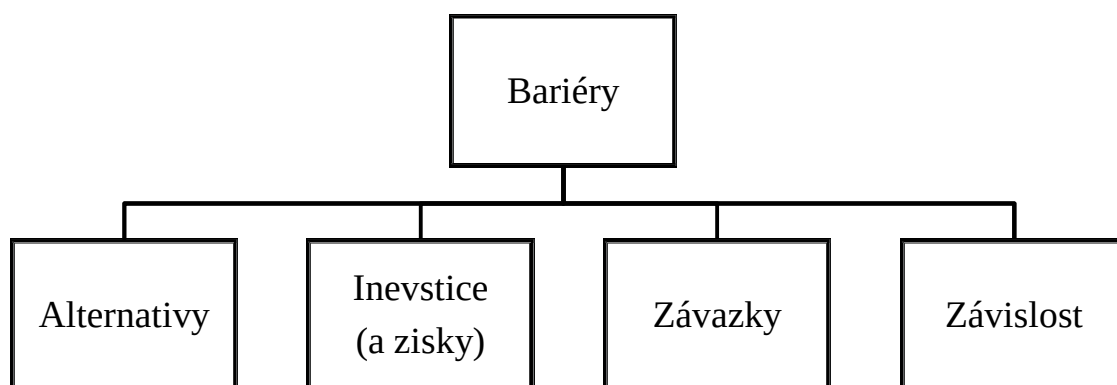
1. frekvence (délka času, kterou spolu v dané časové periodě partneři stráví v situacích tváří v tvář),

2. diverzita (počet rozmanitých aktivit, které partneři vykonávali společně v definovaném časovém úseku),
3. síla vzájemného vlivu (rozsah, v jakém se partneři vzájemně ovlivňují při svém chování, rozhodování a plánování) a
4. doba trvání vztahu (Berscheid, Snyder, Omoto, 1989).

Jednotlivé ukazatele se týkají blízkosti, ale tím, že se sledují společné aktivity, společně strávený čas partnerů, jde v podstatě o závislost mezi partnery („jeden nemůže být bez druhého“), s čímž souhlasíme. Za plně vyhovující u tohoto konceptu nepovažujeme pouze sledování společného času, společných aktivit, protože uvažujeme o manželských párech v různých vývojových etapách, tzn. o párech, které vstoupily do manželství před nedávnem, o párech s malými dětmi i o párech, které již mají tzv. „prázdné hnízdo“. Vývojová etapa, ve které se právě pár nachází, je podle našeho názoru určující v tom, kolik času spolu stráví jen spolu sami a kolik aktivit vykonávají společně. Pár s malými dětmi bude svůj mimo pracovní čas trávit s dětmi a jen zřídka budou manželé spolu sami bez dětí, zatímco novomanželský pár bez dětí má přirozeně více příležitostí trávit čas společně bez přítomnosti dalších lidí. Z tohoto pohledu se budou páry lišit spíše podle vývojové etapy manželství než podle vzájemné závislosti. Podobně se vyjadřují i Gilovich, Keltner a Nisbett, kteří pod vzájemnou závislostí partnerů mají na mysli to, že spolu partneři vykonávají různé aktivity, když uvažují v závislosti na sobě a v případě společných vzpomínek a zkušeností (Gilovich, Keltner, Nisbett, 2006).

Kromě již zmíněného si pod závislostí představujeme vzájemné spoléhání a obracení se na partnera v situacích, případně činnostech, na které jedinec nestačí či které není schopen zvládnout. Např. žena na mateřské dovolené většinou není po finanční stránce zcela soběstačná apod. Podle míry důležitosti či frekvence, případně délky trvání těchto situací či činností, ale i copingových strategií jedince se závislost může stát bariérou rozpadu vztahu, proto ji přiřadíme ke složkám pojmu bariéry.

Na základě analýzy termínů, jež jsou zmiňovány v souvislosti s udržením blízkých vztahů, jsme dospěli k závěru, že na udržení blízkých vztahů se podílejí: alternativy, bariéry, investice (a zisky), závazky a závislost. Tyto pojmy nejsou významově souřadné, proto uvádíme jejich hierarchii (Obr. 1).

Obr. 1 Náš koncept stability manželství

Jak je z obrázku zřejmé, pojem bariéry je nadřazený pojmům alternativy, investice (a zisky), závazky a závislost. Podle toho by se dalo říci, že stabilitu blízkého vztahu, respektive stabilitu manželství představují bariéry, jež jsou tvořeny alternativami, investicemi (a zisky), závazky a závislostí. Koncept stability, k němuž jsme dospěli, se značně podobá již zmiňovanému investičnímu modelu mezilidských vztahů.

3.6 Investiční model mezilidských vztahů

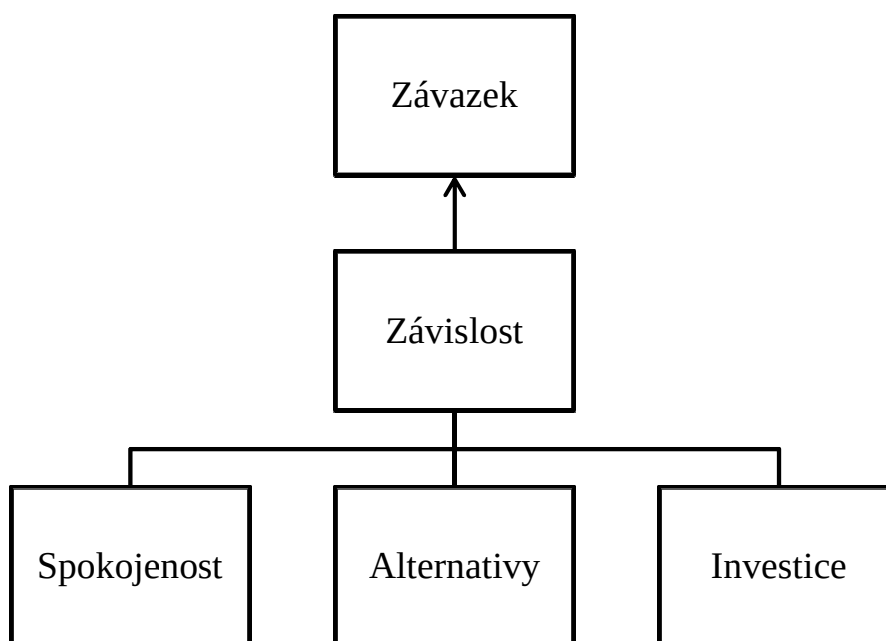
Nejčastěji bývá citován jako investiční model, proto budeme dále užívat jen tohoto názvu. Jeho autorka Caryl Rusbult vychází z teorie závislosti Kelleyho a Thibauta z roku 1959 a 1978, v jejichž pojetí termín závislost znamená tendenci vytrvat ve vztahu (Rusbult, 1980; Rusbult, 1983). Stejně tak investiční model se týká trvalosti různých druhů blízkých vztahů např. manželských, partnerských, přátelských atd. Od teorie závislosti se investiční model liší rozšířením v tom, že s rostoucí závislostí partnerů se objevují a sílí pocity závazku (Rusbult, Martz, Agnew, 1998).

Podle investičního modelu blízké vztahy udržují čtyři klíčové prediktory trvalosti vztahu - úroveň závazků a úroveň tří složek závislosti, tj. úroveň spokojenosti, kvality alternativ a rozsahu investic.

Spokojenost ve vztahu vypovídá o míře naplňování jednotlivých potřeb partnerem. Kvalita alternativ neboli vědomí žádoucích a zároveň dostupných alternativ vztahu představuje míru efektivního naplňování důležitých individuálních potřeb člověka, které jsou uspokojeny nikoli v aktuálním partnerském vztahu, ale ve vztazích s přáteli a členy rodiny, případně s jiným partnerem. Jestliže je člověk se svým partnerem spokojen a nemá žádnou či nemá lepší možnost vztahu, než je aktuální vztah, zvyšuje se jeho závislost na vztahu, tzn. i tendence v tomto vztahu setrvat (Rusbult, 1980).

Existují však i vztahy, které nejsou alespoň pro jednoho z partnerů příliš uspokojivé, nebo se jednomu či oběma partnerům nabízí atraktivní alternativa vztahu, a přesto vztah přetrvává. Proto Rusbult přidala třetí složku závislosti a to velikost investic, tzn. velikost a význam zdrojů, které jsou spojeny jen se vztahem. V případě ukončení vztahu by došlo k jejich znehodnocení či ztrátě, tedy ke zmaření vynaložených citů, úsilí, času, peněz atd. (Rusbult, 1980).

Můžeme shrnout, že podle investičního modelu je setrvávání ve vztahu závislé na úrovni spokojenosti, kvalitě alternativ a velikosti investic. Přesněji řečeno – s rostoucí spokojeností ve vztahu, s klesající kvalitou alternativ a s rostoucí velikostí investic do vztahu se zvyšuje závislost na vztahu, což vede k většímu závazku k partnerovi, respektive k většímu úsilí vztah zachovat a pokračovat v něm (Obr. 2).

Obr. 2 Investiční model

Náš koncept je blízký investičnímu modelu nejen tím, že se zabývá udržení blízkých vztahů, ale také proto, že pracuje s téměř totožnými pojmy. V investičním modelu se setkáváme s pojmy: spokojenost, alternativy, investice, závislost a závazek. A v rámci našeho konceptu jsme dospěli k pojmům: alternativy, investice (a zisky), závazky, závislost a bariéry. Oba koncepty se liší jednak v hierarchii pojmů, jednak tím, že investiční model navíc uvádí spokojenost a součástí našeho konceptu je termín bariéry. Posledním rozdílem jsou investice versus investice (a zisky), přičemž k tomuto rozdílu jsme se již vyjádřili výše.

Spokojeností vztahu jsme se zabývali v rámci analýzy pojmu stabilita manželství (v části Stabilita manželství), kde jsme zjistili, že (ne)spokojenost bývá spojována či zaměňována se stabilitou, ale sama o sobě o stabilitě nevypovídá dostatečně. V investičním modelu je jednou ze složek závislosti, která se podílí na udržení vztahu, což neodporuje našemu konceptu.

Pojem bariéry v pojetí našeho konceptu udržení vztahu je nadřazeným pojmem pro alternativy, investice (a zisky), závazky a závislost. V investičním modelu je nadřazeným pojmem závazek, který obdobně jako bariéry představuje jakousi překážku či zábranu

v odchodu ze vztahu. Zdá se tedy, že se jedná o různé termíny s obdobným významem.

Největší rozdíl mezi investičním modelem a naším konceptem stability manželství spatřujeme v hierarchii zmíněných pojmů, a to především u pojmu závazek. Ten je v investičním modelu nadřazeným pojmem a v našem konceptu je jednou ze součástí nadřazeného pojmu bariéry. Podle našeho soudu odlišnosti obou modelů v hierarchii uvedených pojmů do jisté míry naznačuje rozdílnou kauzalitu a důležitost některých pojmů oproti ostatním pojmům, nicméně jejich význam je minimálně podobný, ne-li totožný. Oba modely tedy považujeme za sobě velmi blízké a pro účely této práce se raději přikloníme k mnohonásobně empiricky prověřenému investičnímu modelu na místo našeho neověřeného konceptu.

Na základě tohoto modelu Rusbult, Martz a Agnew sestavili škálu investičního modelu určenou k měření čtyř klíčových prediktorů trvalosti blízkých vztahů (úrovně závazků a tří složek závislosti, tzn. úrovně spokojenosti, kvality alternativ a rozsahu investic). O této škále se podrobněji zmíníme v empirické části, kde ji použijeme ke sběru výzkumných dat.

V této kapitole jsme si vymezili pojem stabilita manželství, tzn. jeden ze stěžejních pojmů našeho tématu. Jelikož je stabilita manželství dynamickým fenoménem, považujeme za důležité věnovat se jejím změnám v čase.

4. Změny stability manželství v průběhu trvání manželství

4.1 Krize

V průběhu manželství přicházejí šťastnější i méně šťastná období. O těch méně šťastných se často mluví jako o krizi. Krize je situace náhlá, dramatická, provázená extrémně negativními emocemi. Dosavadní možnosti řešení a koncepty života jsou zpochybněny. Proto její vyvrcholení vzbuzuje úzkost, která je signálem ohrožení. Krize však není jen něčím ohrožujícím či negativním, ale i nadějí, protože vyvolává změny v rolích, v očekáváních, v hierarchii moci, ve volnočasových činnostech a v přerozdělení kompetencí. V souvislosti s manželstvím bývá zmiňována manželská krize a krize rodiny, protože krize manželského páru zasahuje a ovlivňuje plnění základních funkcí soužití v rodině, a tak je úzce spojena s krizí celé rodiny. Můžeme také říci, že krizová situace rodiny nastává, jestliže dosavadní uspořádání, životní hodnotová orientace a styl života v rodině či manželství přestávají vyhovovat, tj. znesnadňují či brání plnění základních funkcí rodiny nebo manželství. Důsledkem může být i bývá individuální nespokojenost či strádání ne u všech členů rodiny ve stejné míře (Plaňava, 2000).

Krizové situace v manželství či v rodině mohou být důsledkem jednak nečekané změny, jednak změny přirozené, tedy očekávatelné. K těm nečekaným můžeme přiřadit takové události, jako jsou závažná onemocnění, ztráta zaměstnání, rozvod, úmrtí člena rodiny, ale i makrosociální změny jako například listopad 1989. Plaňava je označuje jako paranormativní (Plaňava, 1998). Vedle nich manželství a rodiny procházejí přirozenými krizemi, které vyplývají především z růstu a vývoje dětí. Vývoj není bezproblémový, a tak rodina i manželství procházejí zákonitými neboli tranzitorními krizemi (Plaňava, 2000). Tzn. že ani sebelepší manželství či rodina se nemůže vyhnout manželské či rodinné krizi (Fanta, 1977).

4.2 Tranzitorní krize

Jestliže situace, kontexty a různé aktivity zůstávají relativně stálé, tedy nemění-li se výrazně, je možné mluvit o jedné určité etapě vývojového cyklu, kdy má fungující rodina poměrně stabilní strukturu, hodnotovou orientaci i životní styl. Situace, a tím i kontexty se však mění v okamžiku, kdy dosud osvědčené adaptační mechanismy, způsoby chování, struktura i zaměřenost uvažovaného systému nejen přestávají vyhovovat, brzdí či brání v plnění jeho funkce, ale členům rodiny znesnadňují další vývoj či brání rozvoji v dané etapě jejich individuálního vývoje (Plaňava, 2000).

Terkelsen rozlišil tři fáze procesu vývoje změn:

1. inzerci (v chování je manifestována nová potřeba, díky níž se aktivují nové vzorky chování umožňující její uspokojování),
2. destabilizaci (nové sekvence chování jsou připojovány k dosavadním, chování a interakce v rodině je variabilnější i konfliktnější, některé potřeby jsou opomenuty, objevují se prožitky frustrace, nejistoty a úzkosti),
3. řešení (nové sekvence chování se kompatibilněji slučují se staršími sekvencemi, úzkosti se zmírňují) (Terkelsen, cit. podle Carter, McGoldrick, 1980).

Impulzem pro vyvolání tranzitorní krize bývají události jako narození prvního dítěte, jeho nástup do školy, jeho dospívání, jeho odchod z rodičovského domova, svatba, odchod do důchodu nebo smrt jednoho z manželů (Plaňava, 2000).

Tyto významné životní události také bývají mezníkem v periodizaci manželství, respektive rodiny. Jednotlivé vývojové etapy přiblížíme v následující kapitole.

5. Vývojové etapy manželství, respektive rodiny

5.1 Některé periodizace manželství, respektive rodiny

Různí autoři uvádějí odlišné periodizace. Zmíníme alespoň některé z nich.

Brtníková uvádí čtyři etapy vývoje manželství, podle let, jež uplynuly od začátku manželství:

1. mladé manželství (od sňatku do 5 let),
2. manželství středního věku (6 – 14 let od svatby),
3. manželství zralého věku (po 15 letech) a
4. manželství ve stáří (Brtníková, 1978).

Plzák uvažuje o vývoji manželství z hlediska vývojových krizí. První manželská krize podle něj přichází v závěru adaptační fáze, tj. mezi 3. až 7. rokem manželství s vrcholem kolem 5 let trvání manželství (Plzák, 1973). Po 5. roce už dochází k adaptaci na manželství a význam první manželské krize tedy začne klesat. Po první manželské krizi nastává údobí jakéhosi nekrizového stádia, kdy dorůstají děti, manželé budují svou pracovní kariéru, až do okamžiku, kdy děti dospějí a opustí svou původní rodinu (Plzák, 1988).

Druhá manželská krize se objevuje mezi 17. až 25. rokem manželství s vrcholem kolem 21 až 22 let trvání manželství (Plzák, 1973). Manželé si zvykají na to, že jsou opět sami. Kromě toho děti jsou již samostatné, takže rozvod už není chápán jako jev, který by mohl ohrozit děti (Plzák, 1988).

Kratochvíl též uvažuje o manželské krizi, je však trochu jiného názoru. Ke krizím dojít nemusí, spíše existují dispozice ke krizím a k nespokojenosti v kritických obdobích uváděných Plzákem. K větší krizi dochází v 1. období a k menší ve 2. období s tím, že těžiště krizí se posouvá ze 3. roku až do 6. případně až 9. roku manželství (Kratochvíl, 2000).

Carter, McGoldrick rozlišily 6 stádií cyklu rodiny podle životních událostí členů rodiny:

1. mezi rodinami,

2. spojení rodin (utvoření novomanželské dvojice),
3. rodina s malými dětmi,
4. rodina s dospívajícími,
5. vypravení dětí do života a jejich odchod,
6. rodina v pozdních letech života (Carter, McGoldrick, 1980).

Podobně o vývojových etapách rodiny pojednává Satirová, též je dělí podle životních událostí rodiny, jen je rozdělila na více období.

1. krizí je početí, těhotenství a narození dítěte,
2. krize nastává, když dítě začne srozumitelně mluvit,
3. krizí je, když dítě začne navazovat oficiální styk mimo domov (do rodiny se dostává cizí element),
4. krize přichází, když dítě začne dospívat,
5. krize se objevuje s dosažením dospělosti dítěte a s jeho odchodem z domova,
6. krize nastává, když mladý člověk uzavře manželství a do rodiny se musí začlenit cizí elementy (např. noví příbuzní),
7. krize je spojena s obdobím přechodu v životě ženy,
8. krize odpovídá „klimakteriu“ muže (pokles sexuální aktivity má spojitost spíše s obavou ze ztráty potence),
9. krize přichází s prarodičovstvím a
10. krizí je úmrtí partnera (Satirová, 1994).

Trapková s Chválou vyvinuli vývojový model sociální dělohy. Psychosociální vývoj jedince přirovnávají k prenatálnímu vývoji v děloze s tím, že o vývoji jedince uvažují v kontextu rodiny, tzn. o interakci mezi členy rodiny. Za jedno z nejnáročnějších považují vývojové období, kdy se dítě uvolňuje z původní rodiny. Dospívající má spoustu zájmů mimo domov, vzpouzí se zaběhnutým pořádkům, do rodiny zvenku přináší nebezpečné novinky. Rodiče nejsou ochotni tolerovat cokoli, zároveň se na nich po letech manželství projevuje únava, a to tím spíš, když je „sociální děloha vícečetná“, neboli mají více dětí. Pokud si rodiče nenavykli udržovat a pěstovat vedle rodičovského také partnerský vztah, nemohou se mezi sebou podporovat. Navíc tělesné i spontánní přitažlivosti ubylo, jeden na

druhého bývá alergický a plný výčitek za to, co mu ten druhý nedává (Trapková, Chvála, 2004).

Kritériem členění cyklu soužití v rodině jsou ve většině periodizací významné změny struktury v soužití rodiny i manželství, zahrnují také změny jednotlivých členů rodiny, přičemž všechny změny spolu úzce souvisejí, prolínají se a vzájemně se podmiňují. Zdrojem těchto změn jsou děti (jejich příchod od rodiny, odchod z rodičovského domova, mezi tím jejich růst a vývoj), nejsou-li děti, dějí se podstatné proměny v manželské dyádě. Přejít z jedné etapy do následující lze někdy ohraničit jednou zcela určitou událostí (např. svatba, narození prvního dítěte, odchod do důchodu), jindy však jde spíše o postupné, byť ne neznatelně se měnící situace a kontexty (Plaňava, 2000).

5.2 Periodizace manželství, respektive rodiny podle Plaňavy

Pro bližší představu o jednotlivých vývojových etapách manželství, respektive rodiny jsme vybrali periodizaci životního cyklu podle Plaňavy, který jej člení do 6 etap, přičemž nultou etapu chápe jako přípravnou, dalších 5 odvíjí od vývoje dětí (Plaňava, 1998). Jejich přehled uvádíme v tabulce (Tab. 1) i v textu níže.

Vývojová etapa	Ohraničení vývojové etapy
0. předmanželské (s)párování	
0.1 hledání	
0.2 vážná známost	zasnoubení - sňatek
1. mladý bezdětný pár	začátek soužití – narození prvního dítěte
2. rodina s malým/i dítětem/děťmi	
2.1 symbiotická a batolecí fáze	žena se vrací z mateřské dovolené do práce
2.2 postsymbiotická (předškolní) fáze	nejmladší potomek jde do školy
3. rodina se školáky	první dítě v pubertě
4. odpoutávání a vylétávání z hnízda	
4.1 rodina s dospívajícími dětmi	
4.2 odchod potomků z domova rodičů	nejmladší dítě odchází z domu
5. prázdné hnízdo	sňatek nejmladšího dítěte
5.1 zralý pár	odchod do důchodu
5.2 stárnoucí pár	oba v důchodu do smrti jednoho z manželů

Tab. 1 Periodizace životního cyklu podle Plaňavy

5.2.1 Etapa nultá – předmanželské (z)párování

Mladí muži a ženy už tak zcela nepatří ke svým rodinám, tzv. „vylétávají z hnízda“, ale zatím ještě nezaložili vlastní rodinu. Z jejich pohledu jde o počáteční etapu manželského či rodinného cyklu, zatímco z pohledu jejich rodičů již jde o 4. etapu. Úkolem těchto mladých mužů a žen je jednak nastartovat, případně nasměrovat svou profesní dráhu a najít se s partnerem pro soužití, což předpokládá dokončovat dva nesnadné procesy: 1. separaci od rodičů a původní rodiny a 2. sebepojetí. Pokud pár společně i každý sám za sebe nezvládne úkoly nulté etapy, jestliže nedojde k separaci od rodičů, k utvoření nové identity a neprožije-li dvojice všechna stadia vývoje známosti, pak v následných etapách mohou nastat velké potíže i problémy, ty menší i střední přijdou tak jako tak.

Poznámka: Má-li nesezdané soužití partnerů podobu vážné známosti, jako bylo dříve snoubenectví, patří do nulté etapy.

5.2.2 Etapa první – od svatby k porodu

Je na obou stranách přesně ohraničená. Začíná dnem svatebním a končí narozením prvního potomka. Hlavními úkoly a charakteristikami této etapy jsou: nové utváření a naplňování intimity a osobní autonomie, dokončení separace od původní rodiny, vytvoření relativně samostatné ekonomicko-provozní jednotky, přerod milenecké erotiky v lásku manželskou (pokud se již tak nestalo dříve), tvorba základů společného životního stylu, včetně prostředí k jeho realizaci (tj. utváření domova, sladění životních hodnotových orientací, kontaktů s přáteli a širší rodinou, vyrovnání se s omezením svobody), učení se tomu, jak zacházet s vlastními rozladami a též s mrzutým vyladěním druhého, rozvíjení nových komunikačních dovedností párového dialogu, jmenovitě umění vyjednávat, v závěru etapy ve zdraví, pohodě a vzájemné péči otěhotnět a připravit se na brzký vstup do následné etapy.

5.2.3 Etapa druhá – rodina s malými dětmi

Začátek je jednoznačně dán narozením prvního potomka. Doba ukončení záleží na počtu dětí a věkovém rozdílu mezi nimi a také na délce mateřské dovolené. S příchodem dítěte dochází k nemalým změnám. Mění se zaměřenost obou partnerů, v popředí již není muž ani žena, nýbrž jejich rodičovství. V novorozeneckém období je v centru pozornosti biologicky podmíněný vztah matka – dítě, novopečený tatínek ustupuje do pozadí, zároveň se stává osobou, na niž je maminka-manželka v jistém smyslu mnohem závislejší než dříve. Žena nechodí do zaměstnání, nevydělává peníze, zredukovaly se její kontakty s lidmi i jiné možnosti, proto je matka závislá na mužově zájmu, postarání se a na komunikaci s ním. Muž, který byl doma dosud jedničkou, se musí v leccems uskrovnit, podřídit potřebám symbiotické dvojice matka – dítě, tj. respektovat přání a pokyny své ženy, která se zase musí podřizovat biologickým rytmům novorozeněte. Potřeby a zájmy rodičů se tedy podřizují potřebám dětí. S rozrůstáním rodiny se rozvíjejí aliance mezi jedním či druhým rodičem a prvním či dalším dítětem a různě se mění.

5.2.4 Etapa třetí – rodina se školáky

Tato etapa začíná s prvním dnem dítěte ve škole. Jestliže má prvňáček mladšího sourozence, prolíná se tato etapa s etapou předcházející. Z pohledu rodičů bychom mohli za začátek třetí etapy považovat období, kdy ženě končí mateřská dovolená a žena se vrací do zaměstnání. Začátek této etapy též můžeme vágně ohraničit situací, kdy se škola včetně učitelstva stává významnou součástí života rodiny. Ukončení této etapy také není jednoznačné, ale opět je to doba, kdy je leccos v žití rodiny třeba změnit, neboť prvorozenec vstupuje do dramatického období svého vývoje – puberty. Úkolem rodiny i každého jejího člena v této etapě je skloubit nároky školy i zaměstnání s chodem domácnosti. Rodiče by neměli zapomenout, že nejsou jen rodiči, nýbrž i manželským párem, protože právě v této etapě se manželství zakymácí pod nápořem první velké manželské krize. Jestliže se ji podaří zvládnout, bývají poslední léta této etapy ve znamení pohody a spokojenosti. Rodiče se mohou těšit nejen z dětí, které zvědavě zkoumají svět, ale také z toho, že se už stabilizovali v profesi a že chod domácnosti uspokojivě běží.

5.2.5 Etapa čtvrtá – vylétání z hnízda

Začátek bývá spojován u děvčat s první menstruací, u chlapců s první polucí, což zní sice přesně, nezdá se to však přínosné pro charakterizování této etapy a jejích vývojových úkolů. Nehledě na to, že psychické změny vyvolané akcelerací tělesného vývoje a hormonálními bouřemi nastávají o něco dříve. Ukončení této etapy nastává separací „dítěte“, v případě více potomků odpoutáním nejmladšího z rodičovské rodiny. Nemusí se hned vdát či oženit, může třeba i žít dále ve společné domácnosti s rodiči, jde už však o soužití dospělých lidí. V první části této etapy se rodina vypořádává se vpádem puberty, ve druhé části se snaží zvládnout a vypořádat se s úkoly, které již rodiče znají ze své nulté etapy. Byť již tuto etapu znají, často si se svými potomky nerozumějí, dostávají se do sporů. Jistá míra pnutí i mezigeneračních konfliktů je nejen pravidlem, ale

i ku prospěchu oběma stranám. Posláním této etapy je přehodnotit práva, povinnosti a mocenské poměry v rodině, vyrovnat se s generačními rozdíly, rozpory i konflikty, zvolit profesní či studijní orientaci dospívajících a připravit se na následující etapu, na soužití ve dvou.

5.2.6 Etapa pátá – sami dva

Poslední etapa rodinného cyklu trvá od vylétnutí nejmladšího potomka z hnízda do smrti jednoho z manželů. Rozlišují se ještě dvě podetapy: 1. před-důchodová (bez nápadného stárnutí, jen s občasným pošetilým jednáním), 2. po-důchodová (stárnutí je znatelnější, rodiče se stávají prarodiči, už není potřeba investovat do budoucnosti, ale víc žít přítomností, respektive pokusit se žít, co nejlépe to jde, tzn. přijímat to, že síla, zdraví i energie ubývá, dávat pozor na sebe i partnera, aby nechátrali zbytečně na těle, duchu i ve vzájemných vztazích). Zralé manželství dokáže těžit z toho, že partneři mají společnou minulost, vědí už dobře, co ten druhý rád a co ho naopak zneklidní či podráždí. Vzájemně znají své zvyky a též vědí, jak druhého potěšit, jak se vyrovnat se svou i jeho rozladou. Dokážou předcházet zbytečností, využívají nejrozumnějších stereotypů k tomu, aby zbytečně nemarnili čas a energii. Oba vědí, že ho ten druhý jen tak neopustí, kdykoli se citům něco nového přihodí, stále častěji je napadají podobné myšlenky, stejná přání a shodné vzpomínky. Nejtěžším úkolem je přijmout skutečnost závěrečné etapy (Plaňava, 1998).

Je evidentní, že manželství i rodina po celou dobu svého trvání jsou vystaveny trvalé zátěži. V první fázi se od manželů žádá vzájemná adaptace, ve střední fázi se vyrovnávají s nároky na zajištění rodiny v podmínkách oboustranné zaměstnanosti a přetížení zvláště žen, po odchodu dětí hledání nového smyslu soužití (Šmolka, Kopřiva, Kučírek, 1990).

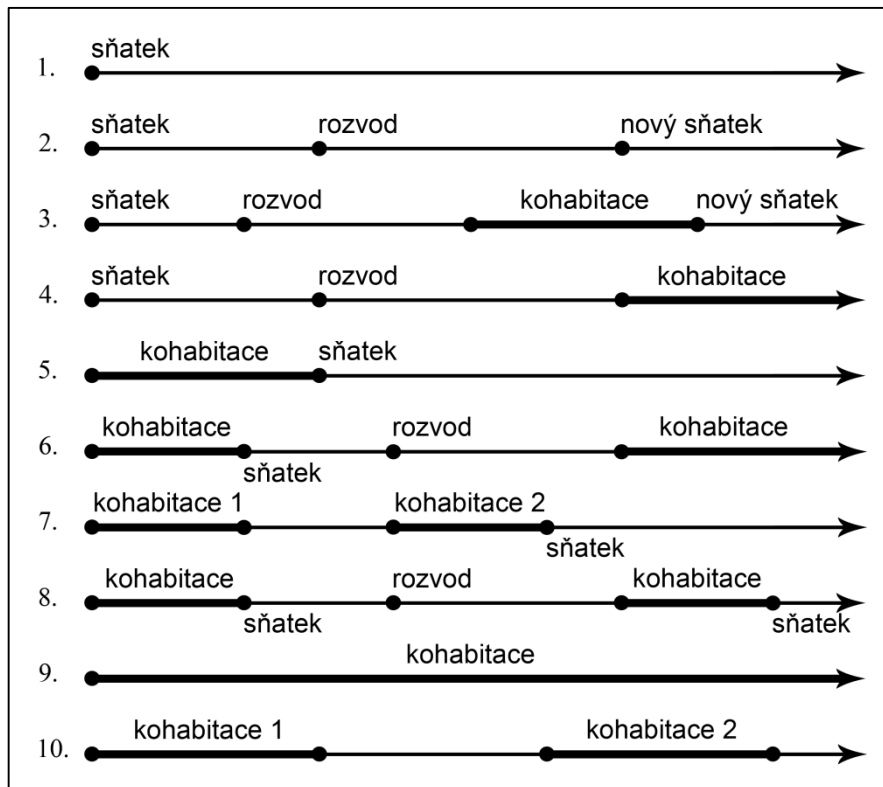
5.3 Periodizace jiných forem soužití

Uvedené modely však charakterizují pouze klasické rodiny, tzn. neuvažují o rozvodu, nevlastních rodinách, nesezdaném soužití

a dalších formách partnerského soužití. Výjimku tvoří Sobotková, která cituje stádia vývoje nevlastních rodin podle autorek Norwood a Wingender:

1. stádium iluzí mívá podobu „budeme všichni jedna velká, šťastná rodina“,
2. stádium zmatku a rozčarování s pocity nejistoty a nejasnými rolemi,
3. stádium negativních emocí, tedy období rozhodující o tom, zda se nová rodina udrží,
4. stádium počínající stability, kdy se tvoří nová rodinná identita,
5. stádium pozitivního přijetí s prohlubováním a obnovením vztahů (Norwood, Wingender, 1999, cit. podle Sobotková, 2001).

Další výjimkou je Rabušicovo fázování životního cyklu z hlediska uzavírání a rozpadu partnerských svazků, které se rozrůznilo s rozšířením nesezdaného soužití (Obr. 3) (Rabušic, 2001).

Obr. 3 Fázování partnerských svazků během životního cyklu podle Rabušice

S pomocí odborných pramenů jsme přiblížili vývojové etapy manželství, respektive rodiny, a uzavíráme tak teoretickou část, z níž budeme čerpat v následující části empirické.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

6. Východiska

6.1 Výsledky výzkumů na obdobné téma

Cílem naší diplomové práce je přispět k zodpovězení otázky, zda má nesezdané soužití partnerů předcházející sňatku souvislost s pozdější stabilitou jejich manželství. Tato souvislost již byla prověřena v mnoha zahraničních studiích.

V mnoha těchto studiích badatelé dospěli k závěru, že nesezdané soužití se stabilitou manželství souvisí, a to jak ve smyslu destabilizačního vlivu předmanželského soužití partnerů na pozdější manželství, tak ve smyslu podpory stability manželství předchozím nesezdaným soužitím páru. K těmto zjištěním dospěli např. Balakrishnan et al.; Trussell a Rao v Kanadě, Bennett, Blanc a Bloom ve Švédsku a konečně také Bumpass a Sweet; Teachman a Polonko; Teachman, Thomas a Paasch ve Spojených státech (Balakrishnan et al., 1987; Trussell, Rao, 1989; Bennett, Blanc, Bloom, 1988; Bumpass, Sweet, 1991; Teachman, Polonko, 1990; Teachman, Thomas, Paasch, 1991).

Destabilizační vliv nesezdaného soužití páru, jež předchází jeho manželství, bývá vysvětlován:

1. nekonvenčním životním stylem a nekonvenčními rodinnými ideologiemi (Bennett, Blanc, Bloom, 1988; Booth, Johnson, 1988; Hall, Zhao, 1995),
2. výlučností povah (Schoen, 1992),
3. sníženou ochotou přijmout nejen závazek manželství, ale jakýkoli závazek (Axinn, Thornton, 1992; Thomson, Colella, 1992), respektive snahou vyhnout se přijetí odpovědnosti nebo slibu (Newcomb, 1987) či individualismem alespoň jednoho z partnerů (Thomson, Colella, 1992),
4. vztahovými problémy vyvolanými přechodem od partnerského vztahu k manželství a potřebou přizpůsobení se této změně

- (Schoen, 1992), např. může jít o snížení až ztrátu nezávislosti v dosavadním chování mezi partnery (Newcomb, 1987),
5. snahou zachránit již chybějící vztah (Newcomb, 1987),
 6. svatbou, která je odpovědí na tlak původní rodiny (Newcomb, 1987),
 7. oslabením legitimacy formálního manželství, což v případě budoucích manželských neshod může vyvolat dojem, že rozvod je lepší či jednodušší variantou než řešení vzniklých potíží (Hall, Zhao, 1995).

Naopak podpůrný účinek předmanželského soužití páru na stabilitu jeho pozdějšího manželství bývá interpretován:

1. příležitostí dostatečně se vzájemně poznat (Teachman, Polonko, 1990),
2. faktem, že čím déle spolu pár žije, tím je menší pravděpodobnost, že se jeho vztah rozpadne (White, 1987),
3. příležitostí naučit se zvládat nejrůznější neshody (De Vaus, Lixia, Weston, 2005).

Vedle těchto zjištění se také objevují výsledky, podle nichž předmanželské nesezdané soužití páru nemá vliv na stabilitu jeho pozdějšího manželství. Zjištěné rozdíly stability manželství mezi jedinci se zkušeností s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem a mezi jedinci bez této zkušenosti jsou podle těchto výsledků vyvolané jinými faktory. Tzn. že nesezdané soužití páru před sňatkem nepředstavuje riziko rozpadu pozdějšího manželství (DeVaus, Qu, Weston, 2003).

Výzkumníci se též zabývali vztahem nesezdaného soužití partnerů a stability jejich pozdějšího manželství v jeho jednotlivých fázích. I při zkoumání tohoto vztahu se objevila odlišná zjištění. Teachman a Polonko a stejně tak Teachman, Thomas a Paasch na základě dat ze Spojených států dospěli k závěru, že v průběhu manželství k žádnému rozdílu nedochází (Teachman, Polonko, 1990; Teachman, Thomas, Paasch, 1991). Bennett, Blanc a Bloom naopak vyhodnotili švédská data a shledali, že účinky nesezdaného soužití předcházejícího manželství působí zejména krátce po svatbě, ale po

osmi letech manželství již žádné účinky neshledali (Bennett, Blanc, Bloom, 1988).

Uvedená zjištění porovnáme s našimi výsledky v českém prostředí.

6.2 Definice použitých pojmů

Na základě teoretické části si nyní budeme definovat zkoumané pojmy manželství, nesezdaného soužití a stability manželství.

Manželství definujeme jako soužití muže a ženy, kteří uzavřeli sňatek a kteří spolu žijí, aniž by jejich svazek byl ukončen rozvodem nebo úmrtím jednoho z manželů. Manžel/ka pak je osobou, která vstoupila do manželství a nadále v něm žije.

Nesezdané soužití znamená, že muž a žena spolu žijí bez sňatku. V teoretické části jsme uvedli několik typů nesezdaného soužití. Jelikož zkoumáme vliv nesezdaného soužití partnerů na stabilitu jejich pozdějšího manželství, budeme zkoumat manželské páry, které spolu žily i před svatbou, tzn. manžele se zkušeností s nesezdaným soužitím typu manželství na zkoušku, které je přechodnou fází k manželství. **Pro účely našeho výzkumu si nesezdané soužití tedy budeme definovat jako soužití muže a ženy, kteří spolu bydleli už před sňatkem, a to déle než jeden rok.** Nesezdané soužití kratší než jeden rok totiž považujeme za příliš krátké období na to, aby se jeho vliv mohl projevit na pozdější manželství. Naopak délku jednoho roku a více chápeme jako období, které dává dostatek příležitostí jednak prožít běžné rituály spojené s ročním koloběhem (dovolená, Vánoce atd.), jednak prožít nejruznější každodenní i zátěžové situace, díky nimž si pár vytvoří určitý způsob partnerského života a zvykne si na něj. A právě tento zažitý způsob partnerského soužití pak po svatbě může páru činit potíže, protože dosavadní zvyky přestávají jednomu či oběma partnerům vyhovovat. Hledání nových způsobů nyní již manželského soužití a přivyknutí těmto způsobům bývá náročným procesem, jehož průběh se odráží ve stabilitě manželství. Na základě toho tedy jedince, kteří žili v nesezdaném soužití méně než rok,

nepovažujeme za jedince se zkušeností s nesezdaným soužitím, ale řadíme je ke skupině jedinců, kteří vstoupili přímo do manželství bez předchozího nesezdaného soužití.

Při vymezení stability manželství vycházíme z investičního modelu, podle něhož se udržení blízkého vztahu, tedy naše stabilita manželství, odvíjí od úrovně závazků a úrovně tří složek závislosti (tzn. úrovně spokojenosti, kvality alternativ a rozsahu investic). **Stabilitu manželství si tedy definujeme jako fenomén, který je tvořen čtyřmi složkami: závazky a třemi složkami závislosti, tj. spokojeností, kvalitou alternativ a rozsahem investic.** Jelikož je stabilita manželství dynamický fenomén, její hodnotu v určitém okamžiku zjišťujeme z aktuální úrovně jejích čtyř složek.

7. Hypotézy

7.1 Alternativní hypotézy

Na základě výše uvedených údajů z teoretické části i na základě zahraničních výzkumů na obdobné téma stanovujeme následující hypotézy:

1. Stabilita manželství jedinců, kteří žili před sňatkem se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se bude lišit od stability manželství jedinců, kteří vstoupili do manželství bez předchozího nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.
2. Spokojenost manželství jedinců, kteří před vstupem do manželství žili se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se liší od spokojenosti manželství jedinců vstupujících do manželství bez nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.
3. Kvalita alternativ manželského vztahu jedinců, jež bydleli se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou již před sňatkem, se liší od kvality alternativ manželského vztahu jedinců, jež nemají se svým manželem / svou manželkou zkušenost s nesezdaným soužitím předcházejícím jejich manželství.
4. Investice do manželství jsou u jedinců, kteří před vstupem do manželství žili v nesezdaném soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, rozdílné od investic do manželství u jedinců, kteří vstoupili do manželství přímo.
5. Závazek k manželovi/ce se u jedinců, kteří před sňatkem bydleli se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, bude lišit od závazku k manželovi/ce u jedinců vstupujících do manželství bez nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.
6. Stabilita manželství jedinců, již před sňatkem žili se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se v jednotlivých etapách manželství liší od stability manželství

jedinců, jež vstoupili do manželství bez předchozího nesezdaného soužití s pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.

7.2 Nulové hypotézy

Nulové hypotézy k uvedeným hypotézám zní:

1. Stabilita manželství jedinců, kteří žili před sňatkem se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se nebude lišit od stability manželství jedinců, kteří vstoupili do manželství bez předchozího nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.
2. Spokojenost manželství jedinců, kteří před vstupem do manželství žili se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se neliší od spokojenosti manželství jedinců vstupujících do manželství bez nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.
3. Kvalita alternativ manželského vztahu jedinců, již bydleli se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou již před sňatkem, se neliší od kvality alternativ manželského vztahu jedinců, již nemají se svým manželem / svou manželkou zkušenost s nesezdaným soužitím předcházejícím jejich manželství.
4. Investice do manželství nejsou u jedinců, kteří před vstupem do manželství žili v nesezdaném soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, rozdílné od investic do manželství u jedinců, kteří vstoupili do manželství přímo.
5. Závazek k manželovi/ce se u jedinců, kteří před sňatkem bydleli se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, nebude lišit od závazku k manželovi/ce u jedinců vstupujících do manželství bez nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.
6. Stabilita manželství jedinců, již před sňatkem žili se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se v jednotlivých etapách manželství neliší od stability

manželství jedinců, již vstoupili do manželství bez předchozího nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem/ svou pozdější manželkou.

8. Metoda

8.1 Vzorek

8.1.1 Základní data o respondentech

Jelikož se předmět zájmu našeho výzkumu týká manželství, zkoumali jsme pouze data od respondentů žijících v manželství. Zkoumaný vzorek tvoří 38 ženatých mužů (47%) a 43 vdaných žen (53%), celkem 81 respondentů.

	20-29 let (v %)	30-39 let (v %)	40-49 let (v %)	50-59 let (v %)	60 a více let (v %)
Muži	9,8	14,8	7,4	12,3	2,5
Ženy	9,8	23,5	13,6	2,5	3,8

Tab. 2 Rozložení respondentů podle věku a pohlaví

Náš vzorek zahrnuje respondenty téměř všech věkových kategorií jedinců žijících v manželství s výjimkou věkových kategorií nejvyšších (Tab. 2). Nejmladšími respondenty jsou 23letý muž a 23letá žena, nejstaršími respondenty jsou 69letý muž a 73letá žena.

Z hlediska pořadí manželství žije v prvním manželství 81,5% zúčastněných mužů a 93% zúčastněných žen. Další manželství se objevují ojediněle (Tab. 3).

	1.manželství (v %)	2.manželství (v %)	3.manželství (v %)	4. a další manželství (v %)
Muži	81,5	13,2	5,3	0,0
Ženy	93,0	4,7	2,3	0,0

Tab. 3 Rozložení respondentů podle pořadí manželství a pohlaví

Počet dětí se u většiny našich respondentů pohybuje v rozpětí od žádného dítěte do dvou dětí (Tab. 4).

	Žádné dítě (v %)	1 dítě (v %)	2 děti (v %)	3 děti (v %)	4 a více dětí (v %)
Muži	34,2	26,3	39,5	0,0	0,0
Ženy	23,3	30,2	30,2	14,0	2,3

Tab. 4 Rozložení respondentů podle počtu dětí a pohlaví

8.1.2 Kritéria rozdělení respondentů do zkoumaných skupin

V rámci analýzy dat budeme respondenty dělit do dvou skupin podle toho, zda mají, nebo nemají zkušenost s nesezdaným soužitím. Z celkových 81 respondentů žilo před sňatkem se svým budoucím manželem / svou budoucí manželkou 51 respondentů (26 mužů a 25 žen), zatímco 30 respondentů (12 mužů a 18 žen) vstoupilo do manželství bez předchozího nesezdaného soužití se svým současným manželem / svou současnou manželkou.

Dále budeme vzorek členit do zkoumaných skupin podle délky trvání manželství. Pro naše účely nám poslouží dělení do čtyř skupin podle Brtníkové (Brtníková, 1978), nyní však nikoli v závislosti na pohlaví, ale v závislosti na zkušenosti s nesezdaným soužitím (Tab. 5).

	0 – 5 let (v %)	6 – 14 let (v %)	15 – 25 let (v %)	26 a více let (v %)
Nesezdané soužití NE	7,4	6,2	9,9	13,6
Nesezdané soužití ANO	34,6	17,3	7,4	3,6

Tab. 5 Rozložení respondentů podle délky trvání manželství a zkušenosti s nesezdaným soužitím

8.1.3 Sběr dat

Při výběru respondentů rozhodovala jejich ochota spolupracovat a – jak jsme již uvedli výše – také jejich rodinný stav. Oslovováni tedy byli pouze ženatí muži a vdané ženy prostřednictvím e-mailu (Příloha 3). Nejprve jsme se s prosbou o vyplnění dotazníku obrátili na své příbuzné, kamarády, kolegy a známé. Kromě toho jsme je požádali o rozeslání dotazníku dalším potenciálním respondentům z okruhu svých vdaných a ženatých

příbuzných, kamarádů/ek, kolegů/yň a známých. Při sběru dat se nám též podařilo navázat spolupráci se Sítí mateřských center a Ligy otevřených mužů, kteří povzbudili své klienty k tomu, aby se zúčastnili našeho výzkumu. Výběr vzorku tedy proběhl formou snow-ball technique.

8.2 Metodika

8.2.1 Škála investičního modelu

V teoretické části jsme přijali investiční model. Jeho autorka Rusbult se svými kolegy Martzem a Agnewem na základě tohoto modelu vytvořili škálu investičního modelu (The Investment Model Scale), která je určena k měření trvalosti blízkých vztahů. Tuto škálu tvoří 25 položek, které jsou rozděleny do čtyř subškál.

1. subškála neboli spokojenost („SAT“ podle angl. satisfaction) zjišťuje spokojenost jedince v manželství neboli naplňování jeho důležitých potřeb manželem/kou. Je tvořena pěti výroky, intenzita souhlasu s výrokiem je hodnocena na stupnici 1 – 9. Hrubý skór vyjadřující míru spokojenosti je prostým součtem globálních položek. Jeho hodnoty se pohybují v rozpětí 5 – 45.
2. subškála neboli kvalita alternativ („ALT“ podle angl. quality of alternatives) mapuje vědomí žádoucích, zároveň dostupných alternativ dalších vztahů a případnou míru uspokojení podstatných potřeb jedince v těchto vztazích, tzn. v jiných vztazích než v manželství (tj. s přáteli, příbuznými či jiným/jinou partnerem/kou). Hrubý skór je tvořen analogicky k předchozí subškalě. Byl vypočten z pěti globálních položek, rozsah jeho hodnot činí 5 – 45. Hodnota této subškály má negativní souvislost s celkovou škálou, tzn. čím je hodnota hrubého skóru vyšší, tím méně přispívá k celkové stabilitě manželství.
3. subškála neboli investice („INV“ podle angl. investment) zachycuje velikost a význam zdrojů (tj. citů, úsilí, času, peněz atd.), které jsou spojeny jen se vztahem. Přičemž platí,

že v případě jeho ukončení by došlo k jejich zmaření, znehodnocení či ztrátě. Hrubý skór se počítá jako u subškál uvedených výše, též je vypočítáván z pěti globálních položek a jeho rozsah nabývá hodnot 5 – 45.

4. subškála neboli závazek („COM“ podle angl. commitment) sleduje úsilí vztah zachovat a pokračovat v něm. Hrubý skór se počítá obdobně, u této subškály však ze sedmi globálních položek a může nabývat hodnot v rozpětí 7 – 63.

První tři subškály jsou tvořeny jednak „aspektovými“ (v angl. facet), jednak „globálními“ (v angl. global) položkami. Respondent si u aspektových položek vybírá na Likertově škále od 1 (vůbec nesouhlasím) do 4 (naprosto souhlasím) a u globálních položek na škále od 1 (vůbec nesouhlasím) do 9 (naprosto souhlasím). Dílčí položky mají respondentovi dát konkrétnější představu toho, co si představit pod obecnějšími formulacemi globálních položek, které za nimi následují. Do vyhodnocení se započítávají pouze hodnoty globálních položek (Rusbult, 1980; Rusbult, Martz, Agnew, 1998).

Škálu investičního modelu jsme získali přímo od autorky Caryl Rusbult. Přeložili jsme ji do češtiny a překlad konfrontovali s překladem Jedrzejcykové (Jedrzejcyková, 2007). Následně jsme s 15 lidmi diskutovali srozumitelnost položek škály i přikládaných instrukcí k vyplnění škály (Příloha 3). Znění dotazníku je součástí příloh (verze pro muže Příloha 4 a verze pro ženy Příloha 5).

8.2.2 Operacionalizace stability manželství

Škálu investičního modelu využijeme ke konstrukci proměnné, která nám vyjadřuje stabilitu manželství. Přesněji řečeno, suma skórů jednotlivých subškál kvantifikuje celkovou hodnotu stability manželství. V analýzách a interpretacích se k ní odkazujeme jako k celkové stabilitě manželství. Konstrukci stability manželství můžeme vyjádřit rovnicí:

$$\text{míra stability manželství} = \text{SAT} - \text{ALT} + \text{INV} + \text{COM}.$$

Subškála ALT k celkové stabilitě přispívá záporně, protože vědomí alternativ představuje pro vztah riziko. Hodnoty hrubého skóru

stability manželství mohou teoreticky nabývat hodnot od 28 do 148. Hrubý skóre jsme nepřeváděli do standardizovaného rozpětí, protože nás zajímají rozdíly mezi sledovanými skupinami, a nikoliv absolutní hodnoty skóre.

8.2.3 Použité proměnné

V rámci našeho šetření pracujeme s jednou závislou proměnnou a se dvěma nezávislými proměnnými. Závislou proměnnou představuje již výše zmíněná míra stability manželství, která je tvořena čtyřmi subškálami, které ve výzkumu rovněž analyzujeme. Naměřené hodnoty stability manželství vyhodnotíme v závislosti na údajích o zkušenosti s nesezdaným soužitím a také je dáme do souvislosti s délkou trvání manželství. Tyto údaje vstoupí do našich analýz jako nezávislé proměnné. V dotazníku je zjišťujeme prostřednictvím otázek: Jak dlouho jste manželé? Bydleli jste spolu s manželem/kou před svatbou? Pokud ano, jak dlouho (kolik let, případně měsíců)?

8.3 Průběh výzkumu

Nejprve jsme prostudovali dosavadní výzkumné práce na dané téma. Následovalo vymezení sledovaných proměnných a formulace hypotéz. Ke sběru dat jsme použili škálu investičního modelu. Vzorek tvoří ženatí muži a vdané ženy, které jsme oslovili prostřednictvím e-mailu s prosbou o vyplnění dotazníku a s prosbou o zaslání dalším potenciálním respondentům. Sběr dat proběhl v průběhu června a července 2009. Získaná data jsme statisticky analyzovali převážně t-testem, v jednom případě χ^2 -testem.

9. Analýza dat a jejich interpretace

Následuje vyhodnocení a analýza získaných dat podle zkušenosti nesezdaného soužití a podle délky trvání manželství. Statistickou významnost rozdílů mezi sledovanými skupinami budeme prověřovat t-testem pro dva nezávislé výběry za pomoci počítačového programu SPSS.

9.1 Podle nesezdaného soužití

9.1.1 Celková stabilita manželství s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím

	průměr	rozptyl	t	p-value
Nesezdané soužití NE	17,85	19,43	1,865	0,066
Nesezdané soužití ANO	15,74	26,93		

Tab. 6 Míra celkové stability manželství dle zkušenosti s nesezdaným soužitím

Poznámka k tabulkám 6 až 10: tabulky zobrazují hrubé skóry ukazatele celkové stability manželství průměrně pro každou ze sledovaných skupin. Tedy pro skupinu, která nemá zkušenost s nesezdaným soužitím, a pro skupinu, která má zkušenost. Odlišnost mezi průměry je testována t-testem. Hodnota testového kritéria „t“ je v tabulkách zobrazena spolu s hodnotou p-value, která umožňuje konstatovat statistickou významnost rozdílu a rovněž míru jeho intenzity.

Průměrná hodnota skóru celkové stability činí u jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím 17,85 a u skupiny se zkušeností s nesezdaným soužitím 15,74 (Tab. 6). Zjištěný rozdíl jsme testovali t-testem. Hodnota „t“ se sice blíží k hranici signifikantnosti, avšak kritickou mez na zvolené hladině významnosti nepřekonává, rozdíl průměrných hodnot tedy není statisticky významný. Tzn. že jsme neprokázali platnost alternativní hypotézy číslo 1, tudíž přijímáme nulovou hypotézu číslo 1. Z toho vyplývá, že stabilita manželství jedinců, kteří žili před sňatkem se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se neliší od stability manželství jedinců, kteří vstoupili do manželství bez předchozího nesezdaného soužití

se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou. Je však patrná mírně vyšší hodnota stability manželství u jedinců, kteří nemají zkušenost s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem.

9.1.2 Spokojenost manželství s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím

	průměr	rozptyl	t	p-value
Nesezdané soužití NE	36,63	47,00	1,123	0,264
Nesezdané soužití ANO	34,41	89,37		

Tab. 7 Subškála spokojenosti (SAT) dle zkušenosti s nesezdaným soužitím

Skupina respondentů bez zkušenosti s nesezdaným soužitím dosáhla průměrné hodnoty skóru spokojenosti 36,63 a skupina respondentů se zkušeností nesezdaného soužití hodnoty 34,41 (Tab. 7). Statistickou významnost toho rozdílu jsme nezjistili, tzn. neprokázali jsme platnost alternativní hypotézy číslo 2, proto přijímáme nulovou hypotézu číslo 2. Z toho plyne, že spokojenost manželství jedinců, kteří před vstupem do manželství žili se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se neliší od spokojenosti manželství jedinců vstupujících do manželství bez nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou. Mírně vyšší hodnota spokojenosti u skupiny manželů/manželek bez zkušenosti nesezdaného soužití však je patrná.

9.1.3 Kvalita alternativ manželství s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím

	průměr	rozptyl	t	p-value
Nesezdané soužití NE	19,37	56,03	1,275	0,206
Nesezdané soužití ANO	21,69	66,30		

Tab. 8 Subškála kvality alternativ manželství (ALT) dle zkušenosti s nesezdaným soužitím

Průměrná hodnota skóru kvality alternativ činí u skupiny bez zkušenosti s nesezdaným soužitím 19,37 a u skupiny se zkušeností s nesezdaným soužitím 21,69 (Tab. 8). Statistickým testováním jsme dospěli k tomu, že rozdíl mezi hodnotami skóru není statisticky významný. Neprokázali jsme tedy platnost alternativní hypotézy číslo 3, a tak přijímáme nulovou hypotézu číslo 3, což znamená, že kvalita alternativ manželského vztahu jedinců, jež bydleli se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou již před sňatkem, se neliší od kvality alternativ manželského vztahu jedinců, již nemají se svým manželem/svou manželkou zkušenost s nesezdaným soužitím předcházejícím jejich manželství.

I u této subškály vyznívají výsledky v mírný prospěch skupiny jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím. V případě kvality alternativ totiž vyšší průměrná hodnota skóru znamená vyšší riziko pro stabilitu manželství, což vychází z definice kvality alternativ v investičním modelu, tzn. čím větší kvalitu alternativ jedinec má, tím více je ohrožena stabilita jeho manželství.

9.1.4 Investice do manželství s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím

	průměr	rozptyl	t	p-value
Nesezdané soužití NE	32,57	55,36	2,697	0,009
Nesezdané soužití ANO	28,08	50,59		

Tab. 9 Subškála investic do manželství (INV) dle zkušenosti s nesezdaným soužitím

Skupina respondentů bez zkušenosti s nesezdaným soužitím dosáhla průměrné hodnoty skóru investic 32,57 a skupina respondentů se zkušeností nesezdaného soužití hodnoty 28,08 (Tab. 9). Naměřený rozdíl mezi průměrnými hodnotami je statisticky signifikantní, proto přijímáme alternativní hypotézu číslo 4. Investice do manželství jsou tedy u jedinců, kteří před vstupem do manželství žili v nesezdaném soužití se svým pozdějším manželem /

svou pozdější manželkou, rozdílné od investic do manželství u jedinců, kteří vstoupili do manželství přímo.

9.1.5 Závazky s ohledem na zkušenost s nesezdaným soužitím

	průměr	rozptyl	t	p-value
Nesezdané soužití NE	55,20	113,89	0,794	0,429
Nesezdané soužití ANO	53,08	146,75		

Tab. 10 Subškála závazků (COM) dle zkušenosti s nesezdaným soužitím

Průměrná hodnota skóru závazku činí u skupiny bez zkušenosti s nesezdaným soužitím 55,20 a u skupiny se zkušeností s nesezdaným soužitím 53,08 (Tab. 10). U zjištěného rozdílu jsme neprokázali statistickou významnost, což znamená, že jsme nepotvrdili platnost alternativní hypotézy číslo 5 a přijímáme nulovou hypotézu číslo 5. Z toho plyne, že závazek k manželovi/ce se u jedinců, kteří před sňatkem bydleli se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se neliší od závazku k manželovi/ce u jedinců vstupujících do manželství bez nesezdaného soužití se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou. Je však patrná mírně vyšší hodnota závazku u manželů/manželek bez zkušenosti s nesezdaným soužitím, což je v souladu námi pozorovanou tendencí k větší stabilitě u jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím.

9.2 Podle vývojových etap manželství

Než se pustíme do prověření souvislosti nesezdaného soužití a stability manželství v jednotlivých etapách manželství, vrátíme se k datům uvedeným v Tab. 5. Tyto hodnoty naznačují potvrzení demografy zmiňovaného faktu, že dříve se vstupovalo do manželství přímo, zatímco dnes je před manželstvím obvyklé získat zkušenost s nesezdaným soužitím. Tuto souvislost jsme prověřili χ^2 -testem. Jelikož testová hodnota χ^2 činí 19,2 a hodnota p-value 0,000..., prokázali jsme jednoznačnou statistickou závislost. Můžeme tedy potvrdit, že současní/é manželé/manželky mají tendenci vstupovat

do svazku manželského až po zkušenosti s nesezdaným soužitím s tímto partnerem/partnerkou na rozdíl od starších generací.

9.2.1 Stabilita manželství v jednotlivých etapách manželství s ohledem na předcházející nesezdané soužití

	0-5 let	6-14 let	15-25 let	26 a více let
Nesezdané soužití NE	17,5	17,6	20,2	16,4
Nesezdané soužití ANO	16,5	15,7	11,4	17,2
p-value	0,626	0,496	0,02	0,826

Tab. 11 Míra celkové stability manželství dle zkušenosti s nesezdaným soužitím v jednotlivých fázích manželství

Souvislost nesezdaného soužití a stability manželství se signifikantně projevila pouze v jedné ze sledovaných etap manželství, a to ve fázi 15 – 25 let trvání manželství (Tab. 11). Můžeme tedy přijmout alternativní hypotézu číslo 6. Z toho plyne, že stabilita manželství jedinců, jež před sňatkem žili se svým pozdějším manželem / svou pozdější manželkou, se v jednotlivých etapách manželství liší od stability manželství jedinců, jež vstoupili do manželství bez předchozího nesezdaného soužití s pozdějším manželem / svou pozdější manželkou.

V prvních dvou fázích manželství (0 – 5 a 6 – 14 let) jsme opět pozorovali mírně vyšší stabilitu manželství u jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem. Rozdíl mezi sledovanými skupinami však nebyl dostatečný na to, abychom mohli potvrdit statistickou významnost. Neočekávaný výsledek jsme zjistili pro fázi 26 a více let trvání manželství. Nižší stabilitu manželství zde vykazují jedinci bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před svatbou. Tento rozdíl si vysvětlujeme působením náhody, neboť máme ve skupině jedinců se zkušeností s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem pouze 3 respondenty.

	SAT	ALT	INV	COM
Nesezdané soužití NE	39,7	14,8	33,1	60,1
Nesezdané soužití ANO	24,7	25,2	27,3	42,0
p-value	0,004	0,002	0,145	0,009

Tab. 12 Detail etapy manželství 15 – 25 let, výsledky dílčích subškál stability manželství

Abychom správně porozuměli zjištěnému statisticky signifikantnímu rozdílu mezi jedinci bez zkušenosti a se zkušeností s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem ve třetí etapě manželství (tj. manželství trvající 15 – 25 let), porovnali jsme hodnoty obou sledovaných skupin v jednotlivých subškálách stability manželství a prověřili statistickou významnost rozdílu mezi nimi t-testem (Tab. 12). Zjistili jsme statisticky signifikantní rozdíl hned ve třech subškálách, a to u spokojenosti (SAT), u kvality alternativ (ALT) a u závazku (COM).

9.3 Shrnutí výsledků a interpretace

9.3.1 Souvislost nesezdaného soužití se stabilitou manželství

Statistické testování prokázalo významný rozdíl pouze v jedné z měřených subškál (investice), musíme tedy konstatovat, že jednoznačnou souvislost mezi nesezdaným soužitím a stabilitou manželství se nám prokázat nepodařilo.

Na první pohled to tedy vypadá, že nesezdané soužití nemá s pozdější stabilitou manželství výraznou souvislost. Avšak při bližším pohledu je pozorovatelná určitá logická pravidelnost a to ta, že jedinci bez zkušenosti s nesezdaným soužitím tíhnou k větší stabilitě manželství. Tato tendence je pozorovatelná v malých rozdílech, jimiž se jedinci bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem vždy liší od jedinců se zkušeností s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem. Tento malý rozdíl je pozorovatelný v každé z měřených subškál, projevil se i v celkové míře stability manželství a blíží se statistické významnosti (p-value dosahuje hodnoty 0,066). Výsledky

nás tedy vedou k domněnce, že zkušenost nesezdaného soužití má souvislost s nižší stabilitou pozdějšího manželství. Sledovanou souvislost si vysvětlujeme sníženou ochotou přijímat jakékoli závazky, snahou vyhnout se přijetí odpovědnosti či slibu a vyšším individualismem, tedy tendencemi, které patří k rysům současné společnosti (viz oddíl 1.9.2). Máme však na paměti, že výsledky nám vzhledem k nedostatečně statisticky významnému rozdílu mezi sledovanými skupinami nedovolují tuto domněnku přijmout.

9.3.2. Souvislost nesezdaného soužití se stabilitou manželství v průběhu trvání manželství

Zjištěný signifikantní rozdíl mezi zkoumanými skupinami (jedinci bez zkušenosti a se zkušeností s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před svatbou) ve 3. etapě manželství (15 – 25 let) si vysvětlujeme tím, že vliv nesezdaného soužití na stabilitu manželství se výrazněji projeví až v delším časovém horizontu. Zmíněná 3. etapa manželství bývá v odborných pramenech spojována s tzv. 2. manželskou krizí (Plzák, 1977), tzn. se syndromem „prázdného hnízda“ a s fenoménem „ujíždějícího vlaku“, tedy s poslední možností začít nový život „znovu a jinak“. Nesezdané soužití bývá spojováno – a my si jej též na základě našich výsledků spojujeme – s nižší ochotou přijímat jakékoli závazky, zodpovědnost či slib. A ochota jedince přijmout zodpovědnost a dostát závazkům může v této etapě manželství sehrát významnou roli v rozhodnutí, zda v manželství setrvat, nebo neseťvat. Při bližší analýze obou sledovaných skupin v této fázi manželství se jako statisticky významný projevil rozdíl v pocitu spokojenosti, ve vnímání kvality alternativ a v pociťovaném závazku vůči manželovi/ce, což naznačuje, že jedinci se zkušeností s předmanželským soužitím s manželem/manželkou před sňatkem na rozdíl od druhé sledované skupiny v této etapě manželství prožívají větší nespokojenost v manželství, alternativy vztahu jsou pro ně atraktivnější a klesá jejich pocit závazku k manželovi/manželce, čímž je výrazně narušena stabilita jejich manželství.

10. Diskuze

Nejprve bychom se chtěli zmínit o práci s citovanými zdroji. V úvodu se zabýváme současnými trendy partnerského a manželského života, přirozeně tedy vycházíme z demografických zdrojů. V následující kapitole se věnujeme historickým a makrosociálním kontextům, které považujeme za předmět zájmu sociologů, citujeme tedy převážně sociologické zdroje.

Co se týče tématu nesezdaného soužití, v českých odborných pramenech se mu věnují pouze demografové a sociologové. Česká odborná psychologická literatura na toto téma dosud chybí a zahraniční literaturu nepovažujeme za dostatečně relevantní, neboť charakteristiky nesezdaného soužití jsou národně specifické. Neměli jsme u tohoto tématu tedy jinou možnost než vycházet z demografických a sociologických zdrojů, což je patrné z povahy definování tohoto pojmu, ale též z citovaných poznatků.

Stejně tak dosud není v české odborné literatuře rozpracováno ani téma stability manželství, a to nejen ve zdrojích psychologických, ale též sociologických i demografických (zmiňují se pouze o rozvodovosti). Na rozdíl od nesezdaného soužití stabilita manželství není považována za národně specifickou, měli jsme tedy možnost vycházet ze zahraničních zdrojů, především z výzkumných zpráv, které jsou převážně sociologické, což se odráží ve způsobu, jakým definují stabilitu manželství. Stabilitu, respektive nestabilitu manželství totiž definují prostřednictvím hodnot míry rozvodovosti. Přesněji řečeno, za nestabilní manželství považují manželství, která již byla rozvedena. Z našeho psychologického pohledu jsou tyto definice stability manželství i její operacionalizace zcela nevyhovující. Za psychologicky relevantní považujeme definici stability manželství založenou na investičním modelu. Ten sice přímo nehovoří o stabilitě manželství, ale zaměřuje se na to, co udržuje blízké vztahy pohromadě, což dle našeho soudu dobře vystihuje podstatu stability blízkých vztahů, tedy i manželství.

Zkoumali jsme takto vymezenou stabilitu manželství, zároveň si uvědomujeme nejen komplikovanost samotného pojmu stability manželství, ale také jeho mnohostrannou podmíněnost. Vybrali jsme si dílčí pohled, který umožňuje sledovat pouze jeden z vlivů, který působí na stabilitu manželství. Podle odborných zdrojů je stabilita manželství podmíněna řadou dalších činitelů, např. rozvodem rodičů, nízkým věkem při vstupu do manželství, původní rodinou, náboženskou vírou atd. Kromě toho uvažujeme o dalších vlivech, a to o nečekaných životních situacích, tranzitorních krizích a specifických rysech osobnosti jednoho nebo obou partnerů.

Mnohočetná podmíněnost stability manželství může být původcem toho, že se nám souvislost mezi nesezdaným soužitím a stabilitou manželství nepodařilo prokázat jednoznačně. Zachytili jsme pouze náznak předpokládané souvislosti. Svou roli zde mohla sehrát celá řada faktorů, které jsme ve výzkumu nezohlednili.

Na základě toho se domníváme, že vztah mezi nesezdaným soužitím a stabilitou pozdějšího manželství existuje, zároveň jsme však toho názoru, že stabilita manželství je ovlivňována i dalšími činiteli, které jsme v našem výzkumu nezohlednili. Proto nedokážeme s jistotou říci, které další činitele mohly naše výsledky ovlivnit. Složitost podmíněnosti stability manželství je zřejmá i z rozpornosti výsledků dosavadních výzkumů či z množství nejrozdílnějších interpretací těchto zjištění.

Ve starších šetřeních k častým interpretacím patří výlučná povaha těch, kteří před sňatkem žili v nesezdaném soužití. Podle našeho názoru je toto vysvětlení přijatelné u starších kohort, nikoli však u kohort mladších, protože nesezdané soužití se stává obvyklou součástí startu manželského či rodinného života.

Vliv nesezdaného soužití na stabilitu manželství bývá vysvětlován dále např. prostřednictvím snahy zachránit již chybějící vztah uzavřením manželství, nebo prostřednictvím svatby jako odpovědi na vyhovění tlaku rodiny. Tato vysvětlení jistě odpovídají chování některých z těchto párů, nepovažujeme je však za plně výstižná pro vliv nesezdaného soužití na stabilitu manželství

obecně. Naopak, za vyhovující vysvětlení zkoumané souvislosti považujeme sníženou ochotu přijímat závazky či odpovědnost, jež odpovídá rysům současné společnosti.

Souvislosti nesezdaného soužití a stability manželství jsme se také věnovali s ohledem na délku manželství. Naše výsledky ukázaly, že vliv nesezdaného soužití na stabilitu manželství se projevuje až v pozdější fázi manželství (15 – 25 let), která bývá spojována se 2. manželskou krizí. Uvědomujeme si, že bychom v interpretaci měli zohlednit také celospolečenské změny. Respondenti zahrnutí právě do této etapy totiž vstupovali do manželství v letech 1984 až 1994, tedy v době, kdy docházelo k celospolečenským změnám, jež se začaly projevovat např. ve zvyšování věku při vstupu do manželství. Bylo tedy na místě zohlednit nejen délku manželství, ale také věk těchto manželů, na základě něhož bychom lépe mohli posoudit relevantnost vysvětlení druhou manželskou krizí.

Z metodologického úhlu pohledu mohly být naše výsledky ovlivněny ochotou respondentů zúčastnit se výzkumu. Nevíme tedy nic o chování skupiny, která se výzkumu nezúčastnila. Přitom je možné, že souvislost nesezdaného soužití a stability manželství u nich může být od námi sledované skupiny odlišná. Tento fakt bohužel omezuje reprezentativnost našeho vzorku.

Také menší počet respondentů představuje riziko, že zjištěné výsledky jsou dané náhodou. Na druhou stranu, mírně vyšší stabilita manželství jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem je patrná ve všech subškálách, což nepovažujeme za náhodné, a díky tomu se odvažujeme domnívat se, že u jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem existuje tendence k větší stabilitě manželství. Při otestování většího vzorku by se tato námi pozorovaná tendence mohla více projevit, a mohli bychom tak dospět ke statisticky významným výsledkům.

Co se týče metody sběru dat, použitá škála investičního modelu je mnohokrát empiricky ověřenou metodou a její koncept plně vyhovuje našemu výzkumnému záměru. Naše výsledky mohly

ovlivnit snad jen odlišnosti ve vyznění překladu jednotlivých položek. Snažili jsme se tomu předejít tak, že jsme náš překlad konfrontovali s překladem Jedrzejczykové. Co se týče norem, neměli jsme je k dispozici, ale vzhledem k tomu, že jsme porovnávali relativní rozdíly mezi dvěma sledovanými skupinami, nepotřebovali jsme je.

III. ZÁVĚR

Diplomová práce chce přispět k pochopení předpokládaného vztahu mezi nesezdaným soužitím páru a stabilitou jeho pozdějšího manželství. Toto téma jsme si vybrali na základě zmapování současných společenských trendů v oblasti partnerského a manželského života. Demografické studie za současné trendy v této oblasti považují nižší sňatečnost, vysokou míru rozvodovosti a vysoké počty nesezdaných soužití. Chtěli jsme těmto zjištěním lépe porozumět, a tak jsme se nejprve zaměřili na prostudování historických a makrosociálních kontextů.

Poté jsme se zabývali vymezením stěžejních pojmů, tzn. manželství, nesezdaného soužití a stability manželství. Při definování těchto pojmů se ukázalo, že stabilita manželství je termínem s mnoha významy. Proto jsme provedli analýzu termínů a pojmů, jež jsou v odborných pramenech spojovány se stabilitou manželství. Tímto způsobem jsme dospěli ke konceptu stability manželství, jenž se ukázal jako velmi blízký investičnímu modelu Caryl Rusbult. Jelikož rozdíly mezi naším modelem a investičním modelem považujeme za minimální a jelikož byl investiční model mnohokrát empiricky ověřován, při vymezení stability manželství jsme se přiklonili právě k tomuto modelu. Stabilitu manželství jsme si tedy definovali jako dynamický fenomén, jenž je tvořen čtyřmi složkami (závazky a třemi složkami závislosti, tzn. úrovní spokojenosti, kvalitou alternativ a rozsahem investic). Dynamická charakteristika stability manželství nás vedla k prostudování teoretických zdrojů změn stability manželství v čase. Blíže jsme se tedy zaměřili na prostudování témat krizí a vývojových etap manželství.

Následně jsme přistoupili k prověření vztahu mezi nesezdaným soužitím a stabilitou manželství. Na základě výsledků statistické analýzy musíme konstatovat, že jednoznačnou souvislost mezi nesezdaným soužitím a stabilitou manželství se nám prokázat nepodařilo. Pozorovali jsme pouze statisticky významný rozdíl v subškále investice a mírně vyšší hodnoty v ostatních subškálách

stability manželství ve prospěch jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem. To se projevilo tím, že součet jednotlivých subškál neboli celková stabilita manželství v obou sledovaných skupinách (jedinci bez zkušenosti i se zkušeností s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem) byl odlišný natolik, že téměř dosahoval statistické významnosti (p -value se svou hodnotou 0,066 se blíží ke kritické hranici $\alpha = 0,05$). Pozorovaný rozdíl si vysvětlujeme – stejně jako je tomu v některých dosavadních výzkumech – tím, že přímý vstup do manželství souvisí s větší ochotou přijmout závazek a odpovědnost, což pozitivně podporuje stabilitu manželství. Při detailnějším pohledu na souvislost nesezdaného soužití a stability manželství s ohledem na délku manželství se ukázalo, že souvislost je nejsilnější v pozdější etapě manželství (15 – 25 let). V souladu s předchozí úvahou chápeme tento rozdíl jako projev větší ochoty přijmout závazek či odpovědnost manželského vztahu i v kontextu 2. manželské krize u jedinců bez zkušenosti s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před sňatkem.

Závěrem můžeme konstatovat, že naše výsledky získané v českém prostředí naznačují souvislost mezi nesezdaným soužitím partnerů a stabilitou jejich pozdějšího manželství, a to v tom smyslu, že zkušenost s nesezdaným soužitím s manželem/manželkou před svatbou narušuje pozdější stabilitu manželství, což je v souladu se zjištěními některých zahraničních výzkumů. Vzhledem k tomu, že se zjištěné rozdíly stability manželství u obou sledovaných skupin kritické hodnotě statistické významnosti jen přiblížily, nemůžeme je jednoznačně potvrdit.

IV. SEZNAM LITERATURY

ADAMS, J. M., JONES, W. H. The Conceptualization of Marital Commitment: An Integrative Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1997, vol. 72, no. 5, s. 1177 – 1196.

AXINN, W. G., THORNTON, A. The relationship between cohabitation and divorce: Selectivity or casual influence? *Demography*. 1992, vol. 29, s. 357 – 374.

BALAKRISHNAN, T. R. et al. A hazard model analysis of the covarites of marital dissolution in Canada. *Demography*. 1987, vol. 24, s. 395 – 406.

BAUMEISTER, R. F., BRATSLAVSKY, E. Passion, intimacy, and time: Passionate love as a function of change in intimacy. *Personality and Social Psychology Review*. 1999, 3, s. 49 – 67.

BENNETT, N. G., BLANC, A. K., BLOOM, D. E. Commitment and modern union: Assessing the link between premarital cohabitation and subsequent marital stability. *American Sociological Review*. 1988, vol. 53, s. 127 – 138.

BERSCHEID, E., SNYDER, M., OMOTO, A. M. The Relationship Closeness Inventory: Assessing the Closeness of Interpersonal Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989, vol. 57, no. 5, s. 792 – 807.

BINAROVÁ, I. *Partnerství, sexualita a rodina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000.

BIRCHLER, G. R., WEISS, R. L., VINCENT, J. P. Multimethod analysis of social reinforcement exchange between maritally distressed and nondistressed spouse and stranger dyads. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1975, vol. 31, s. 349 – 360.

BOOTH, A., EDWARDS, J. N. Age at Marriage and Marital Instability. *Journal of Marriage and the Family*. 1985, vol. 47, no. 1, s. 67 – 75.

BOOTH, A., JOHNSON, D. Premarital cohabitation and marital success. *Journal of Family Issues*. 1988, vol. 9, s. 255 – 272.

BOOTH, A., JOHNSON, D., EDWARDS, J. N. Measuring marital instability. *Journal of Marriage and the Family*. 1983, vol. 45, no. 2, s. 387 – 394.

BOOTH, A., WHITE, L. Thinking about Divorce. *Journal of Marriage and the Family*. 1980, vol. 42, no. 3, s. 605 – 616.

BRTNÍKOVÁ, M. *Manželství středního věku*. Praha: Horizont, 1978.

- BUMPASS, L. L., MARTIN, T. C., SWEET, J. A. The impact of family background and early marital factors on marital disruption. *Journal of Family Issues*. 1991, vol. 12, s. 22 – 42.
- BUMPASS, L., SWEET, J. A. Differentials in marital instability: 1970. *American Sociological Review*. 1972, 37, December, s. 754 – 766.
- CLARK, M. S., GROTE, N. K. *Handbook of Psychology: Personality and Social Psychology*. Vol. 5. Irving B. Weiner. New Jersey: John Wiley & Sons, 2003. Close Relationships, s. 447 – 461.
- CLARK, M. S., MILLS, J. The difference between communal and exchange relationships: What is and is not. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1993, vol. 19, s. 684 – 691.
- CUBER, J., HAROFF, P. The more total view: Relationships among men and women of the upper middle class. *Journal of Marriage and the Family*. 1963, vol. 25, May, s. 140 – 145.
- DeMARIS, A., LESLIE, G. R. Cohabitation with the future spouse: Its influence upon marital satisfaction and communication. *Journal of Marriage and the Family*. 1984, vol. 46, no. 1, s. 77 – 84.
- DeVAUS, D., LIXIA, Q., WESTON, R. Premarital cohabitation and subsequent marital stability. *Family Matters*. 2005, no. 65, s. 34 – 39.
- DYTRYCH, Z. a kol. *Problémové rodiny*. Praha: Výzkumný ústav psychiatrický, 1981.
- FANTA, K. *Manželská klientela a činnost manželských a předmanželských poraden v ČR*. Praha: Organizační odbor ministerstva práce a sociálních věcí ČR, 1977.
- FANTA, K. a kol. *Analýza pražské poradenské klientely*. Praha: MPP NVP, 1980.
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu (jak zkoumat lidskou duši)*. Praha: Portál, 2000.
- FIALOVÁ, L. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.
- FIALOVÁ, L. (2008): Sňatečnost. In: Bartoňová, D. *Populační vývoj ČR 2007*. Praha: DemoArt pro Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, 2008.
- FURSTENBERG, F. F. Premarital pregnancy and marital instability. *Journal of Social Issues*. 1976, 32, Winter, s. 67 – 86.
- GILOVICH, T., KELTNER, D., NISBETT, R. E. *Social Psychology*. New York: Norton & Company, 2006.

- GOTTMAN, J. M. *Why marriage succeed or fail*. New York: Simon and Schuster, 1994.
- GOTTMAN, J. M. et al. Predicting Marital Hapiness and Stability from Newlywed Interactions. *Journal of Marriage and the Family*. 1998, vol. 60, no. 1, s. 5 – 22.
- GOTTMAN, J. M., LEVENSON, R. W. Marital processes predictive of later dissolution: Behavior, fysiology, and health. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1992, vol. 63, s. 221 – 233.
- HALL, D. R., ZHAO, J. Z. Cohabitation and divorce in Canada: Testing the selectivity hypothesis. *Journal of Marriage and the Family*. 1995, vol. 57, no. 2, s. 421 – 427.
- HAMPLOVÁ, D. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v ČR po roce 1989 a v souvislosti se vzděláním*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.
- HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
- HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006.
- HOFFMANN, J. A. Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology*. 1984, vol. 31, s. 170-178.
- HORSKÁ, P. a kol. *Dětství, rodina a stáří (v dějinách Evropy)*. Praha: Panorama, 1990.
- CHAPMAN, G. *Čtyři období manželství*. Praha: Návrat domů, 2007.
- CHRISTENSEN, A. Gender and social structure in the demand/withdrawal patterns of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1990, vol. 59, s. 73 – 81.
- JEDRZEJCZYKOVÁ, V. *Závazek v nesezdaném soužití*. Brno, 2007. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Martin Vaculík, PhD.
- JOHNSON, D. R., AMOLOZA, T. O., BOOTH, A. Stability and Developmental Change in Marital Quality: A Three-wave Panel Analysis. *Journal of Marriage and the Family*. 1992, vol. 54, no. 3, s. 582 – 594.
- KALIBOVÁ, K. (2008): Rozvodovost. In: Bartoňová, D. *Populační vývoj ČR 2007*. Praha: DemoArt pro Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, 2008.

- KOVAŘÍK, J., ŠMOLKA, P. *Současná rodina (problémy, konstanty, poměry, naděje)*. Praha: Hestia, 1996.
- KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2000.
- KRAUS, B. (1998): Rodina v dnešní době. In: Janiš, K., Svatoš, T. *Rodina a otázky s ní související*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Já a ty (o zdravých vztazích mezi lidmi)*. Praha: Avicenum, 1977.
- KUČERA, M. Rodinné domácnosti ve výsledcích sčítání 2001. *Demografie*. 2005, roč. 47, č. 1, s. 13-20.
- KUCHAŘOVÁ, V., PETROVÁ, I. K sociálním souvislostem změn v demografickém chování mladé generace. *Demografie*. 1997, roč. 39, č. 3, s. 179-190.
- LANDIS, J. T. Some correlates of divorce and nondivorce among unhappily married. *Marriage and Family Living*. 1963, vol. 25, s. 178 – 180.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998.
- LARSON, J. H., HOLMAN, T. B. Premarital predictors of marital quality and stability. *Family Relations*. 1994, vol. 43, no. 2, s. 228 – 237.
- MAJEROVÁ, M. *Psychologické aspekty historického vývoje rodiny a partnerských vztahů*. Praha, 1993. 147 s. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí diplomové práce PhDr. L. Šulová, CSc.
- MATOUŠEK, O. *Kontexty neuróz*. Praha: Avicenum, 1986.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1993.
- Moderní psychoanalýza a manželské poradenství*. Praha: Manželská a předmanželská poradna NVP, 1988.
- MORÁVKOVÁ, Š. Vybrané charakteristiky faktických manželství v datech sčítání lidu 2001. *Demografie*. 2005, roč. 47, č. 3, s. 188-195.
- MOŽNÝ, I. K některým novým jevům v kulturně legitimních vzorcích rodinných startů. *Demografie*. 1987, roč. 29, č. 2, s. 114-124.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990.
- NEWCOMB, M. D. Cohabitation and marriage: A quest for independence and relatedness. *Applied Social Psychology Annual*. 1987, vol. 7, s. 128 – 156.

- NORTON, A. J., GLICK, P. C. Marital instability in America: past, present, and future. In: Levinger, G., Moles, O. C. *Divorce and Separation: Context, Causes, and Consequences*. New York: Basic Books, 1979.
- PARKINSON, B., FISCHER, A. H., MANSTEAD, S. R. *Emotion in Social Relations: cultural, group and interpersonal processes*. New York: Psychology Press, 2005.
- PIŠTORA, L. Nesezdaná soužití (faktická manželství) podle sčítání lidu 2001. *Demografie*. 2003, roč. 45, č. 2, s. 119-122.
- PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000.
- PLAŇAVA, I. *Rodinné křížovky*. Praha: Mona, 1982.
- PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Praha: Lidové noviny, 1998.
- POPE, H., MUELLER, C. W. The intergenerational transmission of marital instability: comparisons by race and sex. In: Levinger, G., Moles, O. C. *Divorce and Separation: Context, Causes, and Consequences*. New York: Basic Books, 1979.
- PLZÁK, M. *Poruchy manželského soužití (úvod matrimonologie)*. Praha: SPN, 1988.
- PLZÁK, M. *Poznání a léčba poruch manželského soužití*. Praha: Avicenum, 1973.
- RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou? (porodnost v sociologické perspektivě)*. Praha: Slon, 2001.
- RABUŠIC, L. Nesezdané soužití v zemích západní Evropy a USA. *Demografie*. 1986, roč. 28, č. 2, s. 135-140.
- ROACH, A. J., FRAZIER, L. P., BOWDEN, S. R. The Marital Satisfaction Scale: Development of a Measure for Intervention Research. *Journal of Marriage and the Family*. 1981, vol. 43, no. 3, s. 537 – 546.
- RUSBULT, C. E. Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*. 1980, vol. 17, 172 – 186.
- RUSBULT, C. E. A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1983, vol. 45, s. 101 – 117.
- RUSBULT, C. E., BUUNK, B. P. Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships*. 1993, vol. 10, no. 2, s. 175 – 204.

RUSBULT, C. E., MARTZ, J. M. Remaining in an abusive relationship: An investment model analysis of nonvoluntary commitment. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1995, vol. 21, s. 558 – 571.

RUSBULT, C. E., MARTZ, J. M., AGNEW, C. R. The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationship*. 1998, 5, s. 357 – 391.

RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (1994) Nesezdané soužití. In: PAVLÍK, Z. *Populační vývoj ČR 1994*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1994.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004.

SALOMÉ, J., GALLAND, S. *Naslouchej sám sobě a porozumíš druhým*. Brno: Práh, 1994.

SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 1994.

SEDLÁČEK, I., SEDLÁČEK, T. *Jak zvládnout práci i rodinu*. Praha: Computer Press, 2002.

SCHOEN, R. First union and the stability of first marriages. *Journal of Marriage and the Family*. 1992, vol. 54, no. 2, s. 281 – 284.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001.

SPANIER, G. Measuring Dyadic Adjustment: New Scale for Assessing the Quality of Marriage and Similar Dyads. *Journal of Marriage and the Family*. 1976, vol. 38, no. 1, s. 15 – 28.

SPANIER, G., LEWIS, R. Marital quality: a review of the seventies. *Journal of Marriage and the Family*. 1980, vol. 42, November, s. 825 – 839.

ŠMOLKA, P., KOPŘIVA, K., KUČÍREK, J. *Analýza pražské poradenské klientely*. Praha: MPP NVP, 1990.

ŠULOVÁ, L. (1998): Člověk v rodině. In: Výrost, J., Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998.

TEACHMAN, J. D., POLONKO, K. A. Cohabitation and marital stability in the United States. *Social Forces*. 1990, vol. 69, s. 207 – 220.

TEACHMAN, J. D., THOMAS, J., PAASCH, K. Legal status and the stability of coresidential unions. *Demography*. 1991, vol. 28, s. 571 – 586.

TERKELSEN, G. T. (1980): Toward a Theory of Family Life Cycle. In: Carter, E. A., McGoldrick, M. *The Family Life Cycle: A Framework for Family Therapy*. New York: Gardness Press, 1980.

THOMSON, E., COLELLA, U. Cohabitation and marital stability: Quality or commitment? *Journal of Marriage and the Family*. 1992, vol. 54, s. 259 – 267.

TRAPKOVÁ, L., CHVÁLA, V. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004.

TRUSSEL, J., RAO, K. V. Premarital cohabitation and marital stability: A reassessment of the Canadian evidence. *Journal of Marriage and the Family*. 1989, vol. 51, s. 535 – 544.

TUTTEROVÁ, J., VOŇKOVÁ, J., HARTL, J. *Stabilita rodiny*. Praha: Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce Bratislava, 1990.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie (dětství, dospělost, stáří)*. Praha: Portál, 2000.

Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada, 2001.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008.

Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989. Praha: Český statistický úřad, 2002.

WHITE, J. M. Premarital cohabitation and marital stability in Canada. *Journal of Marriage and the Family*. 1987, vol. 49, no. 3, s. 641 – 647.

WINSTEAD, B. A., DERLEGA, V. J., ROSE, S. *Gender and Close Relationships*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 1997.

<http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU003&vo=tabulka> (sňatečnost v ČR)

<http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU009&vo=tabulka> (rozvodovost v ČR)

V. PŘÍLOHY

Příloha 1 Sňatečnost u nás

Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Počet sňatků	71973	74060	66033	58440	54956	53896	57804	55027	53523
Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Počet sňatků	55321	52374	52732	48943	51447	51829	52860	57157	52457

Příloha 2 Rozvodovost u nás

Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Počet rozvodů	29366	28572	30227	30939	31135	33113	32465	32363	23657
Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Počet rozvodů	29704	31586	31758	32824	33060	31288	31415	31129	31300

Příloha 3 Instrukce k vyplnění dotazníku

Dobrý den,

jmenuji se Lada Weissmannová a v rámci své diplomové práce na katedře psychologie FF UK v Praze zkoumám vztahy lidí žijících v manželství. Výzkum dělám formou dotazníku, který se k Vám nyní dostal. Chtěla bych vás tedy poprosit o jeho vyplnění. Vaše účast na tomto výzkumu je samozřejmě zcela dobrovolná. Pokud se rozhodnete zúčastnit, čtete prosím dále.

Dotazník obsahuje různá tvrzení, která se týkají Vašeho manželství. U každého tvrzení prosím vyberte jednu z možností na nabídnuté škále. Odpovědi se v dotazníku křížkují, tzn. kliknutím myši do šedě stínovaných políček. Pokud si odpověď rozmyslíte a budete ji chtít změnit, kliknutím do označeného políčka křížek zmizí a můžete jej umístit jinde. Dávejte prosím pozor, aby nebyly označeny dvě odpovědi najednou. Také Vás prosím o to, abyste žádné tvrzení nevynechali, ale vyjádřili se ke všem. Odpovídejte tak, jak to skutečně cítíte, ne jak by to podle Vás bylo ideální. Neexistují zde správné ani špatné odpovědi.

Dotazník posílám ve dvou verzích - jedna je určena ženám, druhá mužům (to snadno poznáte z názvu dokumentu). Vyplňujte tedy každý verzi podle svého pohlaví a také prosím dotazník vyplňujte sám/sama, ne společně se svým/svou manželem/kou.

Než začnete vyplňovat, je třeba si přílohu stáhnout do svého počítače a po vyplnění uložit, a teprve pak přiložit do mailu jako přílohu. Pro zajištění anonymity jsem zřídila univerzální schránku na Seznamu, ze které mi můžete dotazník s odpověďmi posílat na můj mail (weissmannova.l@seznam.cz). Samozřejmě je možné mi dotazník zaslat i přímo z Vaší schránky. Je na Vás, co je Vám příjemnější. Uživatelské jméno univerzální schránky je manzelske.vztahy@seznam.cz a heslo dotazník.

V případě, že by měl zájem zúčastnit se i někdo další z Vašeho okolí, budu jen ráda. V tom případě mu/jí prosím přepošlete obě verze dotazníku a instrukce k vyplnění.

Pokud budete mít jakékoli dotazy, neváhejte se na mě obrátit na mém mailu.

Předem Vám děkuji za spolupráci!

Lada Weissmannová

Příloha 4 Dotazník (verze pro muže)

1.	Každý, i ten nejlepší vztah má své silnější a slabší stránky. Pokuste se prosím odhlédnout od své celkové spokojenosti se svým současným manželstvím a zamyslet se nad jeho jednotlivými stránkami. U následujících tvrzení pak vždy zhodnoťte, do jaké míry o Vašem manželství platí či neplatí. Tedy jestli s nimi souhlasíte, či nesouhlasíte. U každého tvrzení vyberte na číselné škále od 1 do 4 jen jednu odpověď a tu zakřížkujte do šedého pole.									
		Vůbec nesou- hlasím	Spíše nesou- hlasím	Spíše sou- hlasím	Naprosto sou- hlasím					
		1	2	3	4					
a)	Manželka naplňuje moji potřebu důvěrnosti (sdílet osobní myšlenky, tajemství, pocity; svěřovat se apod.).	☐	☐	☐	☐					
b)	Když potřebuji něčí společnost (trávit čas společně s někým, koho mám rád; provozovat společné aktivity, jen tak si užívat společnost druhého atd.), moje manželka tuto potřebu dobře naplňuje.	☐	☐	☐	☐					
c)	Manželka uspokojuje mé erotické a sexuální potřeby (milování, líbání, držení se za ruce apod.).	☐	☐	☐	☐					
d)	Manželka naplňuje moji potřebu jistoty a bezpečí (mám pocit, že jí můžu věřit; můžu se na ni spolehnout; cítím, že náš vztah je stabilní atd.).	☐	☐	☐	☐					
e)	Manželka naplňuje moji potřebu citové angažovanosti (potřebu být do vztahu zapojený také citově, zažívat s ní citové spojení, kdy ona prožívá mé pocity stejně jako své vlastní, cítí se dobře, když se já cítím dobře, není jí lhostejné, jak se cítím atd.).	☐	☐	☐	☐					
Další tvrzení se už budou týkat spíše Vašich celkových pocitů. Opět zakřížkujte, do jaké míry s nimi souhlasíte či nesouhlasíte. Tentokrát na číselné škále 1 – 9, kde 1 znamená vůbec nesouhlasím, 5 nesouhlas ani souhlas, 9 naprosto souhlasím.										
		Vůbec nesou- hlasím		Souhlas ani nesouhlas					Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.	V našem manželství se cítím spokojený.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3.	V porovnání s většinou manželství ostatních lidí je naše manželství mnohem lepší.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Vztah s mou současnou manželkou je pro mě ideální.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5.	V našem manželství se cítím šťastný.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Naše manželství dobře naplňuje mé potřeby.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7.	Naše potřeby bývají ve větší či menší míře naplňovány i v jiných než v manželských vztazích. V leccem tak mohou tyto vztahy naše manželství zastoupit. Toho se budou týkat následující tvrzení. Půjde tedy o naplňování Vašich jednotlivých potřeb v jiných vztazích než ve Vašem manželství. Zamyslete se tedy, jak jsou Vaše potřeby naplňovány čistě ve vztazích s jinými lidmi, nikoli Vaší současnou manželkou. Popřípadě jak si myslíte, že by mohly být naplňovány. Berte v úvahu Vaše současné vztahy se členy rodiny, kamarády a kamarádkami atd., ale také možný vztah s jinou ženou - tedy pokud existuje jiná žena, se kterou by teď bylo možné navázat vztah, zahrňte ji také do svých úvah. Pro každé tvrzení si můžete představit vždy jinou možnost (jednou kamaráda, jednou jinou ženu apod.). Na číselné škále od 1 do 4 opět zakřížkujte do šedého pole, do jaké míry souhlasíte, či nesouhlasíte s každým tvrzením.										
		Vůbec nesou- hlasím	Spíše nesou- hlasím	Spíše sou- hlasím	Naprosto sou- hlasím						
		1	2	3	4						
a)	V jiných vztazích má potřeba důvěrnosti (sdílet osobní myšlenky, tajemství, pocity; svěřovat se atd.) může být naplněna.	☐	☐	☐	☐						
b)	Má potřeba něčí společnosti (trávit čas společně s někým, koho mám rád; provozovat společné aktivity; jen tak si užívat společnost druhého atd.) může být ve vztazích s jinými lidmi naplněna.	☐	☐	☐	☐						
c)	Ve vztazích s jinými ženami můžou být uspokojeny mé erotické a sexuální potřeby (milování, líbání, držení se za ruce apod.).	☐	☐	☐	☐						
d)	Moji potřebu jistoty a bezpečí (mít pocit, že můžu někomu věřit; můžu se na něj spolehnout; cítit, že je vztah stabilní atd.) mohou naplnit jiné vztahy.	☐	☐	☐	☐						
e)	Vztahy s jinými lidmi mohou naplnit mé potřeby citové angažovanosti (potřebu být do vztahu zapojený také citově; zažívat s tím druhým citové spojení, kdy on prožívá mé pocity stejně jako své vlastní, cítí se dobře, když se já cítím dobře; druhému není lhostejné, jak se cítím atd.).	☐	☐	☐	☐						
U následujících tvrzení zakřížkujte, do jaké míry s nimi souhlasíte či nesouhlasíte na číselné škále 1 – 9, kde 1 znamená vůbec nesouhlasím, 5 nesouhlas ani souhlas, 9 naprosto souhlasím.											
		Vůbec nesou- hlasím		Souhlas ani nesouhlas						Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
8.	Jiné ženy, se kterými bych mohl mít vztah, jsou velmi přitažlivé.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
9.	Možnosti, které mám, kdyby teď naše manželství skončilo (možnost trávit čas s přáteli; být sám; být s jinou ženou atd.) mi připadají ideální.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
10.	Kdybych nežil se svou manželkou, určitě bych se měl dobře - našel bych si jinou ženu, která by se mi líbila.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
11.	Velmi mě lákají jiné možnosti než manželství s mou současnou ženou (trávení času s přáteli; být sám; vztah s jinou ženou atd.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Ve vztazích s jinými lidmi než s mou manželkou by celkově mohly být dobře naplněny mé potřeby.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Vracíme se zpět k Vašemu manželství. Mnozí z nás někdy uvažují nad tím, co všechno s manželkou sdílí nebo co do vztahu už vložili, a co ne. Zauvažujte teď prosím podobným způsobem a zakřížkujte do šedého pole, do jaké míry souhlasíte, či nesouhlasíte s každým tvrzením na číselné škále od 1 do 4.									
		Vůbec nesou- hlasím		Spíše nesou- hlasím		Spíše sou- hlasím		Naprosto sou- hlasím		
		1		2		3		4		
a)	Do našeho manželství jsem investoval mnoho času.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
b)	Své manželce jsem o sobě řekl mnoho osobních věcí (odhalil jsem jí např. svá tajemství).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
c)	Do manželství jsem vložil mnoho úsilí a energie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
d)	S manželkou vedeme intelektuální život, který by bylo těžké nahradit (předáváme si své myšlenky, znalosti; probíráme hodnoty, atd.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
e)	Má představa o tom, kdo jsem, to, jak sám sebe vnímám, je spojeno s mou manželkou a naším vztahem (naše manželství z velké části tvoří to, kým jsem, manželka je mou součástí, součástí mé osobní identity).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
f)	S manželkou jsme zažili mnoho společného, máme mnoho společných vzpomínek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
g)	S manželkou děláme společně řadu věcí, které jsou spojeny jen s ní.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
U dalších tvrzení zakřížkujte, do jaké míry s nimi souhlasíte, či nesouhlasíte opět na číselné škále 1 – 9, kde 1 znamená vůbec nesouhlasím, 5 nesouhlas ani souhlas, 9 naprosto souhlasím.										
		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
14.	Do našeho manželství jsem vložil hodně věcí, které bych ztratil nebo by přišly nazmar, kdyby naše manželství skončilo (čas, úsilí, majetek atd.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
15.	Mnoho stránek mého života je spojeno s mojí manželkou (volnočasové aktivity, přátelé atd.) a o všechny bych přišel, kdybychom se měli rozejít či rozvést.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Cítím, že jsem se v našem manželství hodně angažoval – že jsem do něj hodně vložil.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Mé vztahy s přáteli a členy rodiny by se zkomplikovaly, kdybychom se s manželkou rozešli či rozvedli (např. manželka se přátelí s lidmi, které mám rád).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Když se zamyslím nad tím, jak moc do svých vztahů investují ostatní lidé, které znám, můžu říct, že ve srovnání s nimi jsem do našeho manželství investoval mnoho.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I když spolu manželé žijí, nemusí to často znamenat, že jsou pevně rozhodnuti být spolu napořád. Mohou to brát jako zkoušku, dočasné rozhodnutí nebo cokoli jiného. Zvažte prosím, jaká jsou Vaše přání, představy a pocity ohledně budoucnosti Vašeho manželství, a odpovězte na následující tvrzení.										
		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
19.	Přál bych si, aby naše manželství vydrželo velmi dlouho.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Cítím, že bych měl naše manželství udržet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Příliš by mě netrápilo, kdyby naše manželství mělo v blízké budoucnosti skončit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Je pravděpodobné, že se s manželkou v blízké budoucnosti rozejdeme či rozvedeme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Cítím, že mi manželství velmi přirostlo k srdci – jsem se svou ženou velmi spokojený.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.	Přál bych si, aby naše manželství trvalo navždy.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25.	O našem manželství uvažuji i v horizontu vzdálené budoucnosti (např. si představuji, že budu se svou manželkou i za několik let; zvažuji dopad svých rozhodnutí na naše manželství v budoucnosti).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Na závěr prosím zodpovězte ještě několik potřebných otázek. Odpověď vepište do šedého pole, nebo zakřížkujte.

Kolik Vám je let? let.

Kolik let je Vaší manželce? let.

Jak dlouho jste manželé? let.

Jak dlouho jste spolu s manželkou chodili před svatbou? let.

Bydleli jste spolu s manželkou před svatbou? Pokud ano, jak dlouho (kolik let, příp. měsíců)?
let měsíců.

Máte spolu s manželkou děti? Pokud ano, napište prosím kolik dětí a jejich věk (v příp. více dětí oddělte jejich věk čárkou). dítě/děti ve věku let.

Je Vaše současné manželství Vaším prvním manželstvím? ANO ☐ NE ☐

Pokud ne, uveďte prosím kolikáté.

V případě, že žijete ve druhém, třetím,... manželství, prosím uveďte, zda máte z předchozích manželství děti, které máte v péči. ANO ☐ NE ☐

Pokud ano, napište prosím věk těchto dětí a ze kterého manželství je máte (pořadí manželství napište číslem s tečkou a pomlčkou oddělte od číslic představující věk těchto dětí např. z 1. manželství 2 děti ve věku 11 a 13 let, z 2. manželství 1 dítě ve věku 6 let, tzn. 1.-11,13, 2.-6).

Je Vaše současné manželství prvním manželstvím **pro Vaši ženu**? ANO ☐ NE ☐

Pokud ne, uveďte prosím kolikáté.

V případě, že žije ve druhém, třetím,... manželství, prosím uveďte, zda má z předchozích manželství děti, které má v péči. ANO ☐ NE ☐

Pokud ano, napište prosím věk těchto dětí a ze kterého manželství je má (podle příkladu viz výše).

Vyhledal jste Vy, manželka, nebo oba společně poradnu pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy kvůli problémům ve Vašem manželství? ANO ☐ NE ☐

Děkuji za Vaši ochotu a čas.

Příloha 5 Dotazník (verze pro ženy)

1.	Každý, i ten nejlepší vztah má své silnější a slabší stránky. Pokuste se prosím odhlédnout od své celkové spokojenosti se svým současným manželstvím a zamyslet se nad jeho jednotlivými stránkami. U následujících tvrzení pak vždy zhodnoťte, do jaké míry o Vašem manželství platí či neplatí. Tedy jestli s nimi souhlasíte, či nesouhlasíte. U každého tvrzení vyberte na číselné škále od 1 do 4 jen jednu odpověď a tu zakřížkujte do šedého pole.									
		Vůbec nesou- hlasím	Spíše nesou- hlasím	Spíše sou- hlasím	Naprosto sou- hlasím					
		1	2	3	4					
a)	Manžel naplňuje moji potřebu důvěrnosti (sdílet osobní myšlenky, tajemství, pocity; svěřovat se apod.).	☐	☐	☐	☐					
b)	Když potřebuji něčí společnost (trávit čas společně s někým, koho mám ráda; provozovat společné aktivity, jen tak si užívat společnost druhého atd.), můj manžel tuto potřebu dobře naplňuje.	☐	☐	☐	☐					
c)	Manžel uspokojuje mé erotické a sexuální potřeby (milování, líbání, držení se za ruce apod.).	☐	☐	☐	☐					
d)	Manžel naplňuje moji potřebu jistoty a bezpečí (mám pocit, že mu můžu věřit; můžu se na něj spolehnout; cítím, že náš vztah je stabilní atd.).	☐	☐	☐	☐					
e)	Manžel naplňuje moji potřebu citové angažovanosti (potřebu být do vztahu zapojená také citově, zažívat s ním citové spojení, kdy on prožívá mé pocity stejně jako své vlastní, cítí se dobře, když se já cítím dobře, není mu lhostejné, jak se cítím atd.).	☐	☐	☐	☐					
Další tvrzení se už budou týkat spíše Vašich celkových pocitů. Opět zakřížkujte, do jaké míry s nimi souhlasíte či nesouhlasíte. Tentokrát na číselné škále 1 – 9, kde 1 znamená vůbec nesouhlasím, 5 nesouhlas ani souhlas, 9 naprosto souhlasím.										
		Vůbec nesou- hlasím		Souhlas ani nesouhlas					Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.	V našem manželství se cítím spokojená.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3.	V porovnání s většinou manželství ostatních lidí je naše manželství mnohem lepší.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Vztah s mým současným manželem je pro mě ideální.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5.	V našem manželství se cítím šťastná.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Naše manželství dobře naplňuje mé potřeby.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7.	Naše potřeby bývají ve větší či menší míře naplňovány i v jiných než v manželských vztazích. V lecčem tak mohou tyto vztahy naše manželství zastoupit. Toho se budou týkat následující tvrzení. Půjde tedy o naplňování Vašich jednotlivých potřeb v jiných vztazích než ve Vašem manželství. Zamyslete se tedy, jak jsou Vaše potřeby naplňovány čistě ve vztazích s jinými lidmi, nikoli Vaším současným manželem. Popřípadě jak si myslíte, že by mohly být naplňovány. Berte v úvahu Vaše současné vztahy se členy rodiny, kamarády a kamarádkami atd., ale také možný vztah s jiným mužem - tedy pokud existuje jiný muž, se kterým by teď bylo možné navázat vztah, zahrňte jej také do svých úvah. Pro každé tvrzení si můžete představit vždy jinou možnost (jednou kamarádku, jednou jiného muže apod.). Na číselné škále od 1 do 4 opět zakřížkujte do šedého pole, do jaké míry souhlasíte, či nesouhlasíte s každým tvrzením.										
		Vůbec nesou- hlasím	Spíše nesou- hlasím	Spíše sou- hlasím	Naprosto sou- hlasím						
		1	2	3	4						
a)	V jiných vztazích má potřeba důvěrnosti (sdílet osobní myšlenky, tajemství, pocity; svěřovat se atd.) může být naplněna.	☐	☐	☐	☐						
b)	Má potřeba něčí společnosti (trávit čas společně s někým, koho mám ráda; provozovat společné aktivity; jen tak si užívat společnost druhého atd.) může být ve vztazích s jinými lidmi naplněna.	☐	☐	☐	☐						
c)	Ve vztazích s jinými muži můžou být uspokojeny mé erotické a sexuální potřeby (milování, líbání, držení se za ruce apod.).	☐	☐	☐	☐						
d)	Moji potřebu jistoty a bezpečí (mít pocit, že můžu někomu věřit; můžu se na něj spolehnout; cítit, že je vztah stabilní atd.) mohou naplnit jiné vztahy.	☐	☐	☐	☐						
e)	Vztahy s jinými lidmi mohou naplnit mé potřeby citové angažovanosti (potřebu být do vztahu zapojená také citově; zažívat s tím druhým citové spojení, kdy on prožívá mé pocity stejně jako své vlastní, cítí se dobře, když se já cítím dobře; druhému není lhostejné, jak se cítím atd.).	☐	☐	☐	☐						
U následujících tvrzení zakřížkujte, do jaké míry s nimi souhlasíte či nesouhlasíte na číselné škále 1 – 9, kde 1 znamená vůbec nesouhlasím, 5 nesouhlas ani souhlas, 9 naprosto souhlasím.											
		Vůbec nesou- hlasím		Souhlas ani nesouhlas						Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
8.	Jiní muži, se kterými bych mohla mít vztah, jsou velmi přitažliví.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
9.	Možnosti, které mám, kdyby teď naše manželství skončilo (možnost trávit čas s přáteli; být sama; být s jiným mužem atd.) mi připadají ideální.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
10.	Kdybych nežila se svým manželem, určitě bych se měla dobře - našla bych si jiného, který by se mi líbil.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
11.	Velmi mě lákají jiné možnosti než manželství s mým současným mužem (trávení času s přáteli; být sama; vztah s jiným mužem atd.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Ve vztazích s jinými lidmi než s mým manželem by celkově mohly být dobře naplněny mé potřeby.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Vracíme se zpět k Vašemu manželství. Mnohé z nás někdy uvažují nad tím, co všechno s manželem sdílí nebo co do vztahu už vložily, a co ne. Zauvažujte teď prosím podobným způsobem a zakřížkujte do šedého pole, do jaké míry souhlasíte, či nesouhlasíte s každým tvrzením na číselné škále od 1 do 4.									
		Vůbec nesou- hlasím		Spíše nesou- hlasím		Spíše sou- hlasím		Naprosto sou- hlasím		
		1		2		3		4		
a)	Do našeho manželství jsem investovala mnoho času.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
b)	Svému manželovi jsem o sobě řekla mnoho osobních věcí (odhalila jsem mu např. svá tajemství).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
c)	Do manželství jsem vložila mnoho úsilí a energie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
d)	S manželem vedeme intelektuální život, který by bylo těžké nahradit (předáváme si své myšlenky, znalosti; probíráme hodnoty, atd.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
e)	Má představa o tom, kdo jsem, to, jak sama sebe vnímám, je spojeno s mým manželem a naším vztahem (naše manželství z velké části tvoří to, kým jsem, manžel je mou součástí, součástí mé osobní identity).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
f)	S manželem jsme zažili mnoho společného, máme mnoho společných vzpomínek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
g)	S manželem děláme společně řadu věcí, které jsou spojeny jen s ním.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
U dalších tvrzení zakřížkujte, do jaké míry s nimi souhlasíte, či nesouhlasíte opět na číselné škále 1 – 9, kde 1 znamená vůbec nesouhlasím, 5 nesouhlas ani souhlas, 9 naprosto souhlasím.										
		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
14.	Do našeho manželství jsem vložila hodně věcí, které bych ztratila nebo by přišly nazmar, kdyby naše manželství skončilo (čas, úsilí, majetek atd.).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
15.	Mnoho stránek mého života je spojeno s mým manželem (volnočasové aktivity, přátelé atd.) a o všechny bych přišla, kdybychom se měli rozejít či rozvést.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Cítím, že jsem se v našem manželství hodně angažovala – že jsem do něj hodně vložila.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Mé vztahy s přáteli a členy rodiny by se zkomplikovaly, kdybychom se s manželem rozešli či rozvedli (např. manžel se přátelí s lidmi, které mám ráda).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Když se zamyslím nad tím, jak moc do svých vztahů investují ostatní lidé, které znám, můžu říct, že ve srovnání s nimi jsem do našeho manželství investovala mnoho.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I když spolu manželé žijí, nemusí to často znamenat, že jsou pevně rozhodnuti být spolu napořád. Mohou to brát jako zkoušku, dočasné rozhodnutí nebo cokoli jiného. Zvažte prosím, jaká jsou Vaše přání, představy a pocity ohledně budoucnosti Vašeho manželství, a odpovězte na následující tvrzení.										
		Vůbec nesou- hlasím			Souhlas ani nesouhlas				Naprosto sou- hlasím	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
19.	Přála bych si, aby naše manželství vydrželo velmi dlouho.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Cítím, že bych měla naše manželství udržet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Příliš by mě netrápilo, kdyby naše manželství mělo v blízké budoucnosti skončit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Je pravděpodobné, že se s manželem v blízké budoucnosti rozejdeme či rozvedeme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Cítím, že mi manželství velmi přirostlo k srdci – jsem se svým mužem velmi spokojená.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.	Přála bych si, aby naše manželství trvalo navždy.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25.	O našem manželství uvažuji i v horizontu vzdálené budoucnosti (např. si představuji, že budu se svým manželem i za několik let; zvažuji dopad svých rozhodnutí na naše manželství v budoucnosti).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Na závěr prosím zodpovězte ještě několik potřebných otázek. Odpověď vepište do šedého pole, nebo zakřížkujte.

Kolik Vám je let? let.

Kolik let je Vašemu manželovi? let.

Jak dlouho jste manželé? let.

Jak dlouho jste spolu s manželem chodili před svatbou? let.

Bydleli jste spolu s manželem před svatbou? Pokud ano, jak dlouho (kolik let, příp. měsíců)?
let měsíců.

Máte spolu s manželem děti? Pokud ano, napište prosím kolik dětí a jejich věk (v příp. více dětí oddělte jejich věk čárkou). dítě/děti ve věku let.

Je Vaše současné manželství Vaším prvním manželstvím? ANO ☐ NE ☐

Pokud ne, uveďte prosím kolikáté.

V případě, že žijete ve druhém, třetím,... manželství, prosím uveďte, zda máte z předchozích manželství děti, které máte v péči. ANO ☐ NE ☐

Pokud ano, napište prosím věk těchto dětí a ze kterého manželství je máte (pořadí manželství napište číslem s tečkou a pomlčkou oddělte od číslic představující věk těchto dětí např. z 1. manželství 2 děti ve věku 11 a 13 let, z 2. manželství 1 dítě ve věku 6 let, tzn. 1.-11,13, 2.-6).

Je Vaše současné manželství prvním manželstvím **pro Vašeho muže**? ANO ☐ NE ☐

Pokud ne, uveďte prosím kolikáté.

V případě, že žije ve druhém, třetím,... manželství, prosím uveďte, zda má z předchozích manželství děti, které má v péči. ANO ☐ NE ☐

Pokud ano, napište prosím věk těchto dětí a ze kterého manželství je má (podle příkladu viz výše).

Vyhledala jste Vy, manžel, nebo oba společně poradnu pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy kvůli problémům ve Vašem manželství? ANO ☐ NE ☐

Děkuji za Vaši ochotu a čas.